

T.C.

SİNOP ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

AYŞE YAYLI

SOSYAL BİLGİLER DERSİNDE

RESİMLİ ÖYKÜLERLE KADIN TARİHİ ÖĞRETİMİ

SOSYAL BİLGİLER DERSİNDE
RESİMLİ ÖYKÜLERLE KADIN TARİHİ ÖĞRETİMİ
AYŞE YAYLI
YÜKSEK LİSANS TEZİ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ
ANABİLİM DALI

T.C.
SİNOP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SOSYAL BİLGİLER DERSİNDE
RESİMLİ ÖYKÜLERLE KADIN TARİHİ ÖĞRETİMİ

AYŞE YAYLI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

DANIŞMAN
DOÇ. DR. HÜSEYİN VEHBİ İMAMOĞLU

SİNOP-2021

18/06/2021

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

18/06/2021

AYŞE YAYLI

TEZ KABUL VE ONAY SAYFASI

Ayşe YAYLI tarafından hazırlanan “SOSYAL BİLGİLER DERSİNDERESİMLİ ÖYKÜLERLE KADIN TARİHİ ÖĞRETİMİ” başlıklı bu çalışma, 14.07.2021 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak, jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan [Doç. Dr. Ersin Topçu] İmza

Amasya Üniversitesi/Eğitim Fakültesi

Üye [Doç. Dr. Hüseyin Vehbi İmamoğlu] İmza

Sinop Üniversitesi/Eğitim Fakültesi

Üye [Doç. Dr. Gülçin Dilek] İmza

Sinop Üniversitesi/Eğitim Fakültesi

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

/ /2021

[Prof. Dr. Hakan UŞAKLI]

Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	v
BİRİNCİ BÖLÜMGİRİŞ.....	1
1.1.Problem Durumu	2
1.2.Araştırmanın Amacı	6
1.3. Araştırmanın Önemi	8
1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları	8
İKİNCİ BÖLÜMİLGİLİ LİTERATÜR.....	9
2.1.Türk Tarihinde Kadın	9
2.1.1. İlk Türk Toplumlarda Kadının Yeri ve Önemi.....	9
2.1.2. Osmanlı Erken ve Klasik Dönemde Kadın.....	16
2.1.3. Tanzimat’tan Meşrutiyet’e Kadın Söylemleri	26
2.1.4. Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e Kadın Söylemleri	43
2.1.5.Türk Devrimi Çağdaşlaşma İdeolojisinde Kadın.....	58
ÜÇÜNCÜ BÖLÜMYÖNTEM	77
3.1. Araştırmanın Modeli	77
3.2. Verilerin Toplanması.....	77
3.2.1. Doküman İncelemesi	77
DÖRDÜNCÜ BÖLÜMBULGULAR.....	81
4.1. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Kadın Tarihi ve Toplumsal Cinsiyet Kavramı	81
4.1.1. Dördüncü Sınıf Ders Kitabında Kadın Hakları Konusu	82
4.1.2. Beşinci Sınıf Ders Kitaplarında Kadın Hakları Konusu	83
4.1.3. Altıncı Sınıf Ders Kitaplarında Kadın Hakları Konusu.....	83
4.1.4. Yedinci Sınıf Ders Kitaplarında Kadın Hakları Konusu	91
4.1.5. Sekizinci Sınıf Ders Kitaplarında Kadın Hakları Konusu	92
4.2.Resimli Öyküler	94

4.2.1. Devlet Kurtaran Türk Anası	95
4.2.2. Anadolu Bacıları	100
4.2.3. Anaların Anası, Hayme Ana	106
4.2.4. Hürrem Sultan.....	113
4.2.5. İlk Mezunlar.....	119
4.2.6. Halide Edip Adıvar	124
4.2.7. Nezahat Onbaşı- Küçük Nezahat.....	130
4.2.8. Büyükİnkılâbın İlk Kadın Muhtarı	135
SONUÇ	141
KAYNAKÇA.....	149
EKLER.....	160
Ek.1 Özgeçmiş	160

ÖZET

Bu çalışmanın amacı Sosyal Bilgiler dersi içerisinde yer alan tarih konularının öğretiminde eril merkezli bakış açısının dışına çıkmak ve tarihsel süreçte kadın özneler de yer vermektir. Bu sayede öğrencilerin toplumsal hayatta kadınların varlığını ve tarihte kadın öznelerinde yer aldığını görmeleri sağlanacaktır. Öğrenciler görecekları kadın özneler sayesinde kadınların yaşam tarzlarını ve kadın haklarının kazanılma aşamalarını-tarihi süreç içerisinde takip edebileceklerdir. Böylece öğrencilerde toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik olumlu düşüncelerin oluşması hedeflenmektedir.

Bu amaç doğrultusunda, Sosyal Bilgiler dersi altıncı sınıfta yer alan; “Türk tarihinden ve güncel örneklerden yola çıkarak toplumsal hayatta kadına verilen değeri fark eder. Pozitif ayrımcılık ekonomik, siyasal ve toplumsal temsili gibi olumlu kadına şiddet gibi olumsuz konular üzerinde durulur” kazanımına yönelik çalışmalar yapılmıştır. Kazanım ile öğrencilerde yapılandırmacı yaklaşıma uygun olarak anlamlı öğrenmeyi sağlamak ve kendi bilgilerini oluşturmalarına olanak tanımak amacıyla resimli öykü tekniğı kullanılması uygun görülmüştür. Sekiz tane resimli öykünün yer aldığı bu çalışmada öğrencilerin, kadın perspektifinde dönemi hikâyeleştiren yazılarla düş güçlerini canlandıracak ve resimler sayesinde zihinsel olarak geçmiş, şimdi ve gelecek arasında bağ kurma yetilerini geliştirebilecekleri düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Resimli öykü, toplumsal cinsiyet, kadın tarihi, kadın hakları, kadın özneler

TEACHING WOMEN'S HISTORY TROUGH ILLUSTRATED STORIES IN SOCIAL STUDIES COURSE

ABSTRACT

The aim of this study is to go beyond the masculine-centered perspective in the teaching of history subjects in the Social Studies course and to include female subjects in the historical process. In this way, it will be ensured that students see the existence of women in social life and their participation in women's subjects in history. Students will be able to follow women's lifestyles and the stages of gaining women's rights in the historical process, thanks to the female subjects they will see. Thus, it is aimed to create positive thoughts about gender equality in students.

For this purpose, in the sixth grade of Social Studies course; “Based on Turkish history and current examples, he realizes the value given to women in social life. Studies have been carried out for the acquisition of "Positive discrimination, economic, political and social representation, as well as negative issues such as violence against women". With the outcome, it was deemed appropriate to use the picture story technique in order to provide students with meaningful learning in accordance with the constructivist approach and to allow them to create their own knowledge. In this study, in which there are eight illustrated stories, it is thought that the students will stimulate their imagination with the writings that narrate the period from the perspective of women, and they will be able to develop their ability to mentally connect the past, present and future with the help of pictures.

Keywords: Pictorial story, gender, women's history, women's rights, women subjects

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 4.1. Esen KARMÜRSEL AKPEK	Şekil 4.2. Yasemin ADAR.....	85
Şekil 4.3. Gizem GİRİŞMEN	Şekil 4.4. Feryal ÖZEL.....	85
Şekil 4.5. Kök Türk Parası Hakan ve Hatun		86
Şekil 4.6. Teğmen Fatma Seher Erden (Kara Fatma) birliği ile 6 Ekim 1923'te İstanbul'da (fotoğrafın solunda en başta).....		87
Şekil 4.7. Mustafa Kemal Atatürk Kadınlarla Birlikte Karadeniz Vapuru'nda		89
Şekil 4.8. Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Milletvekillerimizin Bazıları.....		89
Şekil 4.9. Altuncan Hatun ve Tuğrul Bey		95
Şekil 4.10. Altuncan Hatun		96
Şekil 4.11. Tuğrul Bey'in mektubunu taşıyan Selçuklu askeri.		98
Şekil 4.12. Altuncan Hatun ve ordusu		99
Şekil 4.13. Fatma Bacı ile Ayçiçek koşar adım evden çıkıyor.		100
Şekil 4.14. Anadolu bacıları kilim-halı dokuma el sanatını icra ediyor.....		102
Şekil 4.15. Anadolu bacıları-misafirhanelerdeki konuklar için yiyecek hazırlıyor		104
Şekil 4.16. Ahi yiğitleri ve Bacı erleri Kayseri kalesi savunması.....		105
Şekil 4.17. Yeni yurt edinmek için göç eden Kayı Boyu.....		106
Şekil 4.18 Bu zorlu göç esnasında çocuğunu kucağında taşıyan anne		107
Şekil 4.19. Hayme Ana		108
Şekil 4.20. Kayı Obası		109
Şekil 4.21. Hayme ana Balahatun'un bebeğinin doğumunda		110
Şekil 4.22. Sarayda dikiş-nakış ile uğraşan kadınlar.....		113
Şekil 4.23. Siyasi konularda bilgi alan Hürrem Sultan		114
Şekil 4.24. Hürrem Sultan II. Zymund'a mektup yazarken		117
Şekil 4.25. Osmanlı tarihinin hayırsever sultanlarından biri olan Hürrem Sultan'ın Mimar Sinan'a yaptırdığı Haseki Külliyesi		118
Şekil 4.26. Ayşe yeni uyandığında.....		119
Şekil 4.27. Daru'l-Muallimat'tan mezun olan öğrencilerden birkaçı		122
Şekil 4.28. Daru'l-Muallimat'ın ilk mezunlarından olan Ayşe		123
Şekil 4.29. Halide Edip Adıvar		124
Şekil 4.30. Teali Nisvan Cemiyeti'nde yapılan küçük bir toplantı		125
Şekil 4.31. Halide Edip ve torunu Ahmet Ömer		127

Şekil 4.32. Halide Edip'in gençliği	128
Şekil 4.33. Savaşmayı bırakmak isteyen askerlerin karşısında Küçük Nezahat	130
Şekil 4.34. Küçük Nezahat (Onbaşı Nezahat)	131
Şekil 4.35. Nezahat'e uygun asker elbisesi diken Ayşe teyze ve ona yardım eden Küçük Nezahat	132
Şekil 4.36. Küçük Nezahat ve onunla sohbet eden Mustafa Kemal Atatürk	133
Şekil 4.37. Davul, zurna eşliğinde halay çeken köy halkı	135
Şekil 4.38. Demircidere köyü muhtarlık seçimi ve seçme hakkını kullanan kadınlar	137
Şekil 4.39. Gül Esin	138
Şekil 4.40. Halkevi Gazetesi'nin Gül Esin haberi	140

ÖNSÖZ

Küreselleşen dünyada gelişen teknoloji ve düşünce sistemi birçok alanda değişim ve dönüşümü beraberinde getirmiştir. Değişimi zorunlu kılan alanlardan biri de eğitim programları ve müfredatlar olmuştur.

Yeni eğitim vizyonu çerçevesinde yapılandırmacı yaklaşım baz alınarak kademeli şekilde yenilenen müfredatlar ezberci sistemi yıkmaya çalışarak anlamlı öğrenmeye ulaşmayı hedeflemektedir. Bu anlamda öğrenenlerin bilgiyi kendi zihin süzgecinden geçirerek oluşturmaları istenmektedir. Bu anlayış yenilenen Sosyal Bilgiler programlarında da yerini almıştır. Öğrenciler yapılandırmacı yaklaşıma uygun olarak kendi deneyimleri ile bilgiye ulaşmalıdırlar. Nitekim bu doğrultuda işlenen Sosyal Bilgiler konularında ders kitaplarına bağlı kalınmadan farklı duygulara hitap eden, dersi zenginleştirecek sınıf etkinliklerine yer verilmelidir. Öğretmenler öğrenme ortamlarında öğrenenlerin ilgisini çekecek, onları soru sormaya yöneltecek ve farklı bakış açıları sunacak yöntem-tekniklere yönelmelidir. Derste öğrencilerin bilgileri yorumlayabilmeleri sağlanmalı ve öğrenciler teşvik edilmelidir. Bu özellikleri taşımasıyla öğrenenlerin düşünme becerilerini geliştirmesi bakımından resimli öykü tekniği önemlidir. Bu sayede ders eğlenceli bir hal alır ve öğrencilerin katılımı artar.

Öte yandan yeni yaklaşıma yönelik oluşturulan ders kitapları toplumsal dinamikleri öne çıkararak, müfredatın kademeli değişimini sağlamayı amaçlamıştır. Bu durum yeni müfredat ve ders kitaplarında toplumsal cinsiyet eşitliği çalışmalarının da düzenlenmesini beraberinde getirmiştir. Bu düzenlemeler eşitliği sağlamak adına eril merkezli tarih yazımını değiştirerek tarihteki kadın özneler de yer açmakla toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik olumlu gelişmeler sağlayabilecektir. Bu bağlamda tarihin kadın özneleri silik karakterler olmaktan çıkacak ve onların görünür kılınması adına kazanımlarda ve ders anlatımlarında ki yöntem ve teknikler de kadın söylemlerine yer verilecektir. Ayrıca tarihteki kadın özneler yalnızca öncü kadınlar ele alınarak verilmek yerine bunların yanı sıra günlük hayattan kadın örnekleri de verilmesi gerekmektedir. Bu sayede öğrenciler tarihi daha objektif algılayabilecek ve yorumlayabilecektir. Öğrenenler böylece erkek egemen tarih anlatımından sıyrılacak ve konuları toplumsal cinsiyet perspektifinden değerlendirebilecektir.

Yapılan bu çalışma ile öğrenenlerin toplumsal cinsiyet eşitliğini anlamlandırmaları ve tarihteki kadın özneleri de tanımaları hedeflenmiştir. Bu sayede öğrencilerin Sosyal Bilgiler dersi tarih konularında farkındalıkları artacaktır. Bununla birlikte resimli öykü tekniği ile öğrenme düzeyleri artacak ve kendi zihinsel süreçleri ile öğrenmeleri sağlanacaktır.

Bu tez çalışması 248K401 numaralı ve “Kadınlarda Oradaydı” başlıklı proje kapsamında TÜBİTAK tarafından desteklenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM GİRİŞ

Bu araştırma ilköğretim sosyal bilgiler dersi altıncı sınıf, altıncı ünite ve altıncı kazanımı ele almıştır. Bu üniteye yer alan ‘Türk tarihinden ve güncel örneklerden yola çıkarak toplumsal hayatta kadına verilen değeri fark eder. Pozitif ayrımcılık, ekonomik, siyasal ve toplumsal temsili gibi olumlu kadına şiddet gibi olumsuz konular üzerinde durulur’ kazanımına yönelik çalışılmıştır. Kadın tarihini bu konuya entegre etmeyi sağlayacak, toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı olarak yapılan araştırmalar ile birlikte nitelikli tarih öğretiminin gerçekleştirilmesi amacı ile resimli öykü tekniği kullanılmıştır. Bu vesileyle geçmişte yer alan kadın aktörlerin deneyimlerini gün yüzüne çıkararak kadın ve erkek tüm bireylerin deneyimlerinin kapsandığı daha bütüncül bir tarih öğretimi anlayışını sağlamaya çalışılmıştır.

Yukarıda bahsedilen konulara yönelik yapılan araştırma, beş kısımdan oluşmaktadır.

İlk kısımda giriş bölümü yer alır ve yapılan araştırmanın problem durumunu, araştırmanın amacı, araştırmanın önemi ve araştırmanın sınırlılıkları başlıklarını kapsar.

İkinci kısım ilgili literatür taramasının yapıldığı kısımdır ve burada ilk Türk toplumlarında kadının konumundan başlanarak, Osmanlı Dönemi dahil olmakla birlikte, Erken Cumhuriyet dönemi kadın hakları ve kadın hareketleri üzerine literatür taraması yer almıştır.

Üçüncü kısımda araştırmanın yöntem bölümü yer alır ve burada araştırmanın modeli, verilerin analizi ve araştırma süreci bulunur.

Dördüncü kısım bulgular ve yorum bölümünden oluşur. Bu bölümde önce ders kitapları incelenmiş ve elde edilen bulgular yer almıştır. Ardından kitaplardan edinilen bulgulardan faydalanılarak, öğrenci düzeyine uygun şekilde resimli öyküler hazırlanmış ve bu bölümde yerini almıştır.

Sonuç kısmında ise yapılan araştırma sonucunda ulaşılan bulgular ışığında literatür taramasına atıflar yapılarak ortaya konulmuş ve araştırma problemine yönelik çeşitli çözüm önerileri geliştirilmiştir.

1.1.Problem Durumu

Denilebilir ki insanoğlu dünyada var olduğu an itibari ile sosyal bilgiler de vardır. Çünkü yaşamını sürdürebilmesi için doğal bir ortama ihtiyaç duyan insanoğlu yaşadığı çevrede barınma, yeme ve içme gibi temel gereksinimlerinin yanında iletişim sağlama ve duygusal bağ kurma becerileri de kazanmaktadır. Saydığımız bu faaliyetlerin bir kısmını insanoğlunun yalnız başına yapabileceği düşünülse de tamamını yalnız başına yapmasının mümkün olmadığı bilinmektedir. Hal böyle iken toplumsal bilimleri kapsayan sosyal bilgilerin kökeninin insanlıkla birlikte başladığı söylenilebilir (Dönmez,2003).

Bununla birlikte Antik Yunan’a değin inmekte olan okul geçmişine rağmen sosyal bilgileri içine alan derslerin yaygın olarak eğitim programlarına girmesi 19. yüzyıl Batı Avrupası ve Kuzey Amerika ülkeleri ile olmuştur. Bu dönemde Osmanlı’da batı Avrupa ve kuzey Amerika’da yaşanan bu gelişmeleri takip etmiş ve kısa bir sürenin ardından Sosyal Bilgileri eğitim öğretim programlarına entegre etmiştir (Öztürk,2007).

Eğitim programlarına entegre edilen sosyal bilgilerin içeriğini temelde tarih, coğrafya, antropoloji, arkeoloji, sosyoloji, ekonomi, siyaset, sanat ve estetik gibi sosyal disiplinler ve beşeri bilimlerin oluşturduğu görülmektedir. Birçok disiplini bir arada bulunduran bir yapıya sahip olduğu görülen sosyal bilgiler, içinde bulundurduğu bu geniş alan nedeniyle birçok tanıma sahip olmuştur. Fakat bunlar incelendiğinde sosyal bilgilerin, herkesin üzerinde durduğu ortak noktalar olduğu görülmekte ama aynı şekilde dile getirilen ortak bir tanıma sahip olmadığı anlaşılmaktadır. Ancak herkesin üzerinde durduğu ortak noktalar incelendiğinde bazı önemli bulgular ortaya çıkmaktadır. Bunlardan bazıları sosyal bilgiler öğretiminde temel amaç vatandaşlık eğitimi olduğu üzerinde dururken bazıları sosyal bilgilerin bilgi, bilgi işleme becerileri, demokratik tutumlar ve sosyal katılım becerileri üzerindeki etkisi noktalarına değinmiştir. Bununla birlikte bir kısmı da temelde sosyal bilgilerin içeriğini sosyal bilimler ve insanoğluna ait tüm bilgilerin oluşturduğunu düşünmüştür (Keçe ve Merey, 2011).

Bahsedilen bu bilgiler insanların yaşadıkları süreçte diğer insanlarla ve çevreleri ile olan etkileşimlerinden doğmaktadır (Doğanay, 2008). Bu durumda sözü geçen

bilgilerin doğasına bakıldığında ortak bir tanımı olmayan sosyal bilgilere yönelik farklı bakış açıları getirilmiştir.

Bakış açılarına bakacak olursak; pozitivist anlayışa göre bilimsel bilgiler ve doğrular tartışılmaz bir şekilde tek ve mutlaktır. Bu anlayışa göre bilimsel bilgilerin birbiriyle zıtlaşması veya çatışması gibi durumlar reddedilmiştir. Bilimsel bilgilerin rekabetinin söz konusu olmadığı bu görüşte sosyal psikolojik süreçler de göz ardı edilmiştir. Böylelikle bilginin yalnızca bir otorite tarafından diğer insanlara aktarılma sürecine bilgilenme denilmiştir (Özden, 2003).

Bu sürecin ardından egemen olan bir diğer anlayışa yani post modern anlayışa baktığımızda ise tek ve mutlak doğruların yerini çeşitli söylemlere bıraktığını bununla birlikte tek doğrunun yerine birçok doğrunun ve bir arada olan bilgilerin kabul edildiği görülmektedir. Bu anlayışta bilimsel bilginin mutlak kabul edilmiş tek bir bilgi olarak ezberletilmesinden ziyade öğrenenlere sunulan doğrular içerisinde kendisi seçmeyi öğrenebilmesi olduğu görülmüştür. Böyle bir durum göz önüne alındığında bilgi felsefelerinde meydana gelen değişimin bununla bağlantılı olarak eğitim felsefelerinde de değişime neden olması ve eğitim felsefelerinde olan bu değişimin de ülkelerin eğitim sistemlerine entegre edilmesi anlayışı ortaya çıkmıştır.

Ülkelerin eğitim sistemlerine bakıldığında dünyada bu sistemlerde meydana gelen değişikliklerin en çok etkilenen alanı Sosyal Bilgiler öğretimi olduğu görülmüştür. Bunun nedeni ise sosyal bilgiler öğretiminin birçok alanda(siyasal, sosyal, ekonomik, kültürel) bireylerde doğru pozitif yönde davranış oluşturmaya amaçlamasıdır.

Globalleşme ile birlikte gelen ve yaşamımıza giren kavramlara genel olarak bakıldığında eğitim alanında özele bakıldığında ise sosyal bilgiler öğretimi alanında etkilerinin büyük olduğu görülmektedir (Öztürk ve Otluoğlu, 2003). Teknoloji çağının getirmiş olduğu bu bilgi silsilesinin eğitim anlayışlarında radikal değişim ve gelişimlere neden olduğu bilinmektedir. Toplamlar bu gelişim ve değişim çizgisine ayak uydurabilecek çalışmalara imza attığı müddetçe yaşamını sürdürebilecektir. Çünkü küreselleşme ile bilgilerin hızla yayıldığı ve yakın ilişkilerinin kurulduğu dünya toplulukları arasında yaşamını sürdürebilecek farklı kültürlere ve farklı coğrafyalara ayak uydurabilecek ve bu ortamlarda başarıya ulaşabilecek insanların yetiştirilmesi buna bağlıdır (Oktay, 2001).

Ülkeler bu gelişmelerin etkisiyle ve eğitimin toplum yapısının oluşmasında ve bu yapının gelişiminde eğitimin öneminin bilinmesi üzerine çağın gereklerine uygun öğretim programları oluşturulması gerektiği anlaşılmıştır. Bununla birlikte zaman zaman bu öğretim programları yenileme ve güncelleme gerekliliği de ortaya çıkmıştır.

Diğer yandan baktığımızda öğretim programlarının toplumsal yapı göz önüne alınarak oluşturulduğu düşünüldüğünde sosyal bilgilerin bir disiplini olan tarih felsefelerinde de önemli kırılmalar oluşturmuş ve pozitivist tarihçilik yaklaşımından uzaklaşarak yeni bir yaklaşım olan sosyo kültürel tarih yaklaşımına yer veren çalışmaların önünü açmıştır.

Sosyokültürel yaklaşım ile düzenlenen müfredatlar ve oluşturulan ders kitaplarında toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı bireyler yetiştirilmesi adına çalışmalar başlatılmış ve bunu sağlamak için tarih konularının yalnızca erkek aktörleri baskın şekilde sunmak yerine tarihte yer alan kadın aktörleri de görünür kılacak şekilde düzenlenmesine ihtiyaç duyulmuştur. Bu şekilde düzenlenecek olan müfredatlarda pozitivist tarih öğretimi yaklaşımının ortaya çıkardığı olumsuz havadan ziyade tarihte kadın ve erkek olmak üzere tüm bireylerin deneyimlerini kapsayan bütüncül bir anlayış oluşturulabilecektir.

Bunun ile ilgili yapılan çalışmalar sonucunda kadınlara yönelik toplumsal cinsiyet perspektifinden bakıldığında olumlu düzenlemelere imza atılmıştır. Geçmişte yapılan kadın hareketinin net olmayışı fakat erkek aktörlerin perspektifinden bakıldığında belirsizlikten uzak ve müfredat da ağırlıklı olarak yer aldıkları düşünüldüğünde eril merkezli tarih yaklaşımının devam ettiği söylenebilir (Dilek, 2012).

1960'lı yılların sonlarına gelindiğinde tarih çalışmalarına ve tarih yazımına yönelik gelenekselin dışında feminist eleştiriler gündeme gelmeye başlamış ve 1970'li yıllarla birlikte kadınların geçmişi araştırılmaya başlanmıştır.

Bu çalışmaların amacı kadın aktörleri tarihe ve eğitim hayatına kazandırmaktır. Kadın aktörleri tarihsel özneler olarak gün yüzüne çıkarma çalışmaları kadınların seslerinin duyulmasını sağlamıştır. Bunun yanı sıra geçmişte yaşayan kadınların eylemlerini, dünyada meydana gelen değişimlerde nasıl yer aldıklarını ve ne gibi katkıda bulunduklarını görünür kılmıştır.

Kadın tarihi konusunun eğitime entegre edilmesine yönelik yapılan çalışmalar ve kitaplarda yer alan konuların yanı sıra bunların uygulanması sırasında öğretmenin ve öğrencinin rolü de sorgulanmalıdır. Çünkü yapılan onca çalışmalara rağmen sosyal bilgilerde erkeklerin temsili geniş ölçüde yer almaya devam ederken ulusal politikalar gereği çoğu kadının konu edinildiği olaylara halen önem verilmediği görülmektedir. Kazanımlarda da çok fazla yer verilmeyen bu konu geleneksel materyallerle sunulduğunda eril merkezli tarih öğretimi anlayışının dışına çıkmayacaktır (Aktaran: Dilek, 2012).

Tüm bunlar göz önüne alındığında kadın tarihi öğretiminde kadın aktörlerin tarihsel öznel olarak öğrenenlerin zihninde yer edinmesi ve toplumsal cinsiyete duyarlı bireylerin yetişmesi için öğretmenlerin ciddi bir çaba göstermesi gerekmektedir. Öğretmenler öngörülen kazanımları işlerken erkek öznel olarak kadın aktörlere de yer vermeye özen göstermeli ve yalnızca önemli ve lider kadınların deneyimlerini değil bununla birlikte sıradan kadın karakterlerin de deneyimlerini örneklemelidir. Öğrenciler kadınların tarih sahnesinde yerlerini sorgulamalı ve gerektiğinde erkek aktörlerle karşılaştırarak kadın aktörlerin yeri hakkında tartışmalıdır.

Yenilenen eğitim sisteminde rehber olarak konumlanan öğretmenlerin kolaylaştırıcı etkisi ile öğrencilerin edindikleri bilgileri ve kazandıkları değerleri hayatlarına entegre etmeleri ve davranışa dönüştürmeleri için çeşitli materyaller sunmaları gerekmektedir. Yenilenen eğitim programlarında her bireyin kendine özgü bir öğrenme şekli olduğu öngörülmektedir. Bu durum öğrencilerin zengin öğrenme ortamlarına ihtiyaç duyduğunu göstermektedir. Bununla birlikte bu eğitim programlarında ürün odaklı değil sürece önem verilmesi öğrencilerin ön planda olduğu ruhsal ve kişisel gelişim kazandıran ortamları işaret etmektedir.

2004 yılı ile birlikte eğitim sistemimize giren yapılandırmacı yaklaşım ile oluşturulan ilköğretim sosyal bilgiler programı bu yönüyle öğrenmeye ve yeni arayışlar geliştirmeye imkân sağlamıştır. Sözü edilen programda yer alan ilerlemecilik yaklaşımında öğrenen bireylerin birer bilim insanı olarak düşünülmesi ve sorunların çözümüne bu şekilde yaklaşması ve düş güçlerini kullanarak tarihte yer edinmiş problemleri çözebilmeleri sağlanabilmektedir (Dilek, 2002).

Geleneksel eğitim anlayışına göre işlenen derslerde bilginin mutlak olması ve öğrenciye ezberci sisteme uygun şekilde dayatılması gibi klasik tekniklerin öğrencilerin ilgisini çekmediği ve bu sebeple yeterince başarılı olamadıkları görülmüştür (Dilek, 2002). Bu şekilde yapılan uygulamalarda öğrencilerin bilgiye pasif olarak ulaşması, bilginin kalıcılığını da olumsuz yönde etkileyecektir. Ancak yeni yaklaşım ile istenen bu değildir. Öğrenenlerin edindikleri bilgiyi yaşamlarına anlamlı bir şekilde aktarabileceği kalıcı bir öğretim istenmektedir. Bu durumda öğrencilerin geçmiş ile ilgili olayların belleklerinde uzun süreli yer edinebilmesi için düş güçlerini de harekete geçirmeleri gerekmektedir. Bu şekilde öğrenenlerin düşüncelerinin yapılandırılması önem arz etmektedir(Dilek, 2002).

Öğrencilerde soyut olan tarihsel bilgiyi düş güçleriyle anlamlandırmaları ve yeniden inşa edebilmeleri ve sorgulama yapmaları öğretmenin yapılandırmacı yaklaşıma uygun olacak zengin öğretim teknikleri ve materyallerini kullanması ile mümkün olacaktır. Bu anlamda öğrencilerin kadın tarihi konularını anlayabilmelerinde görsel ve yazılı oluşumuyla resimlendirilmiş öykülerin kullanılması uygun olabilir.

Bu noktada yapılan araştırmanın problem durumunu; “İlköğretim Sosyal bilgiler dersinde resimli öykülerle yer alan kadın hikâyelerinin: tarihin kadın aktörlerine öğretim ortamlarında tarihin erkek aktörleri kadar yer verilmemesi sorununun çözümünde kadın tarihi öğretimine yönelik öğretim materyallerine duyulan gereksinim oluşturmaktadır.

1.2.Araştırmanın Amacı

Toplumsal cinsiyet ifadesi, kavram olarak bakıldığında geniş bir çerçeve ve oldukça kapsamlı bir anlama sahiptir. Bu kavram yalnızca kadınlara yönelik değil farklı cinsel tutumlara ve farklı ihtiyaçlara yönelik olmakla birlikte bu yönelim ve ihtiyaçlara duyarlı olmayı, ayrımcı hareketlere yer vermemeyi, kadın ve erkeği farklılaştırmamayı ve sıkça görülen eşitsizliği ortadan kaldırmayı konu edinir.

Dünyada ve Türkiye’de toplumsal cinsiyet kavramındaki eşitsizliğe ve ayrımcılığa bakıldığında bu ayrımcılığın genelde kadınlar lehine olduğu görülmekte ve bu alanda yapılan çalışmaların yıllar geçtikçe artmakla beraber hala istenilen düzeye ulaşamadığı dikkatleri çekmektedir. Yapılan akademik çalışmalarla birlikte eğitimde de yer edinebilen kadın tarihi çalışmaları bu kaygılardan meydana gelmektedir. Özellikle

bakıldığında tarih yazımında silik özneler olarak görülen kadını tekrar yazmaya yönelik çalışmalar süreci oluşturmaktadır (Belenli ve Avaroğulları, 2017).

Öte yandan yapılan çalışmalar ve bu konuda elde edilen akademik bilgi birikimi Eğitim programlarında yer bulurken öğrencilere sunma konusunda en önemli alanı sosyal bilgiler öğretimi kapsamaktadır. Konunun değeri ve kadın tarihi çalışmalarının dünya kapsamında ve ülkemizde önemli gelişmelere neden olacağı düşünüldüğünde bu konunun öğrencilerce en iyi şekilde anlamlandırılması ideal öğrenme ortamlarının meydana gelmesi ile söz konusu olacaktır. Bu etapta ise öğrenci için düzenlenecek olan öğrenme ortamlarında sosyal bilgiler dersi kapsamında kadın tarih öğretimi konularının kazandırılması sürecinde kullanılacak öğretim teknikleri önemli bir yere sahip olacaktır. Bu şekilde düşünüldüğünde kadın tarihi konularının öğretiminde resimli öykü çalışmalarının kullanımı öğrenciler de düş gücünü ve yaratıcılık kavramlarını ön plana alacağı için uygun öğrenme ortamını oluşturacaktır.

Bu çalışmanın amacı sosyal bilgiler dersi kapsamında resimli öykü tekniği kullanılarak ilk Türk devletlerinden itibaren, geç Osmanlı ve erken Cumhuriyet döneminde kadın hareketini konu alan resimli öyküler tasarlamaktır. Bu çalışmalarla tarihte kadının yerini ve önemini fark etmesini sağlanacaktır. Toplumsal cinsiyet bağlamında geçmişte meydana gelen ayrımcılık, eşitsizlik gibi kavramları anlamlandıran öğrenciler dönemde verilen mücadelelerle ve kadın hareketleriyle konu ile ilgili farkındalık kazanacaklardır.

Bu amaçlar doğrultusunda aşağıdaki sorular ile birlikte araştırmanın amaçları ayrıntı kazanmış ve aşağıdaki alt amaçlar belirlenmiştir.

1. İlk Türk Devletlerinde kadın deneyimleri, Osmanlı ve Erken Cumhuriyet dönemi kadın hareketleri ve toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında resimli öyküler oluşturmak.

2. Oluşturulan görsel imgeler ile öğrenenlerde sosyal bilgiler/tarih öğretiminde geleneksel olarak belirsiz ve silik özneler olarak sunulan kadın imgelerini belirgin ve güçlü özneler olarak sunmak.

3. Resimli öykü uygulamaları kullanılan eğitim ortamında öğrenciler de toplumsal cinsiyet eşitliği kavramına yönelik bilişsel duyuşsal ve devinişsel alanların gelişimine katkı sağlamak.

4. Resimli öykülerle öğrencilerin kadın geçmişine yönelik soyut düşünebilme becerilerine katkıda bulunabilecek içerikler sunmak.

1.3. Araştırmanın Önemi

Son dönemde yapılan çalışmalarla kadın hareketinin eğitim hayatında yer bulması ve geçmişteki kadın aktörlerin tarih anlayışındaki yeni gelişmeler ile birlikte önem kazanması yeni eğilim ve yaklaşımları beraberinde getirmiştir. Bu yaklaşımlar genel olarak kadın tarihine olan ilgiyi artırmakla birlikte henüz istenilen düzeye ulaştıramamıştır. Feminist hareketin tüm toplumlarda özellikle akademik ortamlarda ivme kazanması çalışmalara yeni boyutlar kazandırmıştır.

Nitekim bunların sonucunda öğretim programlarında yer alan toplumsal cinsiyet kavramı ile ders kitaplarında yer verilen kadın tarihi çalışmalarının uygulama aşamasına bakıldığında bunun yok denecek kadar az olduğu görülmüştür(Dilek, 2012).

Bu çalışmanın önemi bu noktada devreye girmekte ve ilköğretim 6. sınıf öğrencilerine yönelik olan bu araştırma öğretmenin, kazanımı yalnızca ders kitabı ile tekdüze bir şekilde aktarmasından öteye taşımaktadır. Resimli öykü tekniği kullanılarak derse öğrencilerin katılımını sağlayacak öğrencilerin soyut düşünme becerisini artıracaktır. Bu sayede tarihsel bilgileri yorumlamasına analiz etmesine ve anlamasına olanak sağlayarak zengin bir eğitim ortamı sunacak ve toplumsal cinsiyet eşitliği oluşturma bağlamında da konuyu anlamlı kılacaktır.

1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

1. “Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanı ve bu öğrenme alanında yer alan ‘Türk tarihinden ve güncel örneklerden yola çıkarak toplumsal hayatta kadına verilen değeri fark eder. Pozitif ayrımcılık ekonomik, siyasal ve toplumsal temsili gibi olumlu kadına şiddet gibi olumsuz konular üzerinde durulur’ kazanımı ile sınırlıdır.

2.Araştırmacı tarafından oluşturulan 8 adet resimlendirilmiş öykü ile sınırlıdır.

3.Öykülerin konusu İslam Öncesi Türk Tarihinden Erken Cumhuriyet Dönemine kadar devam süreç ile sınırlıdır.

İKİNCİ BÖLÜM İLGİLİ LİTERATÜR

İkinci bölümde yukarıda belirtilenler ışığında ilgili literatür taranarak aşağıdaki veriler elde edilmiştir.

2.1.Türk Tarihinde Kadın

Türkiye’de ve dünyada kadın tarihi çalışmalarının öncelikli hedefi kadın hareketlerini gün yüzüne çıkararak tarihte görünmez ve silik karakterler olarak kalan kadına tarih yazımında yer açmaktır. Bunu başarmak için geleneksel tarih yazımına ve siyasi tarihe ağırlık verilmesinden ziyade kültürel faaliyetleri, sosyal yaşamı ve entelektüel kavramı içine alan tarih yazımına yer verilmesi gerekmektedir (Belenli ve Avaroğulları, 2017).

Çalışmamız kadınların bireysel ve toplu olarak seslerinin duyulması adına tarihten bugüne Türk kadınlarının bulundukları eylemlerle toplumda edindikleri yerleri ve ekonomik, sosyal, siyasal alanda katkılarını ele alacaktır.

Bunun için bu bölümde öncelikle İslamiyet kavramını referans alarak başta İslamiyet öncesi Türk toplumlarında kadının yeri ve önemine ve toplumdaki rollerine yer verilmiştir. Ardından İslamiyet sonrası Türk toplumlarında kadının toplumsal hayatta, devlet yönetiminde ve sosyal alandaki yerine değinilmiştir. Bununla beraber sosyal bilgiler öğretimi alanında geniş yer tutması ve yakın tarih açısından önem arz etmesi nedeniyle Osmanlı Devleti’nde kadına geniş yer verilmiş ve kadın hareketlerinin revaçta olması nedeniyle geç Osmanlı dönemi ve erken Cumhuriyet döneminde detaylara inilmiştir.

2.1.1. İlk Türk Toplumlarında Kadının Yeri ve Önemi

İslamiyet öncesi Türk topluluklarının ilk zamanlarda göçebe yaşam tarzına sahip olduğu bilinmektedir. Bu yaşam tarzı sonucu kadın ve erkek aynı konumda yer almaktaydı. Kadın at biner, kılıç kuşanır, savaşır ve bununla birlikte devlet yönetimine de katılırdı. Bu coğrafyanın getirdiği zorlu hayat tarzına kadının da göğüs germesinin mecburi sonucuydu.

İslamiyet öncesi dönemde evlilik hayatına bakıldığında, kadının kutsal olduğu ve erkeklerin yalnız bir kadınla evlendiği; bir başka deyişle tek eşliliğin mevcut düzende yerini aldığı görülmektedir. Bununla birlikte boşanmaların da yok denecek kadar az olması sağlam aile yapısına işaret etmektedir. Ailede saygı ile anılan kadın, çocuğunun yetişmesinde ve terbiyesinde, giysi dikiminde, hayvansal gıdaların yapımında vb işlerde görev almakta ve çalışkanlığını göstermektedir. Bununla birlikte bu alanda ilk Türk devleti olan Asya Hun Devleti'nde aile yapısı ataerkil tipte olup, aile reisi erkektir. Tek eşliliğin yaygın olarak görüldüğü Türk devletinde exogami olarak bilinen dışarıdan evlilik hâkimdir. Bunun yanı sıra Leviratus adlı ölen erkek kardeşin dul kalan eşi ile evlenme geleneği yaygın bir şekilde görülmektedir. Bu gelenek ile kadınların haklarının korunmasından ziyade aileye dışarıdan birinin girmesi ile aile mülkünün bölünmesinin önüne geçilmeye çalışıldığı görülmektedir (Aksoy, 2017).

Bilinen en eski Türk yazılı kaynaklarından olan Orhun Yazıtları Türk hayatını ve yaşayışını öğrenmek bakımından çok önemlidir. İlk Türk toplumlarının siyasi ve sosyal hayatı, gelenekleri, görenekleri ve Türk toplumlarının inanışları hakkında sunduğu geniş içeriği ile önem taşımaktadır. Bu bakımdan Orhun kitabelerinde kadın ile ilgili söylemleri incelemek, bu dönem ile ilgili daha objektif bilgelere ulaşabileceğimizi göstermektedir.

Yazıtlarda Göktürklerde toplumsal hayatta yapılan törenlerde ve kutlamalar için yapılan şöenlerde kadınlarında yer aldığı anlatılmaktadır. Hatun Hakan'ın yanında yerini almakta ve Hakan her konuda Hatunun fikrini sormaktadır (Özdener, 1988). Göktürk geleneklerine göre yalnızca “Han emreder” cümleleriyle başlayan emirnameler geçersiz sayılmakta ve “Han ve Hatun emreder” cümlesiyle başlayan emirnamelerin geçerli olduğu görülmektedir. Bununla birlikte Göktürlere gelen elçilerin kabulünde, elçiler yalnızca Han'ın huzuruna değil, Han ve Hatun'un bir arada bulundukları anda huzurlarına davet edilmektedir (Mutlu, 2014).

Orhun Yazıtları'nda kadın devlet yönetiminde, sosyal hayatta ve ailedeki yerinin yanında dini-mitolojik anlamda da karşımıza çıkmakta ve kadın Umay'a benzetilmektedir. Bu kaynaklarda Umay ile ilgili verilen bilgiler incelendiğinde, çocukları kollayan, hamile kadınlara yardımcı olan dişilik özelliği taşıyan bir ruh olduğu görülmektedir. Türk kadınlarının Umay'a benzetilmesi, Umay hakkında edinilen

bilgilere bakıldığında kadının koruyucu ve kutsal sıfatlara sahip olduğuna inanıldığı ortaya çıkmaktadır(Köksel, 2011).

Hatunun dini anlamda karşımıza çıkması yalnızca Umay'a benzetilmesi ile ilgili değildir. Bunun dışında Hatun, Han gibi kut alma özelliğine sahiptir. Bilge Kağan abidesinde "Yukarıda Türk tanrısı, mukaddes yeri, suyu öyle tanzim etmiştir. Türk milleti yok olmasın diye, millet olsun diye, babam İteriş Kağanı, annem İl-bilge Hatunu göğün tepesinden tutup yukarı kaldırmıştır" (Ergin, 1970: 15) sözlerine yer verilmiştir. Bununla Hatunun da Kağan gibi Tanrı tarafından kutsal özelliklere sahip olduğuna, yine Han gibi Hatunun da Türk milleti adına yüceltildiğine değinilmektedir. (Köksel, 2011).

İlk Türk toplumlarında kadının yeri bu döneme ışık tutan kaynaklardan hareketle incelendiğinde kadının aile yaşantısında, devlet idaresinde ve toplumsal hayatta her alanda yer aldığı görülmektedir. Bozkır kültürünün yaşandığı dönemde, kadın bu zorlu sürece dâhil olarak döneme ayak uydurmaktadır. Aynı zamanda kadın dini açıdan kutsal kabul edilen bir varlığa benzetilmesi ile de dikkatleri çekmektedir. Böylece her alanda kadına yer verilerek toplumsal cinsiyet bağlamında ayrışmaya gidilmediği ve kadın erkek eşitliğinin var olduğunu söylemek mümkündür.

Arap toplumlarıyla zamanla komşu olan ve yakın coğrafyalarda yaşayan Türkler, Gök Tanrı inancının da benzerliklerinden etkilenerek topluluklar halinde İslamiyet'i kabul etmeye başlamıştır. Türklerin İslamiyet'i kabulü tarihsel açıdan önem arz etmektedir. Tarih yazımında da bu kritik dönem ile Türk tarihi; İslamiyet öncesi Türk Tarihi ve İslamiyet Sonrası Türk Tarihi şeklinde ikiye ayrılmıştır.

Türkler bu dönemde de uzun süre eski gelenek ve göreneklerine bağlı kalmışlardır. Zamanla değişen ve İslamiyet ile birlikte Arap, Fars ve İran kültüründen de etkilenilmiş ve bunun sonucunda kadının konumunda da değişimler meydana gelmiştir. Yerleşik hayata geçiş ve İslamiyet'in kabulü ile birlikte dinin getirmiş olduğu emir ve yasaklar, bununla birlikte yakın medeniyetlerin de kültürlerinden etkilenilmesi sonucu kadının konumunda gerilemeler olmuştur.

Osmanlı'ya kadar gelen Türk devletlerinde ve topluluklarında eski Türk kültürü kendini korumaya çalışmış ve kültürün devamlılığı sağlanmıştır. Osmanlı Devleti ile genişleyen sınırlar ve farklı etnik kültürlerin bir araya gelmesi ile ataerkil yapı güçlenmiş ve kadının konumu gerilemeye yüz tutmuştur.

Türklerin İslamiyet’i kabulü ile ilgili dönemin kaynakları incelenerek bu eserlerde dönemin kadın imajı ele alınmıştır.

Bu eserlerden biri Karahanlılar döneminde Yusuf Has Hacib’in kaleme aldığı Kutadgu Bilig’dir. Kutlu olma bilgisi anlamına gelen bu eser Siyasetname türünde yazılmıştır. Eser, başta dönemin hükümdarı olan Tabgaç Buğra Han’a ve devlet adına hizmet eden herkese atfedilmiştir. Kitapta yer alan konular, öğüt verme ile insanlara gelecekleri açısından yol gösterme niyeti ile yazılmıştır. Bu açıdan bakıldığında olanı değil, Yusuf Has Hacib’e göre olması gerekeni tarif etmektedir. Yazarın bu eserde topluma İslami değerleri telkin yoluyla vermekle birlikte, cahiliye dönemi Arap kültürünün de izleri esere yansımış; İran ve Fars gibi kültürlerinin etkisinden de kaçamamıştır (Mutlu, 2014).

Bu bağlamda Kutadgu Bilig’de geçen beyitler toplumsal cinsiyet bağlamında incelenip Türk kadını ile ilgili olumlu ve olumsuz yargılara birkaç örnekle yer verilmiştir.

Beyit 4510

Kızıg tutma evde uzun begsizin

Ökünç birle ölgeyözüngigsizin (Anıl, 2004: 3).

(Kızı çabuk evlendir, uzun müddet evde tutma, yoksa hastalığa lüzum kalmadan, yalnız bu pişmanlık seni öldürür.) (Seyhan, 2012: 166).

Bu beyitte geçen cümleler incelendiğinde, kızların belli bir yaşa geldiğinde çok bekletilmeden evlendirilmesi gerektiği aksi takdirde pişmanlık duyulacağı söylenmektedir. Bu sözler ile İslamiyet’te evlilik çağına gelen bireylerin geç kalınmadan evlendirilmesi olumsuz davranışların önüne geçeceği düşüncesiyle örtüşmektedir.

Beyit 5411

Aya koldaş Erdel söz aydım kese

Bu kız togmasa yigtirig turmasa (Anıl, 2014: 3).

(Ey dost arkadaş, sana kesin bir söz söyleyeyim; bu kızlar doğmasa, doğarsa yaşamasa daha iyi olur.) (Seyhan, 2012: 166).

Bu beyitlerde geçen cümlelerden eski Arap toplumlarının cahiliye dönemi geleneklerinden etkilenildiği görülmektedir. Bu toplumlarda kız çocuğu uğursuzluk ve haysiyetsizliktir. Bu nedenle istenmeyen kız çocukları diri diri gömülmektedir. Fakat eski Türk toplumlarında kız evladı olmak hiçbir olumsuz düşüncüyü barındırmaz (Anıl, 2004).

Beyit 1165

Yine yakşı aymış bu Türk buyrukı

Körür köz yarukı oğul-kız okı (Anıl, 2004: 3).

(Bir Türk vezir de çok güzel söylemiş: Oğul, kız hakikatte gören gözün nurudur demiştir.) (Anıl, 2004: 3).

Bu beyitlerde ise, yukarıdaki görüşlerin aksine kız ve erkek çocuklara bakış açısının eşit ve olumlu olduğu ve kız çocuğunun da erkek çocuğu gibi değerli görüldüğü ve sevildiği görülmektedir.

İslamiyet ile tanışan Türk toplumunun bu dönemle ilgili duygularını barındıran halk destanları da tarih ağının önemli bir parçasıdır. Bu bağlamda Dede Korkut Destanı İslamiyet'in yeni kabul edildiği dönemleri anlatması ve nesilden nesile aktarılacak günümüze kadar gelmesi ile incelememiz gereken bir diğer önemli eserdir (Bars, 2014).

Destanda genellikle erkek başkahraman; kadın ise onun güçlü ve cesur eşidir. Bununla beraber kadın sadakati ile ön plana çıkan, gerekli görülen hallerde eşini uyaran kişi konumundadır. Erkeğin kadına saygı, sevgi ve muhabbeti vardır ve kadın evin namusu olarak görülür ve korunur. Bu destanda kimi zaman kadın, çocuk doğuran ve iyi huy ile yetiştiren ona ilk eğitimini veren anne olarak karşımıza çıkmakta ve kadın çocuklarının sevgisini görmekte ve aynı sevgi ile evlatlarına muamele etmektedir (Torun, 1999).

Dede Korkut Destanı incelendiğinde, verilen bir kısım bilgiden de anlaşılacağı üzere ataerkil bir yapının söz konusu olduğu görülmektedir. Kadının korunup kollanması ve evlenilecek kız aranırken iffetinin ön planda tutulması, İslamiyet öncesi Türklerde de önem verilen bir konu olmakta ve İslamiyet ile birlikte bu düşünce kendisini devam ettirmektedir.

Türk tarihinde kadın, İslamiyet öncesinde olduğu gibi İslamiyet'i kabulün ardından hafif kırılmalar olmakla birlikte etkinliğini toplumda ve devlet idaresinde korumaya devam etmiştir. Bunu hükümdar eşleri ve anneleri devlet idaresinde ve politik süreçte bariz şekilde ortaya koymuştur.

Karakoyunlu Devleti hükümdarı Cihan Şah'ın eşi Hatun Can Begüm bu isimlerden birisidir. Fermanlarda ismi geçtiği, mührü bulunduğu bilinmekte ve devletin iç-dış siyasetinde çeşitli görevlerle görülmektedir. Bununla birlikte eşi Cihan Şah ve çocukları arasında olan husumetlerde ağırlığını koymuş ve saltanatın devamlılığı için uğraşlar vermiştir. Diğer taraftan toplum için cami, medrese ve imaretlerin yapılması adına destek vermiş ve bunların üzerine yazılan kitabelerde eşi Cihan Şah ile birlikte ismi yer almıştır. Çeşitli devlet işlerinde ve bağışlarda fikri alınan ve fermanlarda ismi bulunan Hatun Can Begüm'ün yanı sıra bazı vakıf meselelerinde kızının da ismi bulunmaktadır (Arayancan, 2011).

Devlet yönetiminde önemli rolleri bulunan kadınlardan benzer gelenekleri devam ettiren, devlet yönetiminde adından söz ettiren bir diğer kadın ise Akkoyunlulardan Sara Hatundur. Sara Hatun da Hatun Can Begüm gibi ülkesinin yönetiminde, iç ve dış siyasetinde söz sahibi olmuş ve yine oğulları arasında çıkan anlaşmazlıkların çözümünde onlara yardımcı olmuştur. Bununla birlikte devletlerarası sorunlarda da çeşitli görüşmelere ve anlaşmalara imza atmıştır. Karakoyunlularla olan mücadelelerinde elçilik yapmış ve oğlu Uzun Hasan ve Karakoyunlu Cihangir'in anlaşmaya varmasını sağlamıştır. Sara Hatun, Fatih Sultan Mehmet'in Trabzon seferine çıktığında da Osmanlı sarayına elçi olarak gelmiş ve bu sefer sırasındaki diplomatik süreçlerde yer almıştır. Sara Hatun bunların dışında devletin imarı içinde çalışmış han, hamam, cami gibi imaretlerin yapımını da sağlamıştır (Arayancan, 2011).

Devlet yönetiminde etkili olan iki Türkmen kadını örneğini incelediğimizde, kadınların devlet yönetiminde erkeğe yardımcı olduğu, fikrinin alındığı, sözünün dinlendiği ve birçok anlaşmazlıkların çözümünde diplomatik zekâsıyla kendini gösterdiği görülmüştür. Bununla birlikte halkla ilişkilerde iyi insani özellikler sergilemiş ve toplumlarınca saygıya değer kişiler olmuşlardır. Kadınların saygınlığı kurdukları diplomatik ilişkileri ve barışçı çalışmalarıyla diğer devlet yöneticileri arasında da kabul görmüştür. Tüm bunlar ve kadının saltanatın devamlılığı adına verilen

kararlarda söz sahibi olması, fermanlarda mühürlerinin bulunması kadının devlet yönetiminde ciddi söz sahibi olduğunu göstermektedir.

Büyük Selçuklu Devleti'ne bakıldığında ise, kadının konumunda İslamiyet öncesi dönemin etkileri görülmektedir. Kadın toplumsal hayatın her alanında kendini göstermiş; at binmiş ve kılıç kuşanmıştır. Bununla birlikte devlet yönetiminde de söz sahibi olmuştur. Hükümdar savaş için merkezi terk ettiğinde, merkezde kalan Hatun ona niyabet etmiştir. Diplomaside bilgi sahibi olan kadın devlet yönetiminin yakından takipçisi olmuş ve hükümdar önemli konularda Hatunun da fikrine başvurmuştur. Bu bakımdan da hükümdardan sonra en yetkili kişi olduğu anlaşılmaktadır (Kuşçu, 2016).

Bu bilgilerden Selçuklu Devleti kurulma sürecinde verilen topyekûn mücadeleden, kadının her alanda görev aldığı görülmektedir. Kuruluşunun ardından da toplumsal hayatta olduğu gibi devlet yönetiminde de kadın söz sahibi olmuştur. Bu konuya örnek olması açısından Tuğrul Beyin eşi Altuncan Hatun incelemeye değer görülmektedir.

Altuncan Hatun huyu itibariyle iyi niyetli, insan ilişkileri kuvvetli, topluma faydalı olmak için çalışan bir kişi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanında eşi Tuğrul Bey'in en iyi yardımcısı ve fikir danışmanı olarak da görülmektedir. Bu bağlamda Altuncan Hatun devlet yönetiminde de söz sahibi olmuştur. Ve devletin menfaatini en üst düzeyde tutmuştur. Bu konuyu örneklendirecek olursak;

Tuğrul beyin amcası İbrahim Yınal, diğer devletlerin kışkırtması sonucu isyan etmiş ve taht için mücadeleye yönelmiş; bunun için Hemedan'a ilerlemiştir. İbrahim Yınal, Tuğrul Beyden daha sonra bölgeye ulaşmış; fakat o bölgedeki obaları kendi yanına çekmeyi başarmış ve bu sayede Tuğrul Beyi bozguna uğratmıştır. Bunu öğrenen Altuncan Hatun devletin geleceği için Bağdat'ta orduyu toplayıp Hemedan'a gitmiştir. Tuğrul Bey, Altuncan Hatunun eşlik ettiği takviye ordusu sayesinde savaşın seyrini değiştirmiş ve İbrahim Yınal'ı mağlup etmiştir. Bu olay esnasında Altuncan Hatunun eşine ve devletine bağlılığını gösteren bir olay daha yaşanmıştır. Tuğrul Bey mağlup olup kaleye sığındığı esnada Tuğrul Beyin veziri Amidü'l Mülk, bu zor zamandan istifade ederek Altuncan Hatunun oğlu Enüşirvan'a tahta geçmesi konusunda destek vermeye başlamıştır. Bu olayı öğrenen Altuncan Hatun, vezirin ve oğlunun tutuklanması için çalışmıştır (Kuşçu, 2016).

Yaşanan bu olaydan da anlaşılacağı üzere Altuncan Hatun, milli şuuru yüksek olan ve devletin bekasını önde tutan bir kadındır. Bu özelliği ile de Türk tarihine damga vuran önemli isimlerden biri olmuş ve ölümünden sonra da “Devlet Kurtaran Türk Anası” olarak hatırdaki kalmıştır.

2.1.2. Osmanlı Erken ve Klasik Dönemde Kadın

Osmanlı Devleti kuruluşunun ilk yıllarında kadının konumu ile ilgili demokratik geleneklerini devam ettirmeye çalışmıştır. Bu dönemde kadınlar özgürdür ve ticaret hayatında da kendilerini göstermektedirler. Yine devlet yönetiminde de kadınlar kısmen söz sahibi olmuş; elçilerin karşılanmasında yer almışlardır. Bununla birlikte Padişah eşleri imar faaliyetlerinde bulunmuş; çeşitli cami, medrese, tekke yapımında rol oynamışlardır.

Anadolu Selçuklu döneminde kurulan ve Anadolu’da önemli bir güç olan Ahi teşkilatı kurucusu Ahi Evren’in hanımı Fatma Bacının kurduğu düşünülen Bacıyan-ı Rum Teşkilatı bu dönemde de varlığını sürdürmeye devam etmiştir. Bu teşkilat sayesinde dokuma ve örgü işleri düzenlenmiş, kadınlar birçok faaliyette etkin olmuşlardır. Bunun yanında ihtiyaç sahiplerine yardımlar yapılmıştır. Kadınlar Osmanlı’nın ilk dönemlerinde örneklerde görüldüğü gibi toplumsal alanda varlıklarını devam ettirmişlerdir (Sürücü, 2008).

Bu süreç uzun sürmemiş; devletin güçlenmeye başlaması ile birlikte konumu gereği komşu olduğu Avrupa ülkeleri ve İran’ın etkisinde kalmıştır. Osmanlı’nın İslami şeriatı da benimsemesi ile birlikte kadının konumunda gerilemeler başlamıştır. 15. yüzyıla gelindiğinde Fatih döneminde harem kavramı kurumsallaşmış ve Saray yaşamında değişimler olmuştur. Saray, kadınların bulunduğu haremlik ve yalnızca erkeklerin bulunduğu selamlık olmak suretiyle ikiye ayrılmıştır. Kanuni dönemi ile birlikte kadın, mahrem olarak görülmüş ve yüzleri peçe ile kapatılmaya başlanmıştır. Bu durum gelenek haline gelmiş ve kadınlar gizlenmiştir(Sürücü, 2008).

Saray’da çok eşlilik yaygınlaşmış; bunun sebebi olarak nesebin devamlılığını sağlama ve erkek çocuğa sahip olma isteği gösterilmiştir. Çok eşliliğin yaygınlaşması ve harem geleneği ile cariyelik kurumunun önem kazanmasının ardından Padişahların Türk kadınlar ile evlenme geleneği sonlandırılmış bunun yerine cariyelerle evlenilmesi

uygun görülmüştür. Buradaki amaç ise, Türk kadınlarının ve onların akrabalarının devlet yönetiminde söz sahibi olmamasıdır (Mutlu, 2014).

Saray dışına çıkıldığında, toplumsal hayatta da çok sık olmamakla birlikte çok eşliliğe rastlanmakta ve bu evliliklerde cariyelerinde yer aldığı görülmektedir. Cariyelerin savaş sonrası ganimet olarak görüldüğü ve köle tüccarları tarafından alınıp satıldığı bilinmektedir. Gayrimüslimlerden oluşan cariyeler, Türk kadınları ile aynı haklara sahip değildir. Ancak cariyeler çocuk sahibi oldukları takdirde insanlar arasında saygı görmeye başlar; sahipleri öldüğünde ise özgür olabilmektedirler (Sürücü, 2008)

16. yüzyıla gelindiğinde, Yavuz Sultan Selim'in Ridaniye Seferi ile halifelik makamı Osmanlılarına geçmiş ve yönetimde teokratik yapı daha da güçlenmiştir. İslam dininin getirmiş olduğu şeriat hükümleri yorumlanırken de kadın şer görülmüş ve toplumsal yaşamın dışına itilmeye çalışılmıştır. Bu dönemlerde başkentte kadınlara yönelik fermanlar düzenlenmiştir. Bu fermanların içeriğinde kadınların giysilerinden erkeklerle olan münasebetlerini kadar her alanda kısıtlamalara gidilmiştir. Bunlardan giyim konusunda çıkarılan bazı fermanların amacı, bu yüzyılda başkentte çok fazla yabancı tüccar bulunmasıdır. Bu tüccarların eş ve ailelerinin İstanbul'a yerleşmesi ile birlikte sokaklarda görülmeye başlanan batılı tarz giyimin önüne geçilmesi ve Türk kadınları arasında bu giyim tarzının yayılmasını önlemek adınadır (Dulum, 2006). Söz edilen fermanların birinde kadınların peçelerinin ve dış giysilerinin kalın olması gerektiği ifade edilmiş ve vücut hatlarını belli edecek giysilerin terziler tarafından dikilmesi yasaklanmıştır (Çakır, 2011).

Osmanlı Devleti'nde kadınları toplumsal hayatın dışında tutmak ve gizlemek adına yayınlanan fermanlar bulunmakta fakat kadınlar ekonomik hayatın dışında tutulamamaktadır. Bununla beraber kadınların mülk sahibi olma hakları da bulunmaktadır. Bu dönemde ekonomik hayatta yer edinen kadınlar birçok alanda faaliyet göstermişlerdir. Örneğin; Maydaer, İpekçilik ve tekstil alanlarında çalışan kadınlara değinerek kadınların ticaretle uğraştıklarına belirtmiştir. Bu kadınların bazılarının ticaretle ilgilenmesini tüccar ailelerine bağlamış; bazılarının ise kendi başlarına bu alanda büyük işler yaparak bu konuma ulaşmış olabileceklerini belirtmiştir. Bunların yanında kadınlar tarımsal üretimde de yer almış, arazilerde meyve ve sebze yetiştirerek bu ürünleri pazarlara sürmüşlerdir (Maydaer, 2006). Kadınların kendilerine

Çalışma sahası yaptıkları diğ er alanlar ise; sokak sokak dolaşmak suretiyle giysi, incik, boncuk vs satan anlamına gelen bohacılık, hamamda kadınlar bölümünde çalışan kadınların yaptığı temizlik işi olan tellallık ile kirli çamaşırları yıkayan çamaşırcı kadınlar da kendilerine bu sahalarda çalışma imkânı yaratmışlardır. Bunun gibi birçok alanda kadınlar için iş kollarının mevcut olduğu görülmektedir (Maydaer, 2006).

Klasik dönemde Osmanlı toplumunda kadın söylemleri incelendiğinde, kadınların sosyal ve ekonomik hayatta erkekler kadar etkin biçimde rol oynamadıkları görülmektedir. Bununla birlikte yayınlanan fermanlarla kadınların toplumsal hayatın dışında tutulmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır. Fakat bu durum kadınları toplumsal hayatın dışına tamamen itememiştir. Çünkü sosyallik imkânı bulmak adına ekonomik hayatta yer edinmeye çalışan kadınların yanında eşinden boşanmış veya babası vefat etmiş kadınlarda vardır. Bu kadınlar yaşamlarını sürdürmek için çalışmak zorunda oldukları için ekonomik alanda kendilerine yer bulamaya çalışmış ve bu vesile ile toplumun bir parçası olduklarını göstermişlerdir.

Osmanlı Devleti'nde kadın, ocuk doğurma ve soyun devamlılığını sağlama bağlamında aileyi oluşturan temel yapı olarak görülmüş; bu açıdan değerli ve saygı duyulan kişi olmuştur. Fakat kadınların siyasi bağlamda iktidar sahibi olmaları ve devlet yönetiminde söz sahibi olmalarının padişahların zayıflıklarının göstergesi olduğu düşünülmüştür. Osmanlı Devleti'nde kadınların zayıflık olarak görülmesini Acar şöyle yorumlamaktadır: Kadınları zayıf olarak değerlendiren bu düşünce yapısında iktidar sahibi şehzadelerin devlet yönetiminde yetersiz olduğu durumlarda, kadın benzetmesi yapılarak şehzadelerin zayıflıkları dillendirilmeye çalışılmıştır (Acar, 2017).

Bu söylemlerle birlikte saray kadınları kimi zaman yalnızca ocuk doğurmak, haremde eğitim almak, düğünlere nişanlara katılmak gibi aktivitelerle yetinirken; kimi zaman da bazı saray kadınları siyasi alanda kendini göstermiş ve iktidar sahibi olmuşlardır. Bu iktidar sahibi saray kadınları, ataerkil tarih yazımının etkisiyle çoğu zaman olumsuz eleştiriye maruz kalmış ve devletin kötü sona gitmesinde etkili oldukları ileri sürülmüştür. Buna karşın kadın hakları söylemi ile yeniden incelenen tarih metinlerinde, bu olumsuz eleştirilerin dönemin bakış açısı dışında öznel olarak ele alındığı ve bu şekilde yazıldığı anlaşılmıştır.

Sarayda padişahın eşlerinin, kızlarının, annelerinin ve onların hizmetinde görevli kişilerin bulunduğu yalnızca kadınlara ait olan yani tüm saray kadınlarının yaşadığı mekâna “Harem” denilmektedir. Harem sarayın en mahrem, dokunulmaz alanını oluşturmaktadır. Burada saray kadınları dinlenme, yemek yeme, uyuma gibi ihtiyaçlarının yanında okuma, yazma, dikiş dikme, ebru, hat, müzik gibi alanlarda da eğitim görmektedirler (Akgündüz, 1995).

Saray kadınları genellikle gayrimüslimlerden seçiliyor ve haremde Türk-İslam geleneklerine uygun olarak yetiştiriliyorlardı. Cariyelerden birinin padişahın ilgisini çekmesi sonucunda bu cariye gözde olmakta, erkek çocuk sahibi olmaları sonucunda ise, bu cariyeler “Haseki Sultan” olmaktaydılar. Sarayda haremde yaşayan bu cariye kadınlar yalnızca padişah veya şehzadelerle evlenmek zorunda değillerdi. Cariyeler istedikleri takdirde Enderun’dan bir kişiyle de evlendirilebilirlerdi (Akgündüz, 1995).

Erkek çocuk doğurup Haseki Sultan olan kadın eski saraya yerleşir ve oğlu sancağa çıkacak yaşa geldiğinde onunla birlikte sancağa giderdi. Şehzadenin doğması ile başlayarak Eski Saray’a yerleşilmesi ve ardından şehzadenin sancağa çıkmasına kadar uzanan bu süreçte Haseki Sultan, şehzadenin eğitimi ve gelişimi ile ilgilenir, her alanda yanında olurdu. Bu süreçte Haseki, şehzadenin gelişiminde büyük rol oynardı. Böylece şehzadenin sadece annesi değil; aynı zamanda en iyi arkadaşı, sırdaşı, hocası ve çoğu zamanda danışmanı olurdu. Bu durum şehzadenin sultan olunca da annesine verdiği önemi açıklamaktaydı. Diğer yandan Haseki Sultan’ın eski saraya yerleştirilmesinin nedeni düşünüldüğünde, bu uygulamanın Haseki Sultan’ın birden fazla erkek çocuğa sahip olması durumunda, Sultanı etkisi altına alabilmesi ihtimaline karşı bir önlem olduğu düşünülmektedir (Öztuna, 1988).

Osmanlı Devleti’nin kuruluş yıllarını kapsayan erken dönemde, başlangıçta padişahlar Türk kökenli komşu beylikten hür kadınlarla kimi zamanda komşu Hristiyan devletlerin prensesleriyle evlenirlerdi. Örneğin; Osman Gazi-Malhun Hatun ile Orhangazi-Nilüfer Hatun ve Prens Holofera ile I. Murat (Hüdavendigar)-Gülçiçek Hatun ile Fatih Sultan Mehmet-Gülbahar Hatun ile evlenmiştir. Fakat bu isimler devletin yükselme dönemini kapsayan klasik dönemde yerini devşirme kökenli kadınlara bırakmıştır. Örneğin; Kanuni Sultan Süleyman-Mahidevran Sultan ve Hürrem Sultan ile II. Selim-Nurbanu Sultan(Cecilia) ile III. Murat-Sofia ile I. Ahmet-Mah-

Firûze, Meh-Peyker Kösem ile I. İbrahim-Turhan Sultan, Dil-Âşûb ile II. Süleyman-Behzat, İvaz, Sülün, Şehsuvar Hasekiler ile evlenmişlerdir (Şen, 2017; Taş, 2014).

Devletin bir dünya devleti haline gelmesi ile yerini alan bir gelenekle de padişah cariyelerle evlenmektedir; fakat aralarında nikâh olmamaktadır. Bu kural bazı padişahlar tarafından esnetilmiş ve hasekileriyle nikâh kıyan padişahlar da olmuştur. Padişahın cariyelerle evlenmesi, ancak aralarında nikâh kısılmaması olayının nedeni düşünüldüğünde, yine kadının padişah üzerinden nüfuz sahibi olmaması için uygulanan bir gelenek olduğu öngörülmektedir (Taş, 2014).

Padişahların annelerine gelindiğinde ise, Padişah annesi olan kadınlar harem en önemli konumunda bulunmakta ve “Valide Sultan” unvanı ile anılmaktaydılar. Valide Sultanlar haremî gözetlemekte ve devletin düğün, sünnet, kutlama ve törenlerinde hanedan adına yer almaktaydılar.

Harem en önemli konumunda olan Valide Sultan’ın dairesi, en ince ayrıntısına kadar düşünülmüş ve pahalı eşyalarla muhteşem bir şekilde döşenmiştir. Yüksek aylık gelire sahip olmakla birlikte ona ayrılan toprakları bulunmakta ve buradan elde edilen gelirler de Valide Sultanların kasasına girmektedir.

Haremde yaşayan saray kadınlarından, sultanlara eş olan ve çocuk doğuran hasekilerin Osmanlı sultanları üzerinde etkisi artmıştır. Sultanlar üzerinde etkisi artan kadınlar, devlet yönetiminde de siyasi ve diplomatik nüfuza sahip olmuşlardır.

Devletin zayıflaması ile birçok yapının bozulması devletin gerileme dönemine geçmesine neden olmuş ve çocuk yaşta şehzadelerin başa geçmesi ile bu dönemde de saray kadınlarının etkisi giderek artmıştır. Bunun sonucunda kadınlar, padişahların danışmanlık görevini üstlenmiş ve atama, sayım ve yabancı ülkelerle arabuluculuk gibi birçok devlet işinde etkilerini göstermiş ve finanse ettikleri yapılarla toplumun da ihtiyaçlarının giderilmesine destek olmuşlardır. Saray kadınlarının ülke siyasetinde söz sahibi oldukları bu dönem tarih yazımında “Kadınlar Saltanatı ve Valideler Yüzyılı” gibi başlıklarla adlandırılmıştır. (Dilek, 2012).

Tarih yazımında ataerkil yaklaşım nedeniyle genellikle olumsuz görülen ve öznel yorumlanan iktidar sahibi saray kadınları hakkında dönemsel bilgiler ve farklı bakış açıları mevcuttur. Burada siyasi alanda kadınların söz sahibi olduğu olaylar incelenecektir.

Osmanlı hanedan kadınlarının iktidar sahibi olması ile ‘Kadınlar Saltanatı, Valideler Yüzyılı’ olarak adlandırılan bu dönem, Kanuni Sultan Süleyman’ın tahta geçmesi ile başlamakta, Mahpeyker Kösem Sultan’ın vefatı ile bitmektedir. Böylece 16.yy başları ve 17. yy ortalarına kadar olan süreci kapsamaktadır. Bu süreçte Osmanlı hanedan kadınlarının güçleri oldukça artmakta ve yer yer yönetimde en büyük söz sahibi kadınlar olmaktadır (Harmankaya, 2020).

Osmanlı Hanedanı’nda Kadınlar Saltanatı olarak adlandırılan dönemi başlatan, kimi kaynaklarda zekâ, aşk ve gücü ile kimi kaynaklarda ise ihtiras ve entrikaları ile nitelendirilerek devlete adını duyuran Sultan Süleyman’ın nikâhlı eşi Hürrem Sultan’dır. Hürrem Sultan’ın kökleri hakkında net bir bilgiye sahip olmamakla beraber Ukraynalı veya Rusyalı olduğu söylenmektedir. Hürrem Sultan, Kanuni ile evlenmesi sonucu Osmanlı hanedanından ilk kez kökeni Hristiyan olan bir cariyeye Padişah eşi olmuştur. Bununla beraber hanedanda haseki unvanına sahip olan ilk kadındır. Hürrem Sultan Haseki olduktan sonra eski saraya gönderilme uygulamasını çiğneyerek payitahtta kalmış ve birden fazla erkek çocuk doğurmasına da izin verilmiştir. Böylece padişah üzerinde ve Harem’de nüfusu artmıştır. Diğer hasekilerle mücadele ederek sarayda hâkimiyet kurmayı başarmıştır (Harmankaya, 2020).

Bu dönem tarih yazımına bakıldığında, kimi yazarlar dönemi toplumsal cinsiyet açısından ele almış ve kadınların bazı görevler üstlenerek güçlü karakterleri ile toplumsal ve siyasi alanda iyi işler başardığını söylemiştir. Kimi yazarlar ise, cinsiyetçi söylemlerde bulunarak bu dönem tarih yazımında genellikle harem hayatına yer vermiştir. Bu yazımda padişahlar çoğu zaman haremden tasvir edilmiştir. Savaş dönemlerinde dahi olayların merkezinde savaş alanı değil; harem kadınlarının çekişmeleri ve ihtirasları yer almıştır.

Sarayda hâkimiyet kuran Hürrem Sultan’ın devlet siyasetinde etkisini Şehzade Mustafa’nın katli ve Veziriazam İbrahim Paşa’nın öldürülmesi olayları göstermektedir. Bu iki konu üzerinde Hürrem Sultan’ın entrikaları ile padişahın üzerindeki etkisinin göz ardı edilmeyeceği öne sürülmektedir (Sakaoğlu, 2008).

Hürrem Sultan’ın Şehzade Mustafa’nın katlini isteme amacı, oğlu Sarı Selim’in tahta geçmesini sağlamaktır. Bunun için damadı olan Rüstem Paşa’yı kullanır. Şehzade Mustafa’nın babasının sağlığında hükümdarlık gibi bir düşüncesi olmamasına rağmen

Kanuni Sultan Süleyman'ın bu konuda Hürrem Sultan'ın etkisi ve Rüstem Paşa'nın sözleriyle yanıltıldığı iddia edilmektedir (Özcan, 1992).

Kanuni Sultan Süleyman döneminde, aile içinde küçük gruplaşmalar artmaktaydı. Bu gruplardan en bilineni ve çıkarları doğrultusunda entrikalar çeviren Hürrem Sultan, kızı Mihrimah Sultan ve damadı Rüstem Paşa'nın olduğu gruptu. Bu grubun amacı şehzade Selim'i taht için uygun konuma getirme ve Hürrem Sultan'ın küçük oğlu olan Beyazıd'ı korumaya çalışmaktı. (Aslan, 2011).

Hammer bu dönem hakkında, Sultan Süleyman'ın devlet üzerinde ne kadar güçlü hâkimiyeti varsa, Hürrem Sultan'ın da zekâsı ve ahlakı ile Kanuni üzerinde hâkimiyeti ve etkisi o kadar fazla olduğu yorumunu yapmıştır. Ayrıca Hürrem Sultan'ın çıkarları uğruna yaptığı planlar ve entrikalarla İbrahim Paşa ve Ahmed Paşa'nın idamına sebep olduğunu ileri sürmüştür. Şehzade Mustafa'nın katline sebep olmakla da iki şehzade arasında çıkan savaşa ve Beyazıd'ın ölümüne neden olmuştur. Bu olaylar sonucunda kafes usulü sisteminin çıkmasına yol açan sebepleri oluşturduğu için hanedan üzerindeki nüfuzunu kötüye kullanmıştır. Kafes usulü ile sancağa çıkmayan ve haremde kalan şehzadelerin deneyim kazanamaması devletin gerilemesinde büyük etken olmuştur. Bununla birlikte harem, kadınların düzeni ve idare edilmesinin ulusa pasif ve siyasi güçten yoksun olan padişahlar yetiştirdiğini öne sürerek, saray kadınlarının etkilerini olumsuz ve devletin sonunu hazırlayan bir kurum olduğu şeklinde değerlendirmiştir (Aktaran: Aslan, 2011).

Farklı bakış açısı ile Peirce bu konuyu şöyle yorumlamıştır: Geleneksel tarih yazımında Osmanlı Devleti'nde saray kadınları entrikaları ile devleti kötü gidişata sürüklemiştir. Yine bu yazıma göre Hürrem Sultan, oğlu Sarı Selim'i tahta çıkarmak ve Beyazıd'ın konumunu güçlendirmek için komplo kuran ve devleti tehlikeye atan kadın olarak sunulmuştur. Fakat bu konuya değişik bir açıdan bakan Peirce'ye göre Hürrem Sultan, Şehzade Mustafa'nın katledilmesi için uğraşırken aslında çıkarıcı bir kadın değil; oğlunu korumaya çalışan bir anne olarak karşımıza çıkmakta ve anaç duygularla hareket etmektedir. Aslında Hürrem Sultan'ı çoğu kişi tarafından olumsuz gösteren izlenim, iki duygu arasında kalmasıydı; annenin oğluna ve kadının kocasına olan bağlılıkları ve duyguları... (Aktaran: Aslan, 2011).

Harem, hanedan ailesi üyeleri ve hizmetkârların yaşadığı yer ve ayrıca onları hayata güçlü bir şekilde hazırlayan eğitim kurumu olarak görülmektedir. Burada yetişen kadınların oldukça zeki, yetenekli ve ahlaklı oldukları söylenebilir. Enderun'da yetişen erkekler nasıl ki, devlet kademesinde, sarayda, yönetimde, orduda görev alıyor ve kademe kademe yükseliyor ise, haremde yetişen kadınlar da Osmanlı Devleti'nde yalnızca güzellikleriyle değil; aynı zamanda aldıkları iyi eğitimle ve başarılarıyla yer almak ve devlet kademelerinde yükselmek istiyorlardı. Bu açıdan bakıldığında saray kadınlarının siyasi ve diplomatik alanda nüfuz sahibi olması, bazı dönemlerde iktidara müdahil olmasının doğal karşılanması gerekmektedir (Akgündüz, 1995).

Hürrem Sultan diplomatik ilişkilerde de kendini göstermiş ve ülkeler arası çeşitli mektuplaşmalar da bulunmuştur. Memleketi olarak bilinen Polonya ile münasebetleri sıklaşmış ve Kanuni dönemi boyunca iyi ilişkiler sürdürülmüştür (Smith, 2017). Hürrem'in diplomatik alanda söz sahibi olduğunun bir diğer örneği; Safevi Devleti'nde Şah İsmail'den sonra başa Şah Tahmasb geçmiştir. Fakat kardeşi Elkes Mirza ağabeyine asi gelmiş ve isyan etmişti. Ağabeyine karşı mağlup olan Elkes Mirza'ya Osmanlı topraklarına sığınması teklif edilmiş ve çeşitli hediyeler gönderilmiştir. Bu hediyelerin bir kısmını Hürrem Sultan göndermiştir. Bunları göndermesini sebebi yalnızca konumu gereği değil, Elkes Mirza'nın kardeşi Şah Tahmasb'a karşı savaş başlatacağı, onu zayıflatacağı ve yerine Osmanlı'nın desteğini almış birinin yani Elkes Mirza'nın geçeceği düşüncesi idi (Smits, 2017).

Osmanlı Devleti'nde kadınlar saltanatı olarak adlandırılan dönemin önderi olan Hürrem Sultan, şehzadeleri sancağa çıktığında onlarla gitmemiştir. Bunun sebebi olarak oğullarının sancağa çıkma dönemlerinin birbirine yakın olması, biriyle sancağa gitmeyi seçtiğinde, direkt olarak tahtın varisini işaret etmiş olacağı ve diğer çocuklarını riske atacağı düşüncesi gösterilmektedir (Harmankaya, 2020).

Siyasi ve diplomatik ilişkilerde kendini gösteren Hürrem Sultan maddi gücünün birçoğunu da inançları doğrultusunda han, hamam, köprü, camii, darüşşifa, imaret gibi yapıların inşasına harcamış ve bu alanda önemli faaliyetlerde bulunmuştur. Bu eserlerden özellikle Haseki Camii Külliyesi, saray kadınlarından biri tarafından yaptırılan ilk büyük yapı olmaktadır. Bu cami Osmanlı Devleti'nin en önemli eserlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Hürrem Sultan finansal destek

sağlayarak inşa ettirdiği yapılarıyla hem halka hizmet etmiş hem de önemli bir prestij elde etmiştir (Harmankaya, 2020).

Hürrem Sultan'ın vefatının ardından saray kadınlarının hanedanda yükselişi sürekli devam etmiştir. Bu yükseliş ile beraber güçlü ve iktidar sahibi kadınlar ve valideler sahneye çıkmıştır. Siyasi güce sahip olan bu kadınlardan Hürrem Sultan'ın ardından karşımıza çıkan ilk isim Nurbanu Sultan'dır.

Nurbanu Sultan, Hürrem'in ardından onun meşalesini devralan isimdi. Sarı Selim'in hasekisi ve nikâhlı eşidir. Nurbanu Sultan ve II. Selim'in dört çocukları olmuştur. Bunlardan üçü kız biri erkektir ve tek erkek olan bu kişi II. Selim'den sonra tahta oturacak padişah olan III. Murad'dır (Taş, 2014).

Nurbanu Sultan'ın Venedikli olduğu bilinmekteydi. Bu nedenle tıpkı Hürrem Sultan'ın memleketi ile arasını iyi tutması ve diplomatik ilişkiler kurarak barışın devamlılığını sağlaması gibi, Nurbanu Sultan da Venedik ile ayrıca ilgilenmiştir. Bunun sonucunda Osmanlı Devleti ve İtalya arasında ilişkiler gelişmiştir. Bu diplomatik ilişkileri ve görüşmeleri Padişah da desteklemiş ve rahatsızlık duymamıştır. Padişah bu sayede sefer niyetinin bulunmadığı İtalya ile ticari ilişkilerin de gelişmesini sağlamak istemiştir (Selvi, 2019).

Saray kadınları diplomatik ilişkilerde bulunarak ülkeler arası iyi ilişkilerin ve ticaretin gelişimine katkıda bulunduğu gibi, Padişah savaştayken hanedanda olan gelişmeleri yazdıkları mektuplarla onlara iletmış ve olumlu olumsuz her durumdan padişahları haberdar etmişlerdir. Bunun yanı sıra Sultan savaş meydanında vefat ettiği zaman ya da İstanbul'da vefat etse dahi yerine geçecek şehzade uzak yerde olduğunda, yeni padişahın herhangi bir isyana veya krize mahal vermeden tahta çıkmasına da yardımcı olmuşlardır (Taş, 2014).

Bu konuda Nurbanu Sultan örneğine değinecek olursak; Sarı Selim başkentte öldüğünde Nurbanu Sultan, Manisa Sancağı'nda olan oğlunun tahta geçeceği süre içerisinde eşi II. Selim'in cesedinin buzda bekletilmesini sağlamış ve on gün bu durumu idare etmiştir. Bu sayede herhangi bir isyan veya krize yer vermemiş ve bu dönemin sorunsuz olarak atlatılmasını sağlamıştır (Smits, 2017).

Bu bilgiler ışığında Nurbanu Sultan ile ilgili değinilmesi gereken bir konuyu da elçilik görevi yapan Venedikli J. Soranza, Nurbanu Sultan'ın güzel bir kadın olduğunu

ve II. Selim tarafından yalnızca güzelliğiyle değil; zekâsı ile saygı gördüğü ve sevildiği şeklinde dillendirmiştir (Atçıl, 2003).

Oğlu III. Murad tahta geçtiğinde, Nurbanu Sultan Valide unvanını almış ve ölümüne kadar yine siyasi ve sosyal faaliyetlerde söz sahibi olmuştur. Nurbanu Sultan kendinden önceki sultanlar gibi maddi gücünü inşa ettirdiği yapılarda göstermiştir. Bunlardan en önemlisi Nurbanu Sultan'ın finanse ederek yaptırdığı Üsküdar Atik Valide Külliyesi'nde bulunan kütüphanedir. Bu kütüphane Osmanlı Devleti'nde bir kadın aracılığıyla yapılan ilk kütüphane olma özelliğine sahiptir (Akyıldız, 2019).

Nurbanu Sultan yaşamı hem yaşamı boyunca hem de vefat ettiğinde saygı duyulan bir kadın olmuştur. Nurbanu Sultan'ın cenazesinde oğlu III. Murad yaz giysileri giymiş ve annesinin tabutunun yanında defin işleminin gerçekleştirildiği alana kadar gitmiştir. III. Murad'ın bu davranışı daha önce hiçbir padişahın yapmadığı bir davranıştı ve III. Murat Osmanlı Devleti'nde cenaze törenleri sırasında sultanların saraydan çıkmaması âdetini bozmuştur. Nurbanu Sultan'ın cenaze töreninde dikkat çeken bir olayda cenaze namazının kılınması için seçilen caminin saraya en uzak olan Fatih Camii olmasıdır. Bunun amacı aslında, Nurbanu Sultan'a uzun süre birçok insanın eşlik etmesini sağlamak ve dualarla uğurlamaktır. Tüm yazılanlar göz önüne alındığında, Nurbanu Sultan'ın yaşarken güzel işler yaptığı ve topluma da iyi izler bıraktığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte vefatının ardından yaşananlar, sevilen ve saygı duyulan bir sultan olduğunun göstergesi olmaktadır (Smits, 2017).

Hürrem Sultan ile başlayan iktidar sahibi kadınlar zincirinin son halkası Kösem Sultan'dır. Kösem Sultan 15 yaşında tahta geçen Osmanlı Padişahı I. Ahmed'in gözdesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Doğum yeri Bosna olan ve burada "Anastasia" olarak anılan Kösem, diğer cariyeler gibi hareme geldikten sonra burada Müslüman olmuş ve önde giden anlamına gelen bu ismi kullanmıştır. Kösem Sultan güzelliği ile birçok kaynakta kendinden söz ettirmiştir. Bununla birlikte zeki bir kadın olduğu da göz ardı edilmemiştir. Ahmed'in bu özellikleriyle Kösem'e âşık olduğu ve onunla evlendiği bilinmektedir (Çimen, 2008).

Kösem Sultan, I. Ahmed döneminde hanedanın yönetiminde söz sahibi olamamıştır. Bu süreçte Murad, Süleyman, İbrahim ve Kasım isimleriyle erkek

çocukları olmuştur. Eşi vefat ettiğinde I. Mustafa ve II. Osman tahta geçmiş ve Kösem bu süreci de eski sarayda geçirmiştir (Küpeli, 2015).

Kösem, oğlu IV. Murad tahta geçtiğinde küçük yaşta olması nedeniyle, sekiz yıla yakın hanedanda etkin konumda olmuş ve ülke yönetimine katılmıştır.

IV. Mehmed tahta geçtiği dönemde, Kösem büyük valide konumuna ulaşmıştır. Bu dönem, etkinliği ise üç yıla yakın sürmüştür. Bu süre içerisinde yeniçeri ağalarının hadlerini aşması ve her istediğini elde etmesi, dönemin “Ağalar saltanatı” olarak tanımlanmasına sebep olmuştur. Yeniçeri ağalarının istediği maddi güç elde etmekken, kendisinin isteğinin hanedanda söz sahibi olmak ve yönetime katılmak olduğu söylenmektedir (Aslan, 2011). Kösem Sultan’ın yönetimde söz sahibi olma isteği, saltanat hırsı olarak adlandırılmış ve bu süreçte giriştiği birtakım faaliyetler onun döneminde acımasız, insafsız gibi kelimelerle nitelendirilmesine neden olmuştur. Farklı bir açıdan bakıldığında ise, sevap kazanmak için yaptırdığı hayır eserleriyle de malını esirgemeyen, iyi yürekli bir kadın olarak tanımlanmıştır (İlgürel, 1966). Kösem’in ölümünün ardından ondan geriye kalan varlıkları, büyük bir servet oluşturmuştur (Küpeli, 2015).

2.1.3. Tanzimat’tan Meşrutiyet’e Kadın Söylemleri

Osmanlı Devleti 1839 yılında yayınladığı Tanzimat Fermanı ile bilim ve teknolojiye ilerlemiş olan Batı’yı örnek alarak her alanda reformun önünü açmıştır. Bu ferman toplumda modernleşmeyi hızlandırarak kişilerde yeme, içme, giyim, kuşam, gibi değişiklikleri getirmekle birlikte eğitim, kültür ve hukuk alanlarında da yeni bir süreç başlatmıştır. Bu dönemde Batı tarzı yeni oluşumlar ve kurumlar yer almakla birlikte yine Batıda gözlenen kadının konumu ile paralel olarak da kadınlar adına olumlu gelişmeler yaşanmıştır.

Kadınlar giyim kuşamda günlük hayatta batı tarzı yeniliklerle karşılaştığı gibi, eğitim ve hukuk gibi alanlarda da etkin olmaya başlamıştır. Toplumsal hayatta yer edinen kadınların yenilik arzusu artmış ve kadın problemleri ve kadın hakları gibi konular ağırlık kazanmıştır (Kırkpınar, 2001).

Osmanlı Devleti’nin Avrupa’nın bilim ve teknolojiye üstünlüğünü kabul ederek yüzünü batıya çevirdiği dönemde, batıda modernleşme süreci kadını toplumsal hayatın

her alanına dâhil ederek devam etmekteydi. Avrupa bu süreçte aile kavramına ve bireyin yetişmesinde kadının rolüne önem vermiş ve memleketin refahı için çalışan ve düşünen, kültürlü bireyler yetiştirmeyi amaç edinmiştir. Bu amaç doğrultusunda eğitim kurumlarına önem verilmiştir. Osmanlı Devleti de Tanzimat'ın ilan edilmesi ile girmiş olduğu modernleşme sürecinde batıyı örnek almış ve onların eğitim sistemlerini kendi eğitim sistemine ve kurumlarına entegre etmeye çalışmıştır (Aydıngör, 2006).

Tanzimat'ın ilanından önce kadınların eğitimi üzerinde yeterince durulmamış ve kadınlar bugünkü ilköğretim kademesine denk gelen Sıbyan Mektepleri'nde eğitim almışlardır. Fakat her aile için bu geçerli olmamış; kimi aileler kız çocuklarını bu eğitimden de mahrum bırakırken, maddi durumu iyi olan kimi aileler ise, çocuklarına özel ders imkânı sunarak onların eğitimine destek olmuşlardır. Tanzimat'ın ilanı ile beraber kültürlü ve eğitilmiş bireyler yetiştirmek adına açılan okullar ile kadınlar eğitim hayatına düzenli bir şekilde girmeye başlamıştır. Bu eğitim kurumlarının açılması ile girilen yeni dönem, kadınlar için bir dönüm noktası olmuş ve kadınlar sosyal, siyasal ve entelektüel anlamda kendi varlıklarını yeniden inşa etmeye başlamışlardır (Çiydem, 2017).

Eğitim alanında kadınlara yönelik çalışmaların yapılmasının dönemin seçkin kadınlarının yanı sıra, dönemin erkek aydınları da istemekte ve bu bağlamda kadınları desteklemekteydiler. Osmanlı aydınları, kadınları eğitim alanında desteklerken; birçoğu bu desteği toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifinden değil, iyi bir aile kurumu ve topluma yararlı nesiller yetiştirmek adına vermiştir. İyi yetişmiş kadının, kocasına ve çocuğuna karşı rollerini daha iyi yerine getireceğini düşünmüşlerdir (İlhamoğlu, 2019).

İlerleme ve gelişme de batının eğitimini ve bu eğitimde kadının varoluşunu ele alan dönemin aydınlarından Namık Kemal'e göre eğitim, ülkelerde var olan siyasi meselelerin hepsinden daha üstündür. Ona göre eğitim aracılığıyla elde edilen bilgiler insan olmanın ilk şartı olacak kadar önemlidir. Eğitim kişinin kendi benliğini açığa çıkarmak hak ve sorumluluklarını ona bildirmekte en önemli araçtır. Bir ülkenin tüm değerleri ve kültürel öğeleri ancak eğitim yoluyla gelecek nesillere verilebilir. Eğitimi çağdaşlaşmanın ana unsuru olarak görmüş ve çağdaş ulusların ulaştıkları zenginliği ve gücü eğitim aracılığıyla kazandıklarını dile getirmiştir. Böylece bilim ve teknolojiye önde olan modern devletler eğitimde de öndedirler. Dolayısıyla Namık Kemal

çağdaşlaşma yolunda gözetilen batının eğitim sistemine dikkati çekmiştir. Bunu yaparken kişinin toplumsal hayatta yaşamını devam ettirmesi kendisine, ailesine ve ülkesine faydalı olabilmesi için eğitimin önemine vurgu yaparken kadınların bu konuda yerine ayrıca değinmiştir. Modern uluslar da kadınların sahip olduğu haklara ve konumuna dikkat çekmiş; Türk kadınının da bunlara sahip olmasını istemiştir. Batıda çağdaş devletlerde kadının erkekler gibi eğitim aldığını ve batının kadın-erkek ayırmaksızın bilimde ve teknolojiye bu insanlardan yararlandığını söylemiştir (Aydın, 2017). İlerlemek için, devletin kadınların eğitime önem vermesini istemiş ve bu konuda çalışmalar yürütmüştür. Bunun yanı sıra “Maarif” isimli yazısında eğitim sisteminde yer alan ve bilgi sahibi olan kültürlü kadınların aile kurumunda iyi işler ve iyi anneler olacağı düşüncesini belirtmiştir (İlhamoğlu, 2019).

Tanzimat dönemi yazılı basın incelendiğinde, dönemin gazete ve dergilerinde de kadın problemlerine dikkat çekilmiş ve bu anlamda eğitim sisteminde kadınların yer almasının önemi vurgulanmıştır. Ceride-i Havadis ve Terakki-i Muhadderat gazetelerinde batıda kadın eğitime verilen önem belirtilmiş; Osmanlı’da ise eğitim sisteminde kadınların yer almaması fakat eğitime ne kadar istekli oldukları yazılmıştır. Kadınların eğitim konusunda istekli oluşları Terakki-i Muhadderat Gazetesi’ne göndermiş oldukları mektuplarda ortaya konulmuştur. Bu mektuplar incelendiğinde, kadınların fikirlerinin, düşüncelerinin yer aldığı fakat en fazla eğitim görme arzularının konu edinildiği yazılar bulunmuştur (Malkoç ve Vefikuluçay, 2019).

Mektup ve yazılı kâğıtlarda, kadınların eğitim sisteminde yer almalarına yönelik, öğretmen ve okul eksikliğinden bahsedilmiştir. Gazeteye gönderilen bir mektupla kadınların bilgi almada erkeklerden geri olmaması adına ilgili gazetede bulunan bilgilere yönelik mutluluklar dile getirilmiş; ardından öğretmen ve okul eksikliğinden bahsedilmiştir. Kadınlar için var olan okullarda onlara yalnızca namaz duaları öğretildiği ve yaşı ilerlediğinde aile büyükleri tarafından evlendirildiği söylenmiştir (Davulcu ve Temel, 2017).

Okul ve öğretmen eksikliğinden duyulan üzüntüyü belirten bir diğer mektupta, Anadolu’da kadınların gidebilecekleri okul olmaması, başkentte okul olmasına rağmen eğitimin kısa bir dönemi kapsamasından yakınılmıştır. Kadınları ilim ve maarif konusunda olumsuz eleştirmenin yanlış olduğuna, kadınların erkekler kadar eğitim alma

hakkına sahip olmadığına, buna rağmen erkeklerin tembel olduğuna değinilmiştir. Ayrıca kendi tercihleri gözetilmeksizin okuma imkânı sunulmayan kadınları olumsuz eleştirmenin yersiz olduğu vurgulanmıştır (Davulcu ve Temel, 2017).

Sofya’da Sakin Âstâneli Leyla Hanım olarak belirtilen bir hanımdan gelen mektupta, eskiden kadının eğitim görmesinin ayıp karşılandığını, eğitim görmek isteyen kadınlara “okuyup da büyücü mü olacaksın?” tarzı söylemlerin kullanıldığını yazmıştır. Uzak memlekette olan tanıdıklarından mektup geldiğinde, imam veya öğretmene götürülüp okutulduğunu ifade etmiştir. Kendi kızlarının açılan okullarda eğitim gördüğünü ve okuma, yazma öğrendiğini belirtmiş ve bu konuda mutluluğunu ifade etmiştir. Önceleri kadınların eğitim görmesinin ayıp sayılması nedeniyle okuma-yazma bilmemesinin kişinin insan yerine konulmadığını ve hayvan gibi hissettirdiğini anlatmıştır (Davulcu ve Temel, 2017).

Kadınların bilgi konusunda geri olmalarının sebeplerinden birini de erkeklere bağlamışlardır. Adile adında bir Hanım’ın gazeteye gönderdiği kâğıtta erkeklerin aldıkları bilgileri kadınlarla paylaşmadıklarını ve bu durumdan doğan üzüntüsünü belirtmiştir. Bu mektubu yazma sebebini ise kadınları, düşüncelerini yazmaları konusunda cesaretlendirmek isteğine bağlamıştır. Bu konuda mektup yazan bir diğer isim Ülker Hanım’dır. Ülker Hanım, Adile Hanım’ın yazılarına katılmış ve ülkede ataerkil düşünce sebebiyle kadınların ilimde geri kaldığını okuryazar kadın sayısının azlığını dile getirmiştir. Okuryazar kadın sayısının az olmasının utanılacak bir olay olduğunu ve kadınların ilim almasını engelleyenlere ise kadınları hayvan olarak görmekten ne zaman uzaklaşacaklarını sormak istemiştir (Koyuncuoğlu, 2018).

Tanzimat ile birlikte başlayan yenileşme hareketlerinde en önemli ihtiyacın eğitim olduğu anlaşılmış ve halkın kadın erkek ayırmaksızın eğitim görmesi gerektiği öngörülmüştür. Bu dönemde aydınların da ülkenin eğitim sistemine yönelik görevinin gerekliliğini ele alması ve kadın eğitimini desteklemesi ile Osmanlı eğitim reformunu başlatmıştır (Akyüz, 2004).

Tanzimat’ın ilanından önce çocukların ilk eğitimini aldığı kurum Sıbyan Mektepleri idi. Çocuklar beş-altı yaşlarına geldiğinde bu eğitim kurumlarına gider; okuma-yazma, basit matematik ve dini bilgileri öğrenirlerdi (Gökmen, 2006).

İslamiyet erkek-kadın ayırt etmeksizin tüm insanların ilim sahibi olmasını emretmektedir. İslam dini eğitim konusunda herkesi bir tutar ve kadının da erkeğin de ilim öğrenmelerini mecbur kılar. Bu nedenle aileler çocuklarının eğitimleri ile sorumlu tutulur (Gökmen, 2006).

II. Mahmud dönemine kadar çocukların kısa süreli de olsa bu kurumlarda eğitim görebilmesi ebeveynlerinin inisiyatifine bırakılmıştır. Çocuklarını eğitim için mektebe göndermeyen velilere herhangi bir yaptırım uygulanmamıştır. Fakat II. Mahmud dönemine gelindiğinde bir ferman ile çocukların mektebe gitmeleri zorunlu tutulmuştur. Bu konuda verilen emre uymayan ebeveynlerin ceza alacağı duyurulmuştur. Bu konuda ceza uygulanacak kişiler yalnızca ebeveynler değil; okula gitmeyen çocukları çırak olarak alan sahiplerine de uygulanacağı kararlaştırılmıştır. Bu dönemde okula giden çocukların eğitim gördükleri süre hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Fakat 1846 yılına ait tezkire aracılığıyla eğitim süresinin bu dönemde dört sene olduğu öğrenilmektedir. Bunun yanı sıra 1869 yılına ait Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nde bu sürenin devam ettiği görülmekte ve okula devam etmenin mecburi olduğu yaş sınırlaması erkeklerde 7-11, kızlarda ise 6-10 yaşları olduğu bilgisine ulaşılmaktadır (Kazıcı, 2014).

Maarif-i Umumiye Nizamnamesi, 1869 yılında kabul edilmiş ve Sıbyan Mekteplerinin düzenlenmesi ile ilgili çalışmalar başlatmıştır. Bu nizamname ile mahallelerde ve köylerde nüfusa bağlı olarak Sıbyan Mektepleri açılacak ve bu mektepler kız ve erkek öğrenciler için ayrı ayrı olacaktır (Unat, 1964).

Sıbyan Mekteplerinde kız-erkek birlikte ilim tahsil eden çocuklardan, ileri kademeye geçildiğinde yalnızca kızların eğitim gördüğü okullar yoktur. Fakat ilerleyen zamanlarda kız öğrencilerin eğitiminin devamlılığı konusuna değinilmiş ve eğitim verilmesinin gerekliliği anlaşılmıştır. Bunun sonucunda kız öğrencinin eğitim konusundaki ihtiyacını karşılamak üzere Kız Rüştîyesi açılmıştır (Kazıcı, 2014) Açılan ilk Kız Rüştîyesi 1859 yılına aittir. Sıfırdan açılan bir okul olmayıp geçmişte Sıbyan Mektebi olarak yer almıştır. Kızlara daha düzenli eğitim olanağı sunan bu rüştîye, Cevri Kalfa İnas Rüştîyesi adı ile de anılmaktadır. Kız rüştîyelerinin eğitim programları yalnızca dini bilgiler ile sınırlı kalmamış, kız çocuklarına yabancı dil eğitimi de

verilmiş; bunun yanı sıra tarih, coğrafya ve nakış gibi derslerde yer almıştır (Akyüz, 2004).

İlerleyen süreçte açılan kız rüştiyelerine öğretmen tahsis etmek adına kız öğretmen okulları açılmıştır. Dâru'l-Muallimat olarak bilinen bu okullarda dönemin ilk kadın öğretmenleri yetişmiştir. 1869 yılında uygulamaya konulan Maarif Nizamnamesi ile yeni sisteme açılan ve eğitim veren okulların sayısı artmış; ülkenin her yanını kaplar hale gelmiştir. Rüştiyelerin sayısı da bu dönemden sonra hızla artış göstermiştir (Demir, 2015).

Tanzimat dönemi ile başlayan yenileşme dönemi bu zihniyete uygun getirilene sahip memurların yetiştirilmesini gerekli kılmış ve bu doğrultuda yeni programa uygun eğitim veren okullar kurulmuştur. Bu yeni düşünce ile açılan eğitim kurumlarının başında da Daru'l-Maarif yer almaktadır. Günümüzde lise kademesine denk gelen bu okul Bezmialem Valide Sultan tarafından yaptırılmış; oğlu Sultan Abdülmecid tarafından açılmıştır. Açılışa dikkati çeken olay; oğlu Murad ve kızı Fatma ile gelen Sultan Abdülmecid'in iki çocuğunu da sembolik olarak okula yazdırmasıdır. Bu olay Daru'l-Maarif'in kadın ve erkeğin birlikte eğitim görebileceği bir okul olduğunu işaret etmektedir (Kazıcı, 2014).

Ebe Mektebi; Kadınların sağlık alanında kendilerine yer bulması eskilere dayanmaktadır. Ebe adı verilen kadınlar belli bir dönem doğum konusunda başka ebelerden duyduklarıyla hareket ediyorlardı. Bu konuda henüz bilgi sahibi değillerdi. İlkel şekilde ve hijyenik olmayan yerlerde doğum olayını gerçekleştiriyorlardı. Bu durum kimi zaman doğum esnasında çocukların sakat kalmasına hatta ölmesine neden oluyordu. Yaşanan bu olaylara son verilmesi ve bilgisizliğin ortadan kaldırılması adına 1842 yılında Tıbbiye Mektebi'nde batıdan çağırılan ebe kadınlarla ebelik kursları açılmıştır (Özger, 2012).

Kız Sanayi Mektebi; Kadınların eğitimi konusunda, sanat faaliyetleri alanına yönelik çalışmalar yapılmıştır. Bu mektebin öncülüğünü Mithad Paşa yapmıştır. Bu mektebin açılmasının amacı hem kimsesiz çocukları istihdam etmek hem çocukları sanat faaliyetlerine yönlendirmek bunun yanında da ordunun giysi ihtiyacını temin etmektir (Unat, 1964). Bu amaçla Mithad Paşa Rusçuk'ta batıdan getirilen aletlerle bir dikiş atölyesi kurdu ve kimsesiz kız çocuklarını bu amaç doğrultusunda buraya

yerleştirdi (Özger, 2012). 1864 yılında açılmış olan bu Kız Sanayi Mektebi sayesinde batının giyim-kuşamı taklit edilmiş ve batı modası takip edilmiştir. Kızlar bu mektepte kendi giysilerini pratik şekilde dikmiş ve giymiştir. Rusçuk dışında 1869 yılında İstanbul’da da bu dikim atölyesi dikkate alınarak Kız Sanayi Mektebi açılmıştır (Unat, 1964).

Kız Öğretmen Okulu (Daru’l-Muallimat); Osmanlı Devleti’nde Sıbyan Mektebi’nden sonra kızların eğitime devam etmesi adına açılan kız rüştiyelerinde dönemin toplumsal yapısı gereği kadın öğretmenlerin yer alması tercih ediliyordu. Bunun sonucunda kadın öğretmen yetiştirilmesi amacıyla 1870 yılında Daru’l-Muallimat açılmıştır. Daru’l-Muallimat’tan kadın öğretmenler mezun olana kadar geçen sürede bu rüştiyelerde yaşlı erkek öğretmenler ders vermekteydi (Şanal, 2011). 1880’li yıllara gelindiğinde, kız öğretmen okulunda yönetici kadrosu ve öğretmen kadrolarında kadınların sayısı artmıştır. Bu dönemde kız öğretmen okulunun müdür kadrosuna Fatma Zehra Hanım yerleştirilmiştir. İlk kez bir kadının okul müdürü olması açısından önemli bir gelişmedir. Bununla birlikte 1882 yılına gelindiğinde Muhibbe Hanım, İfakat Hanım, Sadiye Hanım ve Fatma Hanım öğretmenlik görevinde bulunmuşlardır (Şanal, 2011).

Kadının eğitim programlarında yer alması birçok alanda kendini gerçekleştirmesine olanak sağlamıştır. Kadınlar adına yapılan tüm çalışmalar kadınların toplumsal statüsünde değişime ve büyük bir gelişime olanak sağlamıştır. Bununla birlikte erkek egemen zihniyette kırılmalar olmuş ve kadın algısı olumlu yönde dönüşüme geçmiştir.

Tanzimat döneminde kadınlar ataerkil söylemin içinde kendilerine eskisinden daha fazla yer bulmuş ve seslerini çıkarmaya başlamışlardır. Kadınlar bu dönemde yazar ve şair olarak toplumsal hayata katılmışlardır. Böylece kadın söylemleri kadınlar tarafından dile getirilmeye başlanmıştır. Bu dönemde eğitimin artması ile entelektüel kadınların sayısı artmış ve bu kadınlar şiir ve romanlarında güçlü yazılarla kendilerini kanıtlamaya çalışmışlardır. Kadınlar yazdıkları yazılarla gazetelerde yer almış ve kadın haklarını konu edinerek toplumsal hayatta kendilerine yer aramışlardır. Bu bağlamda 1868 yılında çıkartılan Terakki Gazetesi bir ilk olarak haftada bir gün olmak kaydıyla

Kadınlara Mahsus Gazete yayınlamıştır. Terakki Gazetesi ile yazılı basında yer edinen kadınlar ilerleyen dönemlerde yeni yayınlarda yer almaya devam etmiştir (Işın, 1988).

Tanzimat dönemi seçkin kadın kavramını oluşturan isimler tabakalaşmış toplumun üst kısmında yer almaktaydılar. Tanzimat döneminde yer alan aydın kadınları, yeniliği ve modernleşmeyi savunan paşaların kızları ve kardeşleri oluşturmaktadır(Akşit, 2015). Tabakalaşmış sistemin üst katlarında bulunan, kadın konusuna eğilen, kadın haklarını savunan bu aydınlar, kendileriyle çağdaş olan köleler konusunda henüz pek çözüm önermemişlerdir. Bu bakımdan hareketin seçkin bir tarafı olduğu dikkatleri çekmiş ve ilerleyen dönemde de kendini göstermiştir. Bununla beraber kadın problemlerinin çözümünü kimi aydınlar batının ilim ve teknolojisini alarak İslamiyet'in getirmiş olduğu kadınlara yönelik faziletlerle de odaklanan yeni bir sentezin oluşturacağını düşünmüşlerdir (Karaca, 2011).

Okuma-yazmanın yaygınlaşması sayesinde bilgi sahibi olan ve düşünen kadınların farkındalıkları artmıştır. Yazılı basında kendine yer bulan kadınlar güçlü kalemleri ile birçok alanda görünür olmayı başarmışlardır. Kadın sorunlarını dile getirip çözüm önerileri arayan seçkin kadınlar böylece ortak bir bilinç geliştirmeyi başarmışlardır. Böylelikle dönemin kadın hareketlerini görünür kılmış ve feminizmin temelini oluşturmuşlardır. Aydın kadınlar yazarlık faaliyetleri ile gazetelerde yer aldığı gibi dergilerde de eserleriyle yer almış ve kadın hareketini güçlendirmişlerdir. Kadınların yazın hayatında yer alması Fatma Aliye ile başlamış; Emine Seymiye, Makbule Leman, Nezihe Muhiddin, Mükerrerrem Belkıs, Nigar binti Osman gibi isimlerle devam etmiştir. Bu isimler kadın hareketinde aktif olarak yer almış ve bu hareketin öncüleri olmuşlardır. Bu kadın yazarlar verdikleri eserlerde, yayınladıkları yazılarında kadın problemlerini belirtmiş ve bu problemlerin çözüm önerilerini sunmuşlardır (Karaca, 2011).

Tanzimat dönemi Türk edebiyatında “Aşk-ı Vatan” adlı eseriyle kitabı yayınlanan yazarlarımızdan ilki Zafer Hanım olmuştur. Bu dönemde yazılı basında yer alan yazıların kadınlara ait olanları, yani kadının imzası bulunan yazıların basım için gönderildiğinde kimi zaman basılmadığı fakat aynı yazı erkek ismi veya imzası taşıdığına basıldığı yönünde söylemler vardır. Bu durum ataerkil yapı gereği erkeklerin henüz kadın yazarları edebiyat hayatında görmek istemediğini gözler önüne sermiştir. Bu olaydan da anlaşılacağı üzere, kadın hareketleri sosyal hayatta kolayca yer

edinemeyecektir. Kadınlar bu dönemde takma adlar ve rumuzlar kullanarak yazın hayatında kendilerine yer bulacaklardır (Toska, 1994).

Zafer Hanım Osmanlı-Rus Savaşı sonucunda şehit düşen ve gazi olan asker ailelerine bağış yapmak amacıyla “Aşk-ı Vatan” adlı eserini kaleme almıştır. Bununla şehit olan insanlar ve aileleri adına vatana hizmet emelini dile getiren bir roman yazdığını belirtmektedir. Romanın önsözünde bu romanının usta yazarların elinden çıkmışçasına detaylıca incelenmemesini ve hatalarının affedilmesini istemektedir. Zafer Hanım’ın değindiği bu nokta, erkek egemen yazıların önemsendiği dönemde kadın yazarların üzerinde bulunan baskıyı ve kadınların çekingenliğini göstermektedir. Kadınların imzasını taşıyan yazıların bazı kesimler tarafından henüz erkek imzası taşıyan yazılar kadar önemslenmediğini gözler önüne seren bu olay, gerçekten de kadınların yazın hayatında ciddi bir yere sahip olmalarının pek kolay olmayacağını göstermektedir (Toska, 1994).

Zafer Hanım yazmış olduğu eserlerde, kadın ve eşitlik konularını milliyetçi söylemle kaleme almıştır. Osmanlı ülkesi dışında geçen olayları konu alan romanda evlilik sistemi kaleme alınmıştır. Bu eserle yaşanan dönemin getirisi olan evlilikte, evlenen kişilere söz hakkı verilmemesi olayının yalnızca Osmanlı toplumunda değil batılı toplumlarda da geçerli olduğunu göstermiştir. Bu anlatımla aynı zamanda kadın ve erkek arasındaki eşitsizliğin evrenselliğini de işaret etmiştir (Toska, 1994).

Kadınların yazılı basında Fatma Aliye ile başlayan yayın hayatı, Tanzimat Dönemi edebiyat alanında, Fatma Aliye Hanım’ın George Ohnet’e ait “Volente” adlı romanını çevirmesi ile başlamıştır. Fakat dönemin siyasi ve toplumsal durumunun, henüz bir kadın yazarın eserine ne tepki vereceğinin bilinmediği için bu eserini kimliğini gizleyerek takma bir adla yayınlamıştır. Bu durum kadınların henüz toplumsal ve entelektüel hayatta rahatça hareket edemediğini ve fikirlerini açıkça dile getiremediğini göstermektedir. Yazdıkları yazılarda “Bir Kadın” adını kullanan Fatma Aliye Hanım, Osmanlı aydınlarından ve Osmanlı devlet adamı, tarihçi ve hukukçusu olan babası Ahmet Cevdet Paşa’nın destekleriyle takma adı bırakarak “Aliye” adını kullanma cesareti göstermeyi başarmıştır. Fatma Aliye Hanım Türk edebiyatında birçok eser vermiş ve yaşadığı dönemin koşulları düşünüldüğünde gösterdiği sıkıntılar sayesinde kadın hikâyelerinin önünü açmış ve kadınları edilgin konumdan kurtarmaya

çalışmıştır. Yazdığı romanlar ve makalelerde kadın meseleleri üzerine durmuş, kadının eğitimi ve kamusal alanda görünürlüğü gibi konulara yer vermiştir. Verdiği eserlerde kadın hareketini sonuna kadar savunacağını ve mücadele edeceğini ifade ederek kadınların sesi olmuştur. Yine yazılarında kardeşi Emine Semiye gibi kadınların toplumsal hayata dâhil olmasının ülkenin çağdaşlaşması adına önemli bir üstünlük olacağını belirtmiştir (Aydingör, 2006).

Fatma Aliye Hanım'ın verdiği eserler arasında ilk romanı olma özelliğini taşıyan "Muhaderat"ta kültürlü, eğitilmiş ve özgür bir kadın öznesi yer alır. Erkek egemen toplumun baskıcı öğelerine boyun eğmeyen, erkek tarafından ezilen ve hor görülen kadının başkaldırısı vardır. Romanda evlilik, sevgi, aldatma, arkadaşlık, kölelik, aile gibi kavramlar işlenmiştir. Romanın başkarakteri dışında yer alan kadınlar, kadın-erkek eşitliği olgusunun farkına varmamışlardır. Burada yazar başkarakteri; okuyan, düşünen, boyun eğmeyen, özgür bir kişi olarak canlandırarak, karakteri olumlu anlamda sivriltilmektedir. Ayrıca aile kavramı üzerinde durmakta ve anne motifini eserinde olumlu ve olumsuz örneklerle göstermektedir (Aydingör, 2006).

Fatma Aliye Hanım yalnızca kadın meseleleri üzerine değindiği yazılarla değil yaptıklarıyla da öncü ve yol gösterici olmuştur. 1897 yılına gelindiğinde, Yunanistan ile yapılan ve zafer elde edilmesine rağmen birçok şehit verilen Türk-Yunan Savaşı'ndan sonra şehit ve gazi ailelerine yardım toplamak amacıyla "Cemiyet-i İmdadiye" adlı bir dernek kurmuştur. Bu dernek aracılığıyla savaş sonrası yardıma ihtiyacı olan ailelere ulaşmayı ve bir nebze de olsa yaralarını sarmayı başarmıştır. Şimdiki adıyla Türk Kızılay'ı olan Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin de ilk kadın üyesi olmuştur. Bu cemiyet aracılığıyla Trablusgarp ve Balkan Savaşları'nda şehit olan insanların ailelerine yardım yapmıştır. Bu bağlamda yalnızca eserleri ile değil yardımlaşmayı amaç edinen derneklere verdiği destekle de döneme damga vurmuştur (Kanter, 2010).

Yayın hayatıyla kadın hareketini başlatan ve bu harekete öncülük eden kadınlarımız dernekler kurarak ve var olan derneklere üye olarak bu hareketi farklı platformlara da taşımışlar ve mücadelelerini güçlendirmişlerdir (Atçıl, 2003).

Tanzimat dönemi yayın kültürüne yazdığı şiirler ve makalelerle farklı bakış açısı getiren bir diğer isim Nigar binti Osman'dır. Dönemi aydınlatan diğer kadın yazarlar gibi Nigar Hanım da kadınların sosyal hayatta yer edinmesini söylemiş ve kadın

problemlerine değinerek bu problemlerin dönemin şartlarına uygun şekilde çözümlerini dile getirmiştir. Nigar Hanım eğitimin önemini kavramış ve eğitilmiş kadınların yalnızca kendi etrafındakilere değil tüm topluma faydalı olacağını belirtmiştir (Kanter, 2010).

Nigar Hanım savunduğu kadın profili ile aile olgusunu kökten değişime sürüklemeyi değil; iyi bir aile üyesi olmanın yanında kadının toplumsal yaşamda da var olmasını savunmuştur. Bu savını milliyet bilinciyle de desteklediği samimi düşünceleri sayesinde kısa süre içerisinde fazla kişiye ulaşmıştır (Akyıldız, 2019). Çıkardığı yayınlarla toplumsal cinsiyet eşitsizliğini reddetmiş, kadınların iyi bir eğitim almaları için devlet görevlilerinin büyük çalışmalar yapması gerektiğini vurgulamıştır. Kadınların sosyal yaşamda aktif olmasının toplumun sağlam temellerle inşa edilmesini sağlayan bir parça olduğunu belirtmiştir (Kanter, 2010).

Kadın hareketini savunan isimlerden Emine Seymiye, yazılarında yıllardan beri kadına önem verilmediğini dile getirmekte ve kadının modernleşmesi ile ülkenin modernleşmesinin birbirini tamamlayan bir bütün olduğunu söylemektedir. Emine Seymiye Türk kadınının toplumun en iyi mevkilerinde yer aldığını ve insanlığın temeli olduğunu bilmektedir. Bu bağlamda toplumsal cinsiyet eşitliğini savunmuş ve hatta kimi konularda kadınların erkeklerden daha zeki ve yüksekte olduğunu söylemiştir (Karaca, 2011).

19. yüzyıla kadar olan süreç değerlendirildiğinde, yalnızca Osmanlı değil Avrupa’da da ataerkil bir yapı vardır. Fakat bu yüzyıla gelindiğinde, batıda ortaya çıkan yeni düşünceler ile kadın toplumsal hayatta aktif olmaya ve haklarını aramaya başlamıştır. Bunun sonucunda feminizm akımı güç kazanmış ve kadın erkek eşitliği için mücadeleler verilmiştir. Batıda gerçekleşen bu olay orada öğrenim görmüş Türk aydınların dikkatini çekmiş ve Osmanlı toplumunu da bu sayede etkilemeye başlamıştır. Bu durumdan etkilenen Osmanlı aydınları, kadınların eğitim öğretim alanında aktif olmasını, çalışma hayatı dâhil, tüm alanlarda eğitilmiş kadınların yer almasını savunmuşlardır. Bu bakımdan kadın hareketlerini toplumsal ve entelektüel anlamda desteklemiş, edebi yazılarda da bunu göstermişlerdir. Tanzimat ile Osmanlı modernleşme süreci hız kazanmış ve bu süreçte kadın konusuna önem artmıştır. Tanzimat’ın önde gelen seçkinlerinden olan Ahmet Mithad Efendi, Namık Kemal, Şinasi ve Şemsettin Sami gibi isimler de kadınlara yönelik yazılarıyla kadın sorunlarını

öne çıkarmışlardır. Bu yazarlar kadına yönelik yazılarında kadınların eğitilmiş bireyler olmasının çocuklarının gelişiminde önemli bir yeri olduğunu söyler ve kadın hareketini desteklerken önceliğin eğitim olduğunu vurgular(Karabulut, 2013).

Ahmet Mithad, Tanzimat döneminde kadının sesini duyuran en önemli yazarlardan birisidir. Romanlarında da farklı karakterde kadınlara yer vermiş ve bu kadınlara değer vermiştir. Yazılarında kadın karakterler üzerinden kadınlara haklarını göstermeye çalışmıştır. Bu dönem romanlarında genellikle batılı kadınların rahat tavırları ve serbestlikleri onları asıl amacından uzaklaştırarak olumsuzluğa sürükler. Osmanlı kadınları ise bu romanlarda eğitilmiş ve terbiyeli oluşlarıyla üstün karakterler olarak dikkati çeker (Karabulut, 2013). Ahmet Mithad, romanlarında zıt karakterleri çokça kullanmaktadır. Bir yandan iyi yetişmiş, okuyan, enstrüman çalan kadın tiplmesini kullanırken diğer yandan hem okumayı hem ev işlerini sevmeyen zıt karakterler kullanır. Böylece genç kızlara ulaşarak onları doğruya yönlendirir (Karabulut, 2013). Yine Ahmet Mithad Efendi, Felsefe-i Zenan adlı eserinde toplumsal cinsiyet eşitliği, kadının toplumsal alanda yer alması ve ekonomik anlamda özgür olması konularını kaleme almıştır. Bunların yanı sıra bu romanda evlilik konusuna değinmiş ve kadınların evli olmadan da iyi bir hayat sürebileceklerini romanlarındaki karakterle betimlemiştir (Karabulut, 2013). Ahmet Mithad Efendi, Tanzimat döneminde kadınları desteklemiş ve onların önünü açmaya çalışmıştır. Fakat bu dönemde feminizmi desteklememiştir. İkinci meşrutiyet sonrasına gelindiğinde ise, bu fikri yerine feminizmin kimi yanlarını savunan ve benimseyen bir yapıya bırakmıştır. Bu dönemde yazdığı “Jön Türk” adlı eserinde kadın haklarının koruma altına alınması ve kadınlara verilen değerin artması gerektiğini ifade etmiştir (Karabulut, 2013).

Tanzimat’ın ilanından sonra yayınlanan yazılarda kadınların eğitiminin yaygınlaştırılması, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin farkında olunması ve giderilmesine yönelik yazılar yazılmıştır. Yine bu dönemde evlilik kararı verilirken kadınların fikirlerinin sorulması, bu kararı vermeden önce kadın ve erkeğin birbirini tanımaya fırsat verilmesine de yer verilmiştir. Kadınların kamusal alanda kendine yer bulması, sosyal ve entelektüel hayatta kadınların da yer alması konuları işlenmiş ve bu konulara da önem verilmiştir. Bunun amacı Tanzimat Dönemi yazarlarının eserleriyle dönemlerinde kadınlara mesaj vermek ve pasif kadın özneleri canlandırmaktır. Yazarlar devletin batıya yöneldiği bu dönemde orada inşa edilen eğitilmiş, çalışkan, haklarını

bilen, toplumsal hayatta yer edinen kadın olgusunu Osmanlı ülkesinde de oluşturmayı amaçlamışlardır.

Tanzimat dönemi ile Osmanlı toplumunda erkek egemen zihniyet yapısı azda olsa değişime uğramış ve ıslahat hareketleri pek çok alanda dönüşümü sağlamıştır. Değişime uğrayan bu alanlardan biri kadının toplumsal hayattaki konumu olmuştur. Özellikle büyük kentler ve şehir merkezlerinde yaşayan kadınların giyim tarzlarında değişimler görülmüştür. Bu kadınlar sosyal hayatta yer almaları ve haklarını aramaları gibi davranışlarla kendini göstermişlerdir. Bu sayede normal hayatta toplumsal cinsiyet eşitsizliği, cinsiyet ayrımcılığı gibi kadın konuları gündeme gelmiştir (Avcı, 2007).

Devletin bu ortamda sosyal hayatta kadının konumunu gösteren alanlarda düzenlemelere gitmesi kaçınılmaz olmuştur. Nitekim gündelik hayatta yer alan aile hukuku, mülkiyet hakkı, evlilik kurumu ve kadının giyimi ile ilgili alanlarda mevcut düzene getirdiği yenilikler bu konuda önemli bir adımdır. (Avcı, 2007).

Tanzimat ile Avrupa'nın etkisi artmış ve batı taklidi ile düzenlemelere gidilmiştir. Batı ile iletişim arttıkça batı modası ve adetleri önce Türk erkeklerince benimsenmiş ardından kadınlar tarafından da benimsenmeye başlamıştır (Doğramacı, 1989).

Kadının problemlerini dile getiren, kadın-erkek eşitliğini savunan ve tüm kadınların bu konuda bilgi sahibi olmasını amaçlayan birçok dergi ve gazete çıkartılmıştır. Bu gazete ve dergiler aracılığıyla kız öğrencilerin eğitimi, ekonomik alanda kadınlara yer verilmesi, evlenme ve boşanma konusu gibi alanlarda kadın hakları savunulmuştur. Bu yazılarla kadınlar toplumsal hayatta ses getirmeye ve böylece sosyal yaşamda yer edinmeye başlamıştır. Bu döneme kadar kamusal alanda memuriyet mesleği olmayan bunun dışında çamaşır yıkama, tarım, bohçacılık gibi işler yapan kadınlar, bu dönemde eğitim kurumlarında ıslahatların yapılması kademelerin artması ve Daru'l-Muallimat'ın açılması ile ilk resmi meslek olan öğretmenlik mesleğini elde etmişlerdir (Kaplan, 1998: 8).

Tanzimat döneminin bazı hareketleri kimi çevrelerce tasvip edilmiş kimi çevrelerce ise hor görülmüş ve karşı çıkmıştır. Fakat tüm çevrelerce hemfikir olunan bir konu vardır ki o da kadınların eğitimidir. İki tarafın da savunduğu kadınların eğitime önem verilmesi düşüncesi toplumsal gelişimin kadın konusu üzerinde durulması açısından önemli olmuştur. Bu bağlamda, 1869 Maarif-i Umumi

Nizamnamesi ile kız çocukları için Sıbyan Mektepleri düzenlenmiştir. 1876 Kanun-i Esasi ile ilköğretim erkek ve kız çocukları için mecburi olmuştur. 1859'da İstanbul başta olmak üzere ortaokul derecesinde ilk kız rüştiyesi açılmış ve on yıl sonra yaygınlaştırılmıştır. 1843 yılında kadınlar için ebelik kursları açılmış; 1864'te Kız Sanayi Mektepleri ve 1870 yılında kadın öğretmenler yetiştirmek için Dâru'l-Muallimat açılmıştır (Kurnaz, 1991).

Osmanlı Devleti'nde ilk olarak 1844 yılında yapılmış olan nüfus sayımında kadınlar da sayıma dâhil olmuş ve ülke nüfusunun bir parçası olarak görülmüştür. Bu yıla kadar ülke nüfusunda yer verilmeyen kadınlara bu dönem değer verilerek kadınların var oldukları kabul edilmiştir (Güzel, 1985).

Tanzimat dönemi kadının konumu bakımından önemli bir diğer çalışma Mecelle'nin kabul edilmesidir. Ortaylı, Mecelle'de aile yapısına yönelik hükümlerin yer almadığını belirterek, bu dönemde Şerafettin Turan'ın araştırdığı fermanları inceleyerek, Osmanlı'da aile hukukuna yönelik kuralların bu belgelerle düzenlendiğini bildirmiştir. Bu fermanların içeriğinde ise ergen kız çocuğunun kendi rızası ile evlenebilmesi ve ailesinin buna karışmamasını, başlık parası gibi şeylerin kaldırılmasını ve kızın ailesine bu tarz paraların verilmemesinin emredildiği bilgisi mevcuttur. Ortaylı bu fermanlar ile aile ve evlenme-boşanma konularının çağdaşlaşması yönünde bir adım olduğunu vurgular. En azından bu dönemde şehir merkezlerinde bu fermanların getirdiği yaptırımlarla gelenekçi yapının ve bunun getirdiği çok eşliliğin azaldığını ve artık bu gibi durumlara olumlu bakılmadığını belirtir (Kırkpınar, 2001).

Tanzimat döneminde kadın hakları konusunda hukuki anlamda değişikliklere gidilmiştir. Bunlar arazi kanunu, cariyeliğin sona ermesi, evlenme hususu, kılık-kıyafet ile alakalı yenilikler, düzenlemeler diyebiliriz.

Arazi kanunu ile kadınlar bu tarihten önce yalnızca erkek kardeşlerine geçebilen mirastan bu tarihten sonra kendileri de hak sahibi olabilmıştır. 1567 yılında yapılan bu değişiklikte ailenin kız çocuğunun mirastan pay alabilmesi tapu harcı ile sağlanıyordu. Bu arazi kanununda ayrıca anneden kalan miras erkek çocuğa tapu harcı ile geçebiliyordu. 1846 yılına gelindiğinde yeni düzenlemeyle kız çocuklarında erkek çocuklarda olduğu gibi tapu için herhangi bir bedel ödemeksizin mirastan hakkını alabilmesi sağlandı. Ayrıca bu düzenleme ile anneden kalan toprak kız ve erkek

çocuklarına bedelsiz bir şekilde geçmesi karara bağlanmıştır.1858 yılında çıkarılan bir fermanla aileden kalan toprak, kız ve erkek çocuklara oturma ve kullanma gerekliliği aranmaksızın bedelsiz ve eşit şekilde verilebilir olmuştur. Bu dönemde kız ve erkek çocuklara miras hakkı eşit şekilde verilmiştir. Kocasını ölen veya boşanan kadınların durumları iyileştirilmiştir. Yine bu dönemde evlenen kadınlardan alınan gelinlik vergisi de kaldırılmıştır (Kurnaz, 1991).

Kölelik uygulaması ilk Türk Devletlerinden itibaren toplumsal hayatta varlığı bilinmekte ve İslamiyet'in kabulünün ardından gelen yeni süreçte de yaygın şekilde bulunmaktadır. Osmanlı Devleti'nde de yapılan savaşlar ve genişleyen topraklarla birlikte artan ganimetler ki, ganimetler arasında savaş esirleri de vardır ve bununla artış gösteren esir pazarları yer almaktadır. Böylece Osmanlı'da sosyal hayatta kölelik kurumu yer edinmiştir. Fatih Sultan Mehmet döneminde Harem-i Hümayun'un kurulmasıyla da cariyelik olayı gelişmiştir. Nitekim bu dönemde hanedanda cariyelerle evlenme geleneği başlamıştır (Kırkpınar,2001). Osmanlı hayatında yer edinen kölelik ve cariyelik uygulamalarına ilk tepki II. Osman'dan gelmiştir. İkinci tepki ise Gülhane Hattı Hümayunu ile Tanzimat döneminde kendini göstermiştir. Hattı Hümayun'un ilanında etkisi büyük olan Mustafa Reşit Paşa sadrazam olduğu süre içerisinde cariyelik ve kölelik konuları ile ilgilenmiştir. Eşitlik, güçsüzlerin ihtiyaçlarının giderilmesi ve korunması bununla birlikte merkezlerde kurulan esir pazarlarının kaldırılması adına çalışmalar yapmış, girişimlerde bulunmuştur (Parlatır, 2018). Osmanlı toplumsal hayatında kendine köklü yer edinen kölelik ve cariyelik uygulaması bir anda kaldırılamamış; tahta her geçen yeni padişah ile bu konuda bir adım atılarak sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır. Nitekim Tanzimat'ın ilanının ardından Abdülmecid, 1847 yılında katıldığı Heyet-i Vükela ile olan toplantıda kölelik ticaretini kaldırdığını belirtmiştir. Aynı yıl esir pazarlarını da yasaklamıştır (Atçıl, 2003).

Tanzimat sonrası kölelik ve cariyelik kurumu ile ilgili alınan bu kararlar, zamanla yavaşlamıştır. Nitekim 1856 yılında imzalanan Paris anlaşması ile Avrupa Milletler Cemiyeti'ne giren Osmanlı Devleti, cemiyete dâhil olan ülkelerin bu konudaki net tavırları ile bu uygulamaya yönelik kararlarını sertleştirmiştir. Osmanlı Devleti'nde bu konuda net ve sert kararlar alınsa da geçimini bu kurumla sağlayanlarca hoş karşılanmamış ve bu kararlar kâğıt üzerinde kalmıştır (Parlatır, 2018). Cariyelik ve

kölelik uygulamaları ancak saltanatın kaldırılması ve Cumhuriyetin ilanı ile bu dönemde kesin olarak varlığına son verilebilmiştir (Kurnaz, 1991).

Tanzimat Fermanı ile hukuk alanında yapılan düzenlemelerle evlenme-boşanma gibi hususlar, Müslümanlarca Şeriat Mahkemeleri'ne, gayrimüslimlerce de Cemaat Mahkemeleri'ne bırakılmıştır. Bu dönemde Meclis-i Vala kurulmuş ve buna bağlı İmar Meclisleri oluşturulmuştur. İmar Meclislerinin bölgelerde inceledikleri kanunlardan birisi evlenme konusunda meydana gelen toplumsal ve ekonomik problemler olmuştur. Bu meclis 1844 tarihinde bir düzenleme yapmış ve düzenlemeye göre evlenmesinde herhangi bir sakınca bulunmamasına karşın ailelerinin öne sürdüğü nedenlerle evlenemeyen ve evlendirilmeyen kadınların evlilikleri zorunlu tutulmuştur. Bu durumda evlenmelerine engelleyen ailelere ceza verilmesi emredilmiştir (İbiş, 2017).

Yapılan bir diğer düzenlemeyle evlenmesine bir problem teşkil etmeyen kadınlar ailelerinin rızası olmasa da kendi rızaları ile evlenebileceklerdir. Evlenme konusunda rızası olmayan ve izin vermeyen aile üyeleri cezalandırılırken, kendi rızası ile evlenmek istemeyen kadınlara bir yaptırım uygulanmayacaktır. Aynı zamanda evlenmek isteyen kızlar kendilerine uygun kişilerle evlenmesinin gerekliliği belirtilmiştir. Bununla birlikte bu düzenlemelerle evlenecek kızın ailesine verilen başlık parası artık verilmeyecek, evlilik teşvik edilecektir. Bu teşvik ile nüfusun güçlenmesi ve evlenme konusunda kolaylıklar sağlanmasına özen verilmiştir (İbiş, 2017).

Osmanlı Devleti'nde kadınların giysileri ile ilgili de yönetim emir ve yasaklar da bulunmuştur. Örneğin; III. Ahmet döneminde gayrimüslim kadınların giyim ve süsüne özenme ihtimaline karşı Müslüman kadınların açık ve dikkat çeken giysiler giymesi yasaklanmıştır. III. Mustafa devrinde de kadınların ince kumaş tercih etmemesi ve terzilerin bu kumaşlardan giysi dikmemesi istenmiş ve koyu renkli çarşaf giyilmesi emredilmiştir (Kurnaz, 1991).

Tanzimat dönemine gelindiğinde, bu tarz düzenlemelere gidilmemiş ve böyle emirler verilmemiştir. II. Abdülhamid döneminde erkeklerin çarşaf giyme aracılığıyla çeşitli suçlara karışması ve ince siyah çarşaf örtü takılmış kadınların matemde olan Hristiyan kadınlarına benzedikleri söylenerek çarşaf giyilmesi yasaklanmıştır (Kurnaz, 1991).

Çeşitli düzenlemelere gidilmiş olsa da bu dönemde kadınların toplumla ve erkeklerle olan münasebetleri hala İslam hukukuna göre düzenlenmektedir. Nitekim bu dönemde çıkarılan ceza kanununda eşitliğin gözetildiği söylene de bu kanundan zina ile ilgili konuda, bir erkek karısını veya ailesindeki herhangi bir kadını başka bir erkekle zina ederken görür ve onları öldürürse bu affedilir. Kadın ölmez cezası kanuna bırakılırsa, iki yıla kadar hapis cezasına çarptırılır. Kadın aynı halde kocasını yakalarsa, erkek beş mecdiye ile yüz mecdiye arasında bir para cezası alır (Berktaş, 2006).

Tanzimat Fermanını bazı kesimlerce yetersiz görülmesinin ardından bu ferman referans alınarak 1856 yılında Islahat Fermanı ilan edilmiştir. Islahat Fermanında ilk kez cinsiyet ayrımı olmadığından şu şekilde söz edilmiştir:

“mezhep ve lisan veyahud cinsiyet cihetleriyle sünufi tebai saltanatı seniyyemden bir sınıfın aher sınıfından aşağı tutulmasını mutazammın olan kaffe-ita'birat ve elfaz ve temziyat muharrerat-ı divaniyyeden ilelebet mahvü izale kılınması...” (Ülger, 2017: 28).

Bu bahis ile cinsiyet eşitliğinin savunulduğu ve herhangi bir eşitsizliğe yer verilmeyeceği sözde belgelenmiştir. Bunun yanında bu yazı ile din ayrımı gözetilmeksizin devlet memuru olunabileceğine değinilmiştir. Ne yazık ki bu ferman ile kadınların memurluk hayatına sorunsuz ve net bir şekilde atılabileceğini söylemek biraz zordur. Ama en azından sultanın sözleri olarak bir ferman da yer alması önemlidir (Ülger, 2017).

Tanzimat döneminde kadın söylemleri gündeme gelmiş ve kadın hakları konusu yazılı basın da kendine yer bulmuştur. Modernleşme yolunda atılmaya çalışılan adımlar rahatlıkla atılamamış ve gelenekçi kesim tarafından tartışmalar çıkartılmıştır. Bu tartışmalar büyüyünce hükümet kadınların toplumsal alanda yerini kısıtlamaya yönelik çalışmalar yürütmüştür. Bu çalışmalarla çıkarılan fermanlardan kadınların sokakta yürüyüşü, giyecekleri giysi, yol ve yürüme şekillerine kadar kısıtlama getirilmiştir (İnan, 1975).

Olumsuz tüm bu durumlara rağmen bu dönem kadın söylemlerinin gündeme gelmesi ve bununla beraber özellikle eğitim ve kanunlarla kadınlara sosyal yaşamda ufakta olsa bir yer açmıştır. Kadınların eğitim alanında üst kademelere ilerlemesi ve seçkin ailelerin kız çocuklarını yabancı dil eğitimi aldırarak yurtdışına gönderebilmesi Türk kadınlarının batı toplumundaki kadının yaşamını incelemesine imkân sağlamıştır. İlerleyen zamanda kadınlar bu tecrübelerini yazıya geçirmişlerdir. Yazılan yazıların

gazete ve dergilerde yer alarak birçok kişiye ulaşması toplumsal değişime hız kazandırmıştır. Bu değişim kadın hakları konusunda istenilen düzeyde olmasa da bu konudaki tartışmaları fitilleyerek zamanla istenilene ulaşmasını sağlamıştır (Ortaylı, 2005).

2.1.4. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Kadın Söylemleri

Meşrutiyet döneminde Türk kadınının değişim ve hürriyet isteği Osmanlı toplum hayatında değişim ve dönüşümün temelini oluşturmuştur. Genç Türk devrimi ile Fransız devriminden gelen hürriyet, eşitlik, laiklik ve adalet gibi düşünceler gündeme toplumsal cinsiyet eşitliğini getirmiştir. Nitekim bu dönemde modernleşme hareketleri merkezinde kadın konusu yerini almıştır. Osmanlı'nın seçkin kesimi de Tanzimat'ta olduğu gibi bu dönemde de kadının sosyal hayata katılımını ve eski düşünce yapısının sona ermesini savunmuştur (Toprak, 2014).

İkinci meşrutiyetin ilanında etkili olan ittihatçılar bu dönemde kadın haklarına ve sosyal yaşama katılmaları konusuna ayrı bir önem vermiştir. Yine ittihatçılar bu nedenle kadının ülkenin gelişiminde önemli rolü olduğunu savunmuş ve kadın konusu dönemin seçkinlerinin tartıştığı asıl konulardan biri olmuştur. Bu dönemde yaşamış tüm yazar ve aydınlar bu konu üzerine tartışmış ve yazılar yazmışlardır (Çaha, 1996).

Kadın konusu üzerine konuşan yazar ve aydınlar kadını bu dönemde çağdaşlaşmanın ana unsuru olarak görmüş ve ileri medeniyetlerin seviyesine ulaşmak için kadınların da her alanda söz sahibi olmaları gerektiğini savunmuşlardır. Bu dönem düşünce akımlarınca da kadın konusu farklı açılardan ele alınmıştır. Klasik kesim kadın söylemlerini Avrupa'nın özentiliği olarak düşünmüş gereksiz bulmuş ve kadını şariat kuralları dışında düşünmek istememişlerdir. Onlara göre kadın, erkekli toplumlara girmemeli kadın kadına kendi aralarında sohbete katılabilmelidirler. Batıcılar ise bunu asla savunmayıp dönemin şartlarına ve modernleşmenin adımlarına uymanın gerekliliğini ve bunun için batının kadın konusunda gelişmelerini takip edip aynılarını kendi kurum ve kuruluşlarımızda, toplumumuzda göstermemiz gerektiğini savunmuşlardır. Türkçüler ise İslamiyet öncesi dönemde kadın-erkek eşitliğinin görüldüğünü fakat zamanla İran ve Arap kültürünün etkisiyle kendi Türk kültürümüzün yozlaştırıldığını düşünmüş ve bu yeni dönemde bunlar göz önüne alınarak kadınların her alanda toplumsal hayata katılmalarını belirtmişlerdir (Gündüz, 2008).

Türk yazarların bu dönemde kadın konusuna yönelik yazıları artmıştır. Hatta bu konu güncel tutulmuş ve sürekli yazılmıştır. Bu bağlamda Tevfik Fikret “*elbet sefil olursa kadın, alçalır beşer*” sözleriyle sesini duyurmuştur. Abdülhak Hamit “*bir milletin kadınları o milletin ilerleme derecesinin ölçüsüdür*”. Cümlesiyle kadın konusu üzerinde önemle durduğunu göstermiştir (Feyzioğlu, 1881).

Hüseyin Rahmi Gürpınar, döneminin kadınlara yer verdiği eserlerde toplumun tüm kadınlara değinmiş ve kadını birçok açıdan ele almıştır. Eserlerinde dönemin getirmiş olduğu reform hareketlerini, kadının ilerleyişini ele almış ve daima kadının yanında olarak onu yükseltmiştir (Güzelce, 2006).

Kadın haklarında meydana gelen gelişmelerin yaşandığı bu dönemde kadın haklarını savunan diğer önemli isimlerin arasında Ziya Gökalp ve Celal Nuri de yer almaktadır. Celal Nuri 1915 yılında kaleme aldığı “Kadınlarımız” adlı eserinde; Osmanlı’nın gerileme nedenini kadın-erkek arasındaki eşitsizliğe ve kadın haklarının gelişmemesine bağlamaktadır. Bu nedenle bu konu hakkında yarısı tutsak edilmiş bir devletin özgür olmayacağını dile getirmiştir. Ziya Gökalp ise ilk Türk toplumlarında kadının erkek ile her bakımdan eşit konumda olduğunu belirterek Türklerin farklı kültürlerle etkileşimi sonucunda kadının her alanda konumunun değişime uğradığını söylemiştir. Yine kadın konusunda İslâmiyet’in olumsuz söylemlerini müfessirlerin tefsir ederken yaptıkları yorum hatalarına bağlamakta ve “kadın yükselmezse alçalır vatan” sözleri ile bu konunun önemini vurgulamaktadır (Albayrak, 2017).

İttihat ve Terakki Cemiyeti’nde etkin olan ve Tanin gazetesi aracılığıyla yazdığı yazılar ve hikâyeleri ile önemli bir konuma ulaşan Halide Edip bu dönemde yazdığı yazılarla modernleşme taraftarı onlarca kadın tarafından önder olarak görülmüştür(Yılmaz, 2013).Halide Edip almış olduğu eğitim sayesinde farklı fikirler görebilmiş ve ufkunu genişletmiştir. Bu dönemde yazdığı “Türk Kadının İstikbali” isimli yazısında meşrutiyet döneminde kadın seslerinin yükseldiğini ve meşrutiyet öncesi dönemde erkek egemen zihniyet yapısında kadına verilen yere değinerek bu zihniyetteki düşüncenin haksız olduğunu dile getirmiştir. Yazdığı yazının devamında mevcut düzende yer alan kadının şimdilik eğitim alan ufak bir parça olduğunu söylemiş ve kadının tesettürünü çıkartmak gibi bir zihin yapısına sahip olmadıklarını, eşlerine yoldaşlık etmek ve yeni nesillerin iyi eğitim alabilmelerini sağlamak için eğitim ve

çalışma hayatında yer almak istediklerini söylemiştir(Yılmaz, 2013). Bu bakımdan Halide Edip'in kadınların Avrupa taklidi anlayışlarının olumlu görmediği yönünde düşünceler de mevcuttur (Enginün, 2007). Halide Edip meşrutiyet dönemi yazdığı yazılarda kadınların artık uyanışa geçtiğini, çocuk büyütme görevi üstlenen kadının eğitiminin iyi olması gerektiğini ve kadın erkek ayrı eğitimin uygun olmadığını da dile getirmiştir (Enginün, 2007).

Türk kadınının bu dönemde Avrupa'nın yaşam tarzını benimseyerek İslami açıdan bilincini ve kendi kültürel kimliğini zedeleyeceğini düşünerek yazılarını kaleme alan Hanzade Mehmet Süleyman; söylemlerinde İslam'ın kabul ettiği kadın kimliğini esas alır. Bu bağlamda kadınlarla ilgili çokça yazılar yazan yazar, döneminde yazdığı birçok yazıyı İslam kadını çerçevesinde oluşturur. Yazılarının genel temasını kadınlara verilen öğütleri oluşturmuştur.

Kadınlara mahsus çıkarılan ilk yıllık olma özelliğini taşıyan “Nesval-i Nisvan” ile kadın konusunun edebi ve toplumsal yönünü yansıtmayı amaçlamıştır. Bu eseri ile kadınlara yönelik son dönemde gösterilen önemi ve ilerlemeyi ele almış, yazısında kadın edebiyatçılara ait eserleri eklemiştir. Fakat Amanzade Mehmet'in fikri kadınlık ülküsüne destek vermekten ziyade eğitimi aile içerisinde ve çocuk yetiştirilmesinde gösterecek kadınları yetiştirilmesini savunmaktadır. Amanzâde'nin bu düşünceleri ikinci meşrutiyet döneminin kadın edebiyatçılarının düşünce ve istekleri ile bağdaşmamaktadır. Bu bakımdan Amanzade döneminin kadın yazarlarının değil gelenekçi ve İslamcı yazarların görüşlerini benimsemiştir (Kanter, 2012).

1912-1913 Balkan Savaşları kadın-erkek ayırmaksızın toplumu seferber etmiştir. 1914 yılına gelindiğinde ise bu dönem ile başlayan Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin de yer alması ve askere giden erkek sayısının fazla olması kamusal, toplumsal alanda birçok boşluğa neden olmuştur. Erkeklerden kalan bu boşluklara kadınlar yerleştirilmiş ve savaş sonucunda azalan erkek nüfusu kadınların çalışma hayatına katılmasını mecbur kılmıştır. Kadınlar hastanelerde, laboratuvarlarda, postanelerde, istihbarat memurluğu ve maliye nezareti gibi işlerde çalışmışlardır.

Meşrutiyet döneminde birçok alanda çalışma imkânı bulan kadın memurlar bu dönemde çeşitli düzenlemelere tabi tutulmuştur. Bu anlamda 1879 yılında Sicill-i Ahval İdaresi kurulmuş ve memurların sicil dosyaları burada bulunmuştur. Kamusal alanda

istihdam edilen kadınların doğum yerleri, aldıkları eğitim, görevde bulundukları alan, aldıkları maaş bu sicil kayıtlarıyla gün yüzüne çıkmaktadır (Özger, 2012).

Öte yandan kamusal alanda yer bulamayan kadınlar savaşların getirmiş olduğu yoksulluğa karşı koyabilmek için özel sektörlerde çalışma imkânı bulmaya çalışmışlardır. Bu dönemde kadınlar fabrikalardan dokuma, konserve, kereste, kâğıt, sabun üretimi gibi sanayi dallarında istihdam edilmişlerdir (Dulum, 2006). Bununla birlikte kadınların sözü edilen savaşlarda seferberliğe davet edilmesi ve büyük yararlıklar göstermesi savaş sonrası kadın erkek eşitliği algısında olumlu değişimleri beraberinde getirmiştir.

Meşrutiyet döneminde esen özgürlük rüzgârları, kadının eğitim ile birlikte sosyal hayatında da pek çok değişimi sağlamıştır. Yönetimin de desteğiyle pek çok cemiyet oluşturan kadınlar bu cemiyetler de aktif olarak rol almışlardır (Özkirazvd, 2001).

Osmanlı Kadınları Terakkiperver Cemiyeti, Teali Nisvan Cemiyeti, Osmanlı Cemiyeti Hayriye-i Nisaiyye, Müdafaa-i Hukuk-i Nisvan Cemiyeti, Kadınları Çalıştırma Cemiyeti İslamiye kurulan cemiyetlerdendir. Bu cemiyetler Osmanlı'da cinsiyet eşitliğini savunan kadınların kadın haklarını korumaya ve isteklerini bildirmeye yönelik oluşumlardır. Bu cemiyetlerde öne çıkan isimler Halide Edip ve Nuriye Ulviye idi. Bununla birlikte Hilal-i Ahmer'in kadınların oluşturduğu kolu Birinci Dünya Savaşı'nda ve Balkan mücadelelerinde büyük fayda sağlamıştır(Kırkpınar, 2001). Bu cemiyetlerden biri olan Kadınları Çalıştırma Cemiyeti İslamiye, Cihan Harbi'nde hem kadınlara maddi imkân sunmak hem de cephedeki askerlerin ihtiyaçlarını temin etmek amacıyla kadın amele taburu oluşturmuşlardır. Bu tabur savaş esnasında cephe gerisinde hizmet vermiştir (Karakışla, 1999).

Kadınların Birinci Dünya Savaşı'nda seferberlikte yer alması toplumsal hayatta önemini artırmıştır. Bu durum Mecelle'nin günün şartlarında yetersiz bulunduğunu ve ıslahatların yapılması gerektiğini göstermiştir. Bunun için bir komisyon kurulmuş ve yeni bir metin hazırlanmıştır. Bu metin 1917 yılında 'Aile Hukuku Kararnamesi' adıyla yayınlanmıştır. Aile hukuku kararnamesinde İslam hukuku gözetilmekte fakat evlenme-boşanma artık hükümetin kontrolü altına alınmaktaydı. Yalnızca dini nikâh ile kurulan evliliklerin hükümet tarafından geçerli sayılmayacağı belirtilmekteydi. Bu metine göre erkeğin birden fazla kadınla evlenmesi yasaklanmamış kadının izni olduğu sürece yeni

bir evliliğe müsaade edilmiştir. Kararname evlenme ve boşanma ile ilgili gelenekçi uygulamaları tamamen kaldıramamış ama kadınlara yeni birkaç hak tanınmıştır. Örneğin erkekte bulunan bazı hastalıklar, evi idare edememesi veya geçimsizlik gibi durumlarda kadına da boşanma hakkı verilmiştir (Kurnaz, 1991).

Tanzimat ve meşrutiyet dönemlerinde Avrupa'nın eğitim sistemi taklit edilirken batı edebiyatından da farklı türler alınmıştır. Bunların içinde tiyatronun yeri, kadın konusuna sanat aracılığıyla değinerek topluma sunmak bakımından önemli görülmüştür. Tiyatro Tanzimat dönemindeki etkinlikler arasına girmiş fakat kadınlar bu dönemde aktif olamamışlardır. İkinci meşrutiyet dönemine kadar gayrimüslim kadınların sahne aldığı tiyatro sahnelerinde meşrutiyetin ardından Türk kadını da kendini göstermiştir. Bu dönemde Jale takma adıyla sahneye çıkan Afife Hanım ilk Türk kadın tiyatro oyuncumuz olmuştur. Bu dönemde tiyatrolarda kadın problemleri; çok eşlilik, evlenme ve boşanma gibi konularla sahneye taşınmıştır. Bunun ardından Türk kadınının tiyatro sahnelerinde yer alması yasaklanmış fakat yasağa rağmen kadınlar sahneye çıkmaktan vazgeçmemişlerdir. İlerleyen tartışmalar sonucunda Türk kadınına tiyatrolarda rol verilmemesi kesinleşmiş ve bu süreç Cumhuriyet dönemine kadar devam etmiştir (Demir, 1999).

Bu dönemde sosyal alanda meydana gelen değişimler ve dönüşümler kadınların giyimini de etkilemiştir. Bu dönemde çıkarılan dergiler çağdaşlaşma çabaları ile batılı kadınların hayatını ön plana almış ve bunun yanında giyim tarzlarına da yer vermiştir. Batı modasını ele alan dergiler Türk kadınının da dikkatini çekmiş ve tesettüre bakışını değiştirmeye başlamıştır. Bu döneme kadar dış giyimde sadelik tercih eden ve çarşaf ile peçe kullanan kadınlar kullandıkları giysilerde değişime gitmiş ve sadelik yerini süse ve güzel görünüme bırakmıştır(Sevin, 1990). Kadının kılık kıyafetine yansıyan bu değişim bazı kesimler tarafından tepkilere neden olmuştur(Akşin, 1987).Klasik kesim tesettürü dinin gereği olarak savunmuş ve kadınların tesettürden uzaklaşmasına şiddetle karşı çıkmıştır. Batıcı aydınlar ise modernleşme çabalarının kadının kılık kıyafetine de yansımada sakınca görmemiş ve hatta gerekliliğini savunmuşlardır. Ortaya çıkan tartışmalar uzun yıllar devam ederek günümüze kadar gelmiştir (Öksüz, 2012).

Hızlı bir toplumsal dönüşümün yaşandığı modernleşme sürecinde Osmanlı kadını her alanda söz sahibi olmak için çalışmıştır. Bu süreçte birçok aydından destek gördüğü

gibi bazı kesimler tarafından da olumsuz eleştirilere ve engellemelere maruz kalmıştır. Fakat bunlara rağmen baş koydukları yolda yılmamışlar mücadelelerine devam etmişlerdir. Bu mücadelede kadınların toplumsal, ekonomi, hukuk alanında eşitliğe yönelik attıkları olumlu adımlar Cumhuriyet'in ilanının ardından yapılan inkılâplarında temelini oluşturmuştur (İlkhan, 2018).

Osmanlı Devleti'nde kadın hakları problemleri ve çözümleri 1860'lı yıllarda konuşulmaya tartışılmaya başlanmıştır. Tanzimat'ın ilanı ile başlayan ve Cumhuriyet'e değin süren kadın söylemlerini gündeme getiren edebiyatçıların ve aydınların istekleri Türk kadınına toplumsal hayatta erkekle eşit şekilde görmek, kadınların kapalı kapılar ardından çıkmasını sağlamak ve bununla birlikte eğitilmiş, ahlaklı bir eş ve iyi anne olarak güçlenen kadınların, güçlü nesillerin oluşumunda rol almasını sağlamaktır.

Altındal'a göre bu söylemler üzerine kurulan kadın konusunda Türk kadınına ekonomik ve siyasal anlamda özgürlük kazandırılmaya çalışılmamış olunması ve kadın söylemlerinin daima cinsiyet eşitliği, kadın mı üstün, erkek mi üstün gibi konuşmaların etrafında döndürülmesi kasıtlı çalışmanın ürünüdür. Bu dönemin yazılı basını incelendiğinde Türk kadınının politikaya dâhil olmasında veya iktisadi çalışmalar da söz sahibi olmasından bahseden yoktur. Bu dönemler içerisinde kadın hakları konusunda yazan edebiyatçılardan (Halide Edip, Celal Nuri, Abdullah Cevdet, Şemsettin Sami) herhangi biri bu konuya ağırlık göstermemiştir (Altındal, 1985).

Çaha ve Özensel de bu konuda meşrutiyet kadınlarının politik alanda söylemlere ağırlık vermemelerine ve bu konuyu geri planda tutmalarına değinmişler, bununla beraber dönemin kadınlarının sosyal hayatta yer alma ve ailede de toplumsal hayatta da erkekler ile eşit konumda olmak için çabaladıklarını belirtmişlerdir. Bu durumun sebebini ise siyasal hayata katılma bakımından seçme ve seçilme hakkının erkekler için bile henüz kanunlaşmamasına bağlamaktadırlar (Çaha ve Özensel, 1996).

Cihan harbine kadar olan süreçte yalnızca toplumsal cinsiyet eşitliği açısından görülen ve tartışılan kadın konusu savaştan yenik çıkan Osmanlı Devleti'nin sömürgeci devletler tarafından işgal edilmeye başlanması ile farklı bir yön kazanmıştır. Bu yön insanların Osmanlıcılık ve İslamcılık görüşlerinden uzaklaşarak Turan Ülküsü ve Ulusçuluk görüşleri etrafında toplanmasıyla değişmiştir. Bunun sonucunda yurdun istila edilmesine karşı çıkmak için eylemler ve mitingler düzenlenmiş bu mitinglerde

aralarında üniversite öğrencilerinin de bulunduğu Halide Edip, Nakiye Ergün, Münevver Saime, Sabahat, Meliha ve Naciye hanımlar da söz sahibi olmuş ve cesur nutuklarıyla emperyalizme karşı bağımsızlık mücadelesi verilmesini şiddetle savunmuşlardır. Bu dönemde Osmanlı hükümeti istilacı güçlerin etkisi altına girmek zorunda kalırken ülkenin kurtuluşu Türkçülüğe bağlanmış ve kadın, erkek özgürlük için kenetlenmiştir. Cihan Harbi'nden ülkenin yenilgiyle çıkması bir bakımdan kadının konumunda fayda sağlamış ve kadınları yüzyıllardır erkeğin egemen olduğu siyasetin içine sokmuştur. Türk kadını bu süreçte artık yönetimde söz sahibi olmak istemiştir (Altındal, 1985).

2.1.4.1.Milli Mücadele Dönemi Türk Kadını

1914 yılında başlayıp 1918 yılında sona eren Birinci Dünya Savaşı'ndan Osman Devleti, yenik devlet statüsünde ayrılmıştı. Savaşın sonunda ağır yaptırımları olan Mondros Ateşkes Anlaşmasını imzalamak zorunda kalmıştır. Bu anlaşma ile Osmanlı Devleti yok sayılmış ve toprakları itilaf devletlerince işgale açık hale getirilmiştir. Orduları da terhis edilen Osmanlı Devleti, itilaf devletlerinin işgal hareketlerine cevap veremeyecek duruma gelmiştir. Fakat Türk milleti topraklarını yabancıların eline bırakmak istememiş ve bu amaçla teşkilatlanma yoluna girerek milli mücadeleyi başlatmışlardır.

Mondros Mütarekesi'nden hemen önce, Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na Almanya'nın yanında girmesini sağlayan İttihat ve Terakkiciler yurtdışına kaçmış ve yeni hükümeti İzzet Paşa kurmuştur. Mondros'un ardından başkent İtilaf Devletlerinin güdümünde olduğundan, kurulan hükümetler istikrar sağlayamamıştır. Bu süreçte bazı sebeplerden dolayı Anadolu'ya gönderilen Mustafa Kemal burada kalarak Türk ulusunun yaşamında önemli değişiklikler yapmıştır. Mustafa Kemal önderliğinde aynı amaç etrafında toplananlarla bağımsızlık mücadelesi yönünü başarıya çevirmiştir. Farklı şehirlerde eşgüdümlü düzenlenen kongrelerin ardından Ankara'ya geçen Heyet-i Temsiliye halkın ümidi olmuştur. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılmasıyla bağımsızlık mücadelesi resmiyet kazanmış ve art arda meydana gelen zaferlerle Türk toprakları düşman işgalinden kurtulmuştur.

Milli Mücadele Döneminin kısaca özetlendiği bu süreçte Türk kadınları yaptıkları faaliyetlerle Türk yurdunun korunmasında ve mücadelenin kazanılmasında katkıda

bulunmuşlardır. Kadınların Milli Mücadelenin kazanılmasında etkili oldukları faaliyetler arasında; halkı uyandırmak adına mitingler düzenlemek, cemiyetler kurmak ve basın aracılığıyla dünya kamuoyunda sesini duyurmak yer almıştır. Bunun yanında cephede de hizmetler sunmuşlardır (Kurnaz, 1991).

İtilaf Devletlerinin, Türk topraklarını paylaşarak her yönden işgallere başlamasıyla canını, malını, toprağını düşmana vermek istemeyen Türk milleti organize olarak bu amaç doğrultusunda silahlarını ellerini almış ve milis kuvvetleri oluşturmuşlardır. Bölgesel direnişler olarak kendini gösteren mücadeleler, İzmir'in işgal edilmesinin ardından tüm ülkeyi sarmış ve bağımsızlık savaşı halini almıştır. Türk kadını bu dönemde bu mücadele içerisinde erkeğin yanında yer almış ve hizmetleri ile katkıda bulunmuştur.

Türk kadınının cephe gerisinde gösterdiği faaliyetler şöyledir: İtilaf devletlerinin yapmış oldukları haksız işgalleri protesto etmek, hükümete, padişaha, yabancı devlet adamlarına bu konuda protesto telgrafları çekmek, savaş sürecinde milis güçlerine ihtiyaç sahibi olanlara yardımlar yapmak için dernekler kurmaktır. Bunun yanında yaralıların hasta bakıcılığını üstlenmek, askere çorap, çamaşır gibi giyim eşyalarını dikmek, cephane yiyecek ve silah taşıma, köylerde kalanlar ise tarla işlerinde üretimi sağlama vb.

Türk topraklarını işgali ile bu işgallerin haksızlığını duyurmak için protesto etmek ve milletin uyanışa geçmesini sağlayarak mücadeleye desteklerini artırmak isteyen kadınlar mitinglerde sıkça kendini göstermiştir (Uyanıker, 2007).

Türk yurdunun işgal güçlerinden arındırılması için yurdun dört bir yanında protesto mitingleri düzenlenmiştir. Yapılan ilk protesto mitingi Redd-i İlhak Cemiyeti'nin önderliğinde ayın 15'inde İzmir'in maşatlık olarak bilinen yerleşim bölgesinde yapılmıştır. Bunun ardından İstanbul başta olmak üzere memleketin her yanında mitingler düzenlenmiştir (İnan, 1982).

İstanbul'da düzenlenen ilk miting İnas Darülfünun öğrencileri ile Asri Kadınlar Cemiyeti üyelerince 19 Mart 1919 yılında Fatih Türbesi'nde yapılmıştır. Bu mitingle İtilaf devletlerinin işgal kuvvetleri protesto edilmiştir. İzmir'in işgalinin ardından Üsküdar Kız Koleji'nde bir söylev düzenlenmiş ve buraya katılım sağlayan kadınlar,

Halide Edip öncülüğünde kendi topraklarında meydana gelen bu haksız işgali kınamışlardır (Enginün, Cumbur vd, 1983).

18 Mayıs 1919 tarihinde Darülfünunda düzenlenen bir toplantıda bazı kişilerin konuşmaları dinlenilmiştir. Söz alarak konuşma yapan bir kadın öğrenci şunları dile getirmiştir: “Biz de sizin kadar, belki daha ziyade elemdeyiz. Teşebbüsünüze en sağlam bir imanla iştirak ediyor ve şu hakikati isma etmek istiyoruz. Kim demiş bir kadın küçük şeydir. Bir kadın belki en büyük şeydir” diyerek kadınların da güç sahibi olduklarını vurgulamış ve bu süreçte mücadele de yer alacaklarını dile getirmiştir (Uyanıker, 2007).

Bunlar dışında Yapılan Fatih ve Üsküdar mitinglerinde de söz hakkı alan Halide Edip ve Sebahat Hanım gibi kadınlarımız halka seslenmiş ve seslenişlerinde halkın milli duygularını dürterek milli mücadele isteği uyandıran sözler söylemişlerdir. Sözlerinde Yunanların İzmir’i işgal ettikleri ve bununla kalmayacakları dile getirilmiş diğer vatan topraklarının da tehlike içerisinde olduğu vurgulanmıştır. İzmir’in işgali gibi diğer vatan topraklarının da işgaline göz yumulmayacağını ve hak arayışında en önde olacaklarını söylemişlerdir. Bu mitinglerde söz alan Meliha Hanım da Türk topraklarının işgalden kurtarılması için savaşıacağını ve burada can verebileceğini dile getirmiş bununla birlikte haksız işgale uğrayan vatan topraklarının verilen mücadelelerle kurtulacağını belirtmiştir (Arıburnu, 1951).

21 Mayıs 1919 tarihinde Darülfünun’da toplanan öğretmenler memleketin işgalini protesto etmişlerdir. Düzenlenen konferansta Halide Edip ve Nakiye Hanım söz almıştır. Nakiye Hanım konuşmasında, bu işgallerin adaletsizce olduğunu ve bu konuda adaletin yerini bulmasını istemiştir. Bununla birlikte adil düzenin getirilmesi için Türk milletinin erkek-kadın ayırt edilmeksizin kanlarının son damlasına kadar savaşıacağını belirtmiştir. Sözlerini kadınlar adına sürdürmüş ve itilaf devletlerinin Türk topraklarını Yunanistan’a vermeleri durumunda mücadeleden vazgeçmeksizin şanlı bir şekilde ölüme gidecekleri şeklinde devam ettirmiştir (Kurnaz, 1991).

22 Mayıs 1919 Kadıköy’de bir miting düzenlemiş ve tıp fakültesi öğrencilerinin isteğiyle Halide Edip konuşma yapmıştır. Fatih’te düzenlenen mitingin benzeri olan bu konuşma yaklaşık üç saat sürmüş ve bu sürede yağmur hiç durmamıştır. Halide Edip konuşmasında Türk milleti üzerine oynanan bu oyunun yalnızca Türk dünyası için değil

aynı zamanda Müslüman âlemi için geçerli olan bir plan olduğunu dile getirmiştir. Konuşmasının devamında Türkiye'nin, Müslüman âleminin kalbi olduğunu belirtmiş ve Türk milletine yönelik bu işgal planlarının Müslüman dünyası içinde bir hazırlık olduğunu ve amaçlarının Türk dünyası ile Müslüman âlemini yok etmek olduğunu söylemiştir (Arıburnu, 1951).

Düzenlenen bu mitinglerde birçok kişinin katılımıyla işgal kuvvetlerinin haksızlığı dile getirilmiş ve halkın özgürlük sloganları atarak işgali reddetmesi sağlanmıştır. Böyle ortamda Halide Edip ve diğer kadınların da yaptığı konuşmalar halkın coşkusunu artırmıştır. Yüzyıllarca zaferden zafere koşan cesur Türk milletinin inancı, isteği ve mücadelesi ile yine başarı elde edeceğine yine adaleti sağlayacağına hakkı olanı tekrar alacağına söz verilmiştir.

Bunların ardından bir süre sonra düşman kuvvetlerince mitingler yasaklanmış buna rağmen tekrar mitingler oluşturulmuştur. 30 Mayıs Cuma günü Sultanahmet'te tekrar yapılan miting ile İsmail Hakkı, Hamdullah Suphi gibi isimler konuşmalar yapmıştır. Bununla birlikte Şukufe Hanım da konuşma yapmış ve konuşmasında İstanbul'a olan sevgisini dile getirmiştir. Dünyanın bu toprakları almak için kurtlar gibi beklediğini ama doğduğu memleketten onu ancak ölümün ayıracağını söylemiştir (Uyanıker, 2007).

13 Ocak 1920 tarihinde yine Sultanahmet'te miting düzenlemiş ve binlerce kişi katılmıştır. Bu mitingde söz almış ve konuşmasında İstanbul'a yönelik işgal kuvvetlerinin girişimlerini kınamıştır. İstanbul'u bırakmayacağını şu sözlerle dile getirmiştir; "Fatih'in, Selim'in, Süleyman'ın mezarını, ecdadının ebedi abideleri olan camileri, türbeleri bırakıp çıkacak içinizde bir erkek var mıdır? Ben tasavvur etmiyorum. Çıkmayacaksınız, bırakmayacaksınız. Biz de daima sizinle beraber olacağız, yanınızdan, önünüzden ayrılmayacağız (Arıburnu, 1951)."

Mondros Ateşkes Anlaşması sonucu İtilaf kuvvetlerince üretilen bahanelerle Türk topraklarını işgal girişimlerine başlanmıştır. İzmir ile başlayan işgaller kısa sürede genişlemiştir. İşgal kuvvetleri bu süreçte kadın, çocuk, yaşlı ayırmaksızın işgal ettikleri bölgelerde bulunan halka işkence etmiş ve onlara zulüm ederek, mallarını yağmalayarak yoksulluğa itmişlerdir. Yaşanan bu olaylara sessiz kalmayan Türk milleti protesto mitingleri ile bu adaletsizliği dünya kamuoyunu duyurmaya çalışmışlardır. Mitinglerde

Türk kadınları da önemli bir yer almış mücadelede erkeğin yanında güçlü bir şekilde durmuşlardır. Kadınlar Milletin uyanışını sağlamak için seslerini daha gür çıkarmaya çalışmışlardır. Bir taraftan mitingler düzenleyip konuşmalar yaparken bir taraftan da alınan kararları bildiri olarak yayınlamışlardır. Bunun yanında Avrupa devletlerine çektikleri telgraflarla işgallerin haksız olduğunu vurgulamış ve yardım istemişlerdir. Kadınlar İstanbul hükümeti ile de iletişime geçerek padişahın Türk toprakları üzerinde adaleti sağlamasını istemişlerdir.

Kadınlar milli mücadele döneminde cephede ve cephe gerisinde yararlı faaliyetler göstermişlerdir. Kadınların yaptıkları önemli faaliyetlerden biri de milleti bilgilendirip yurdu savunmak için Kuva-yi Milliye düşüncesini herkese ulaştırmak adına kurdukları derneklerdir. Kadınlar kurdukları cemiyet etrafında toplanarak Anadolu'nun tüm şehirlerinde şubeler açmaya çalışmışlardır. Bu cemiyetlerin en önemlisi Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan cemiyetidir. Cemiyet, Sivas Valisi Reşit Paşa'nın eşi olan Melek Hanım önderliğinde Sivas'ta seçkin ailelerin kadınları, memurların eşleri ile kurulmuştur. Cemiyetin yönetim kurulu Melek Hanım, Samiye Hanım, Şefika Hanım, Emine Hanım gibi isimler oluşturmaktadır. Melek ve Şefika hanımlar hazırladıkları bildirilerle tüm kadınların cemiyetin doğal üyeleri olduklarını ve tüm illerde benzer örgütlenmelere gidilerek şubeler açılmasını istemişlerdir. Bildirilerin muhatabı olan Türk kadınları bu çağrıya kulak vermiş ve cemiyetin diğer ilçelerde şubelerine açmışlardır (Baykal, 1996). Cemiyet, Sivas'ta, işgal kuvvetlerine karşı başlatılan milli mücadelenin ilk yayın organı olan İrade-i Milliye gazetesinin çıkarılmasına yardımcı olmuştur. Bununla birlikte İrade-i Milliye'nin basım ve dağıtımına destek olmuşlardır. Cemiyet milli mücadelenin yürütme organı olan temsil heyeti ile intibak içinde çalışmıştır. Düzenledikleri kampanyalarla topladıkları para, eşya ve diğer ürünleri ordunun hizmetine sunmuşlardır. Aynı zamanda işgal kuvvetlerine yönelik protesto mitinglerinde yer almışlardır (Gül, 1996). Cemiyetin diğer faaliyetleri arasında halkı mücadeleye davet etmek, dikim atölyeleri ve cephaneye imalathaneleri açmak, Anadolu'da milli mücadeleye karşı olumsuz yazıları kınamak vardır (Özdemir, 2011).

Dönemde kadınların kurmuş oldukları derneklerden bir diğeri de Müdafaa-i Hukuk Kadınlar Şubesi olmuştur. Kastamonulu kadınlar tarafından kurulan cemiyetin başkanlığını Mevlevi Şeyhi Amil Çelebi'nin eşi Zekiye Hanım üstlenmiştir. Cemiyet kurulduktan sonra Kurtuluş Savaşı'na yönelik faaliyetlere başlamışlardır. Bu

faaliyetlerin içerisinde mitingler düzenlemek ve bu mitinglerde Türk ulusunu kurtuluşa çağırarak kadın-erkek ayırt edilmeksizin cephede yer alması gerektiğini vurgulamışlardır. Bununla birlikte düşman kuvvetlerinin ülkemizde işgal ettikleri bölgelerde yaşayan halka ettikleri zulmü dile getirmiş ve kınamışlardır. Cemiyet yaptığı protesto mitingleri, söylevler, konferansların yanında askerler için yardım toplamış ve yardımlarını cepheye ulaştırmışlardır. Ayrıca ihtiyaç sahibi aileler gözetilmiştir (Söylemez, 1996).

1919 tarihinde yükseköğrenim gören kadınlar ve seçkin ailelerinin kadınlarının kurduğu Asri Kadınlar Cemiyeti de bu dönemde kurulan cemiyetlerden biridir. Cemiyet mitinglere, konferanslara verdikleri destekler ve diğer faaliyetlerle çalışma göstermişlerdir (Şahin, 2013).

Özgürlük mücadelesinde Türk kadınlarının örgütlenme faaliyetleri sonucu kurdukları cemiyetler yazdıklarımızla sınırlı değildir. Bu dönemde kadınlar tarafından kurulan birçok cemiyet ve gösterdikleri farklı birçok faaliyet bulunmaktadır. Bu cemiyetlerden bazıları: Hilal-i Ahmer Kadın Kolları, Türk Ocakları ve Muallimler Cemiyeti, Kasaba İslam Kadınları Cemiyeti, Kadınları Çalıştırma Cemiyeti, Şehit Ailelerine Yardım Birliği, Biçki Dikiş Yurdu Hanımlar Cemiyeti, Alaşehir Türk Kadınları Cemiyeti, Muavenet-i İctimaiye Cemiyeti Hayriyesi'dir (Sarıhan, 2006).

Meşrutiyet döneminde eğitime verilen önem ile her kademedede eğitim kurumu açılmış, Türk kadını da bu okullarda eğitim görebilmiştir. Bu dönemde eğitimini alan ve basın-yayın faaliyetlerine katılan kadınlar Kurtuluş Savaşı yıllarında da Türk milletini uyandırmak ve yapılan işgallerin haksızlığını belirtmek adına çalışmalar yapmışlardır. Bu dönemde yapılan işgalleri duyurmak adına basın faaliyetleri önemli bir yer almıştır. Türk ulusunun bağımsızlık adına büyük mücadele verdiği bu dönemde birçok kadın bu mücadelenin önderi olmuştur. Halide edip, Asker Saim'e, Kara Fatma, Gördesli Makbule, Kılavuz Hatice, Emire Ayşe Aliye (Çete Ayşe), Tayyar Rahmiye, Ayşe Çavuş, Selanikli Ayşe Hanım, Binbaşı Ayşe Kübra, Süreyya Hanım, Küçük Nezahat gibi isimler bu dönemde ayrıca dikkate değer görülmektedir.

Bu dönemde yazılı basında ise Halide Edip Adivar, Müfide Ferit gibi isimler yazdıkları yazılarla ön plana çıkmışlardır. Bu iki yazarın ortak bir özelliği de Hâkimiyet-i Milliye ve İrade-i Milliye gazetelerine yazılar yazmalarındır. Halide Edip,

Milli Mücadele yıllarında kaleme aldığı eserleri ile Türk topraklarında meydana gelen problemleri yansıtır. Bununla birlikte milli mücadeleye ışık tutarak halkı mücadeleye teşvik eder ve onları özendirir. Dağa Çıkan Kurt, İzmir'den Bursa'ya, Ateşten Gömlek, Kalp Ağrısı, Vurun Kahveye, Zeyno'nun Oğlu bu konuyu ele alan kitapları arasındadır. Milli Mücadeleyi kaleme alan ve Kurtuluş Savaşı'nı ilk işleyen eser olma özelliğini taşıyan roman Ateşten Gömlektir. Bu roman İstiklal Harbini canlandıran bir destan gibidir. Batıda Yunanlıların İzmir'i işgal etmeleri ile kapılan hüznü ortamı ve umutsuzluğu ardından doğan mücadele ortamını anlatır. Halide Edip Adıvar yazmış olduğu ve tanınmasında büyük rol oynayan romanlarının yanında; Tanin, Mehasin, Büyük Mecmua, Hâkimiyet-i Milliye, İrade-i Milliye gibi gazete ve dergilerde yazdığı yazıları ile dikkati çeker.

Basın hayatında dikkat çeken bir diğer isim olan Müfide Ferid Tek bu dönemde yazdığı yazılar arasında “Gazi Antep!” adlı yazısı ayrı bir öneme sahiptir. Fransız işgal kuvvetlerinin 29 Ekim 1919 tarihinde Antep'e girmiş ve burada halkın oluşturduğu kuvvetlerin direnişi ile karşılaşmıştır. Fransızlar 1921 Ankara Anlaşması ile şehri boşaltana dek kalkın direnişi devam etmiş ve topraklarını bırakmamışlardır. Bu olayın ardından 6 Şubat 1921 yılında Antep'e Gazi Unvanı verilmiştir. Artık şehir Gaziantep ismi ile anılmıştır. Tek bu olay sonrasında kaleme aldığı yazı, dönemin içinde bulunduğu sürece uygun, milleti hep canlandıracak manevi bir his uyandırmaktadır. Müfide Hanım kaleme aldığı yazısında işgal kuvvetlerinin her türlü savaş donanımına sahip olduğunu ve buna rağmen Müslüman Türk milletinin irade, iman ve güçlerinin karşısında yenik düştüklerini belirtmiştir. Antep halkının göstermiş olduğu kahramanlık ile Milli Mücadelenin simgesi olduğuna değinmiştir (Uğurlu, 2014).

Milli mücadele döneminde kadınlarımız cephe gerisinde gösterdikleri faaliyetlerin yanında cephede de yaptıkları faaliyetlerle dikkat çekmişlerdir. Milli mücadele döneminde cephedeki faaliyetleri ile direnişe destek veren kadın kahramanlarımızdan birkaçı;

Asker Saime: Münevver Saim'e Milli Mücadele başladığında yükseköğrenim öğrencisiydi. Kadıköy'de düzenlenen mitingde yaptığı konuşmanın ardından adına tutuklama emri çıkmış bunun üzerine Anadolu'ya geçen Saim'e Kurtuluş Savaşı'na katılmıştır. Batı Cephesinde mücadelesine devam etmiş, yaptığı çalışmalarla özellikle

haber alma görevleri ile büyük başarılar göstermiştir. Üstlendiği görevler sırasında yaralar almış ama pes etmemiş ve işlerini tamamlamıştır. Milli Mücadelenin kazanılmasının ardından öğretmenlik mesleğini üstlenmiştir (Kurnaz, 1991).

Fatma Seher Hanım: Erzurumlu Yusuf Ağanın kızı olan Fatma Seher, Milli Mücadele döneminde silahlı çatışmalara katılmıştır. Aynı zamanda binbaşının eşi olan Fatma Seher işgal kuvvetleri ile çarpışmıştır. Milli mücadeleden önce birinci Dünya Savaşı'nda da savaş alanında yer alan Fatma Seher istiklal Harbinde Güney Cephesindeki bölgelerde mücadele etmiştir (Çaka, 1948). Fatma Seher, Karafatma ismiyle de anılmaktadır. Kendisine bu ismi Mustafa Kemal vermiştir. Mücadele döneminde aşçılık, hastabakıcılık gibi görevleri de üstlenmiştir. Kadınlardan oluşan milis birliğinin önderi olmuş elde ettiği başarılarla üsteğmen rütbesine yükselmiştir. Cumhuriyetin ilanının ardından kendisine İstiklal Madalyası verilmiştir (Çaka, 1948).

Kılavuz Hatice: Adana bölgesinde Fransızlara karşı verilen mücadelede Kuva-yı Milliye'ye katılan Hatice, 8 Mayıs 1920 tarihinde Türk kuvvetlerinin Pozantı'ya yönelmesinin tehlike arz ettiği süreçte Fransız askerlerine kılavuzluk etmiş ve onlara yanlış yol göstererek Türk askerlerine esir düşmelerini sağlamıştır. Hatice sayesinde sayısı 44 olan milis güçleri, boğaza sıkışan tahmini sayısı 670 Fransız askerini esir almıştır. Bunun yanında Fransız askerlerinin eşya ve cephanelerini de ele geçirmişlerdir (Kurnaz, 1991).

Halide Onbaşı (Halide Edip): Gönüllü olarak milli mücadeleye katılmak istemiş ve bu dönemde Mustafa Kemal'in yönlendirmesiyle batı cephesine tayin edilmiştir. Cephe gösterdiği yararlılıklar ile onbaşı rütbesi almıştır (Adıvar, 1962). Halide Edip cephe gerisinde yaptığı faaliyetlerle de önemini göstermiş yaptığı mitinglerle ve heyecanlı konuşmalarıyla Türk milletini cephelere davet etmiştir. Bu dönemde yazdığı edebi eserlerle de yaşananları canlı olarak gelecek nesillere taşımıştır.

Gördesli Makbule: Manisa'nın Gördes ilçesinde dünyaya gelen Makbule, küçük yaşta at binmeyi ve silah kullanmayı öğrenmiştir. Yaşı geldiğinde Halil Efe ile yuva kurmuştur. Yunanların İzmir işgali ve ardından diğer bölgelere yönelmeleri sonucu Makbule ve Halil Efe daha bir yıl evli olmalarına rağmen milis kuvvetlerine bağlı olarak bir çete kurmuşlar ve mücadeleye katılmışlardır. Sakarya Savaşı'ndan yenilgi

olarak geri çekilen Yunanlıları epeyce yıpratmışlardır. Gördesli Makbule katıldığı bir çatışmada şehit olmuştur (Tarakçı, 2008).

Tayyar Rahmiye: Rahmiye gönüllü olarak katıldığı Milli Mücadelede Güney Cephesinde dokuzuncu tûmende yer alan bir birliğin komutanlığı görevini üstlenmiştir. Güney Cephesinde, Osmaniye civarında Fransızların işgali altında bulunan demiryolu tûnelini patlatmışlardır. 1920 yılındaki çatışmada şehit düşen arkadaşları açılan diğer ateşten kaçırmak için ileriye doğru hareketlenmiş ve arkadaşlarını orada kurtarmıştır (Çaka, 1948).

Ayşe Çavuş(Binbaşı): İzmir işgal edildiği zaman işgallere karşı girişilen direniş hareketlerine silahı ile katılmıştır. Yunanlar işgal bölgesini genişletince İzmir'den ayrılarak Aydın'a geçmiş ve mücadelesini sürdürmüştür. Mücadelelerde iki oğlunu kaybetmiştir. Verdiği mücadelelerle çavuş olmuştur. (Aslan, 2006). Büyük Taarruzda düşman gerilerine sızma görevini üstlenmiş ve bacağı kırılarak yaralanmış, hastaneye kaldırılmıştır. Hastane tutanaklarında Ayşe çavuşun eşinin ve çocuklarının intikamı için mücadelesini sürdürdüğü bilgisi mevcut bulunmuştur (Çaka, 1948).

Nezahat Onbaşı (Küçük Nezahat): 70. Alay Komutanı Hafız Halid Bey'in kızıdır. Daha sekiz yaşındayken babası ile birlikte Cihan Harbine katılmıştır. Babası ile birlikte onun gittiği cephelerde yer alan Nezahat 12 yaşına geldiğinde onbaşı olmuştur. Nezahat babası ile Gevye Savaşı, İnönü Savaşları, Sakarya ve Gediz Muharebelerine katılmıştır. İnönü Savaşı'nda gösterdiği yararlılıklarla Mustafa Kemal'in takdirini almıştır.

Süreyya Sülûn Hanım: Süreyya Hanım Van'ın Erek bölgesinde 500 kişiden oluşan bir birliği komuta etmiştir. Çarpıştığı harpte düşmana geçit vermemiştir. Bu dönemde yara alınca Erzurum'a dönmüştür (Çankaya, 2003).

Ayşe Aliye Hanım (Çete Ayşe): Ayşe Ali, Aydın'a bağı İmam Köy'de doğmuş ve büyümüştür. Yunanların İzmir'i işgal edip Aydın'a geçtiğini görmüş ve eşyalarını satarak silah almıştır. Silahını aldıktan sonra harplere katılmaya başlamıştır. Yunanlıların Aydın'ı işgal etmesinin ardından Koçarlı'ya geçerek Yörük Âli Efe'ye katılmıştır (Uyaniker, 2007).

Diğer Kadınlar:

İstiklal harbi sırasında adı bilinmeyen fakat bu mücadelede tüm özverisi ile üst düzeyde faaliyetler gösteren kahramanlarımızın sayısı oldukça fazladır. Bu kahramanlar arasında kadınlarda yer almaktadır. Milli mücadeleye katılmış, maddi-manevi tüm gücünü vatan topraklarının temizlenmesine vermiş kadınlarımız hakkında yer alan bu bilgileri o dönemde yazılı basında yer alan kişilerin eserlerinden veya daha sonra sözlü edebiyat aracılığıyla günümüze kadar gelen sohbetlerden ulaşabiliyoruz. Kadınlarımız ulusal mücadelede karşılık beklemeksizin vatan topraklarının kurtarılmasında tüm fedakârlıkları yapmışlardır. İnançları, imanları ve istekleri ile zafere koşmuşlardır. İşgal altında bulunan vatan topraklarını herhangi bir karşılık beklemeksizin savunan, düşmana karşı yapılan çalışmalarda yer alan kadınlarımızın bir kısmı bu savaşımlardan yaralı çıkarken bir kısmı şehit olmuştur. Savaş döneminde tüm malını, mülkünü satarak silah almak suretiyle cepheye koşan kadınlarımız, savaş sonrası süreçte hayatlarını yoksunlukla devam ettirmişlerdir. Bu kahramanların birçoğuna savaş sonrası maaş bağlanmış olsa da onlar yaptıkları faaliyetlerin karşılığını beklememiş ve kabul etmemişlerdir (Kurnaz, 1991).

2.1.5. Türk Devrimi Çağdaşlaşma İdeolojisinde Kadın

Birinci Dünya Savaşı ardından imzalanan Mondros ateşkes anlaşması ile Osmanlı topraklarının büyük bir bölümü İtilaf Devletleri arasında paylaşılmış ve paylaşılan bu topraklar işgale başlanmıştır. Türk milleti namusu gibi gördüğü vatan topraklarını koruma isteği, imanı ve bütün gücüyle organize şekilde hareket ederek milli mücadeleyi başlatmış ve topraklarından yabancıları atmayı başarmıştır.

Osmanlı Devleti, Balkan Savaşları ile başlayan bu çöküş sürecinde Anadolu dışındaki birçok toprağını kaybetmiş ve bu dönemde kullanılan fikir akımlarının (İslamcılık, Osmanlıcılık vb) hiçbir işe yaramadığı anlaşılmıştır. Bu dönemde yanlış fikir akımlarının peşine düşüldüğünü fark eden Mustafa Kemal, ülkeyi bir arada tutacak fikir akımının Türk Milliyetçiliği olduğunu anlamıştır. Bununla birlikte ülkenin problemlerini düşününce, problemlerin çözümü için Türk kadınının geri planda tutulma anlayışının önüne geçilmesinin mecburi olduğu düşüncesine de ulaşmıştır.

Mustafa Kemal, Tanzimat ile başlayan Osmanlı yenileşme sürecinde kadına sözde verilen hakların Cumhuriyete kadar olan süreçte kadının konumunda büyük bir tesiri

olmadığını düşünmektedir. Bununla birlikte Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinde modernleşme adımlarının eski kurumların yanına yeni kurumlar yerleştirilerek ikicilik yarattığını ve bu nedenle ülkenin ilerlemesinde yeterli olmadığını vurgulamaktadır.

Mustafa Kemal'e göre eski ile yeniyi bir arada tutmaya çalışan bu yarım yamalak tedbirlerle dolu süreçten çıkmanın tek bir yolu vardı. Devlet düzeninde siyasi, iktisadi ve toplumsal alanda köklü değişiklikler yaparak: eğitimi, hukuku, kadının konumunu çağdaşlaştırmaktı. Bunu kimsenin inancına karışmadan, devlet işlerini dinin, din işlerini devletin etkisinden kurtarmak suretiyle, bu düzenlemeleri akla ve en yüksek uygar gereklere göre düzenleyerek yapmak gerekmektedir (Feyzioğlu, 1986).

Mustafa Kemal kadın konusu üzerinde yalnızca Cumhuriyet tarihinde durmamıştır. 1916 yılında doğu cephesinde bulunduğu sırada, arkadaşlarıyla ettiği muhabbette kadın konusuna değinmiş ve kadınların toplumsal hayatta erkeklerle eşit olmasının millete fayda sağlayacağını söylemiştir (Tezer, 1972).

Mustafa Kemal Cumhuriyet ilan edilmeden önce İzmir'de bulunduğu sırada halka konuşurken kadın konusunda şu sözleri dile getirmiştir:

“Bir toplum, cinslerden yalnız birinin yüzyılımızın gerektirdiklerini elde etmekle yetinirse, o toplum yarı yarıya zayıflamış olur... Bizim toplumumuzun uğradığı başarısızlıkların sebebi, kadınlarımıza karşı ihmal ve kusurun sonucudur... Bir toplumun bir uzvu faaliyette bulunurken öteki uzvu atalette olursa, o toplum felce uğramış demektir... Bizim toplumumuz için ilim ve fen lüzumlu ise, bunları aynı derecede hem erkek ve hem de kadınlarımızın elde etmeleri gerekir... Bundan dolayı kadınlarımız ilim ve fen sahibi olacaklar ve erkeklerin geçtikleri bütün öğretim basamaklarından geçeceklerdir... Kadınlar toplum yaşamında erkeklerle birlikte yürüyerek birbirinin yardımcısı ve destekçisi olacaklardır. (Feyzioğlu, 1986:85-86).

Türk devriminin önemli amaçlarından biri de kadının statüsünü olumlu yönde geliştirmektir. Bu dönemde kadın söylemleri ataerkil düşünce yapısını kırmakta ve gelenekçi yapıdaki fikirlerden uzaklaşmaktadır. Modernleşmenin temel taşlarından biri olarak görülen kadın, özgürleşmenin her alanında kendine yer edinmektedir (Durakbaşı, 1988).

Devletin laikleşme süreci özelliklerinden biri kadının eğitim hayatına, çalışma hayatına ve bununla birlikte siyaset gibi alanlara girmesidir. Bu bağlamda öncelikle laikleşme sürecinin önünde ki engeller kaldırılmıştır. Halifeliğin kaldırılması, tekke ve zaviyelerin kapatılması gibi hareketlerle laik düzene geçiş sağlanmaya çalışılmıştır. 3 Mart 1924 tarihinde Tevhid-i Tedrisat Kanunu kabul edilmiştir. Bu kanunla Türkiye'de

bulunan tüm okullar devlet denetimine alınmıştır. Eğitim konusunda atılan bu adımdan sonra 1926 yılında toplumsal hayatta büyük bir boşluğu dolduracak Türk Medeni Kanunu kabul edilmiştir. Bu kanun ile kadın erkek boşanma konusunda eşitlenmiş ve erkeklerin birden fazla kadın ile evlenmesi yasaklanmıştır. Bu faaliyetleri kadınların kamusal alanda siyasete dâhil olabilmesi için yapılan çalışmalar takip etmiştir. Kadınlar 1930-1934 yılları arasında elde ettiği siyasi haklarıyla seçimlere dâhil olabilmıştır. Tüm bunlar kadınların her alanda söz sahibi olmasının yolunu açarak kadının statüsünü yükseltmiştir (Göle, 1998).

Kadın-erkek eşit haklara sahip vatandaşlar olarak görülen ve bu konuda düzenlemeler yapılan bu dönemde gelenekçi düşünceler yok edilmeye çalışılmıştır. Bu dönemde kadın yalnızca çocuk doğuran ve ev işlerini idare eden kişi konumundan çıkmıştır. Bu süreçte kadınların kamusal alanlarda yer alması kadının giyim-kuşamında da değişikliklere gidilmesini sağlamıştır. Eğitim ve siyasal süreçlere de dâhil olan kadının özgürleşme aşaması aynı zamanda erkeklerle iletişimde olmasını da zorunlu kılmıştır (Göle, 1998).

Türk devrimi sürecinde kamusal alana dâhil olan kadın, kazandığı yeni konumla birlikte geleneksel rollerine de önem vermiştir. Bu anlamda kadının aile içerisindeki görevlerine vurgu yapılmış ve bu konuda kadın özendirilmiştir (Arat, 1998).

Nitekim kadına haklarını veren bu yönetim, kadını çalışma hayatında görmek istediği gibi aile hayatında da eşi ve çocukları ile olan ilişkilerinde özenli davranmasını ve asli görevini unutmamasını da istemiştir. Bu çerçevede kadının ilk görevinin annelik olduğunu belirterek bu alanda da rollerini iyi yapmasını istemiştir. Dönemin yazılı basınında yer verilen eserlerde “kendi ayakları üzerinde duran” ifadesiyle verilen kadın imajının, eş ve annelik rollerinin önüne geçmesini ve bu rollerin yadırganmasını istememiştir. Bu konu ile ilgili Mustafa Kemal’in Türk kadına yönelik düşüncelerini paylaşmakta fayda vardır.

Mustafa Kemal Atatürk düşüncesindeki çağdaş Türk kadını imajını bir konuşmasında şöyle dile getirmiştir:

“Türk kadını dünyanın en aydın, en faziletli ve en ağır kadını olmalıdır. Ağır sıklıkta değil, ahlakta ve fazilette ağır, vakarlı bir kadın olmalıdır. Türk kadınının vazifesi Türk’ü zihniyeti ile pazusu ile, azmi ile muhafaza ve müdafaaya kudretli nesiller yetiştirmektir”.

“Kadının en kıymetli vazifesi analıktır. İlk terbiye verilen yerin ana kucağı olduğu düşünülürse, bu vazifenin önemi layığıyla anlaşılır. Milletimiz kuvvetli bir millet olmaya azmetmiştir. Bugünün ihtiyaçlarından biri de kadınlarımızın her hususta yükselmelerini sağlamaktır. Bundan dolayı, kadınlarımızda âlim ve fen bilgini olacaklar ve erkeklerin geçtikleri bütün öğrenim derecelerinden geçeceklerdir. Sonra kadınlar, sosyal hayata erkeklerle beraber yürüyerek birbirinin yardımcısı olacaklardır”. (Kocatürk, 1984: 98)

Görüldüğü gibi zihinde biçimlenen kadın imajı siyasal, sosyal, ekonomik ve bilimsel alanlarda Türk erkeğinin yanında olan bununla beraber annelik rolünü en iyi şekilde üstlenen kadındır. Kadının ailede öncelikle anne rolüne önem verilmesi gelecek nesilleri biçimlendirecek ilk kişi, ilk öğretici olmasından kaynaklanmaktadır. Türk devriminin yeni fikirlerle donanmış ve çağdaş usullerle yetişmiş aktif bireylere ihtiyacı vardır. Bundan ötürü Türk kadınının ilimde ve ahlâkta en iyi seviyede olması gerekir ki doğacak çocukların da bu öğelerle yetiştirilmesi sağlanabilsin (Bakacak, 2009).

Türk kadınının sosyal ve ekonomik alanlarda yer alması ve çalışma hayatının vazgeçilmezi olması Cumhuriyet inkılâplarının yanında dönemin şartlarıyla da yakından alakalıdır. Balkan Savaşları, Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşları’nı yaşayan Türk milleti savaştan çıktığı dönemde erkek nüfusunun çoğunu kaybetmiş haldeydi. Bunun yanında birçok kadın savaşta eşlerini ve savaşa katılan ev geçindirebilecek konumdaki çocuklarını da kaybetmişti. Bu durumda Türk kadını hem kendinin geçinebilecek düzeye gelmesi hem de milletin ekonomik yapısını düzeltmesi için çalışma hayatına girmesi kaçınılmazdı (Bakacak, 2009).

Cumhuriyetle birlikte kadınlara yönelik faaliyetlerde onlara verilen haklardan en çok yararlananlar, şehir merkezinde yaşayan kadınlar olmuştur. Bu kadınlar modernleşme çalışmalarının başlangıcı sayılan Tanzimat ve devamında Meşrutiyet dönemi ile elde ettiği haklar ve kazandığı tecrübeler sayesinde Cumhuriyet devrinin kadını olmaya hazır dılar. Sözü edilen Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinde kadınlara yönelik faaliyetlerin taşırayı kapsamaması veya taşrada yaygınlaşmaması gibi nedenlerle Anadolu kadını inkılâpları şehirli kadınlar kadar hazır karşılayamamıştır (Bakacak, 2009).

Çalışmamızın bu bölümünde Cumhuriyet’in ilanı ile başlayan inkılap hareketlerinde kadınlara yönelik yapılan faaliyetler eğitim, aile kurumu ve siyasal alan baz alınarak incelenecektir.

Mustafa Kemal toplumsal hayatta bilim ve teknolojinin önemini bilmektedir. Bir önder olarak eğitim öğretimin önemli olduğunu belirterek bir ülkedeki bütün bireylerin ayırım yapılmaksızın eğitim almasının zorunlu olduğunu vurgulamaktadır.

Mustafa Kemal Türk devrimini gerçekleştirirken yaptığı yenilikler arasında ilk faaliyetlerini eğitim alanında yapmıştır. Mustafa Kemal'in eğitime verdiği önem yalnızca Cumhuriyetin ilanı sonrası başlamamış, Milli Mücadele sürecinde de bu fikri barındırmıştır. Nitekim İstiklal Harbinin yoğun geçtiği 1921 yılında Ankara'da eğitim tarihimiz açısından önemli bir yeri olan Maarif Kongresi'ni toplamıştır. Maarif Kongresi'nde mektepler ve öğrenciler hakkında görüşmeler yapmış memlekette var olan okul sayısını ve öğrenci mevcudunu tespit etmeye çalışmıştır. Bununla beraber eğitim konusunda yapılacak faaliyetleri belirleyerek eğitim sistemine yön vermeyi amaçlamıştır. Türk eğitim tarihinde yeniliklerin başlangıcı olarak bilinmesi gereken bu toplantıda Mustafa Kemal bilim ve teknoloji konularındaki fikirlerini yapılacak köklü değişiklikleri esas alarak konuşmasını yapmıştır. Bu değişikliklerle Türk eğitim sistemi üzerinde ki hedeflerini şu sözlerle dile getirmiştir;

“Asırların mahmul olduğu devrin bir ihmali idarenin bünye-i devlette vücuda getirdiği yaraları tedavi için masruf olacak himmetlerin en büyüğünü hiç şüphesiz irfan yolunda ibraz etmemiz lazımdır”(Öymen, 1991: 165-169).

Bununla birlikte toplantıya katılan öğretmenlerden düşüncelerini ve beklentilerini dinlemiştir. Mustafa Kemal'in isteğiyle Ankara'da toplanan bu kongreye erkek ve kadın öğretmenler birlikte katılmıştır. Kadın ve erkek öğretmenlerin birlikte katıldığı bu toplantıda Mustafa Kemal'in vermek istediği mesaj aslında kadınların yalnızca milli mücadelede değil eğitim hayatında da erkeklerle birlikte hareket etmesini savunduğudur. Bunun yanında bundan sonra yapılacak düzenlemelerde kadın ve erkek öğretmenlerin eşit konumda olacağını bildirmiştir (Akyüz, 2012).

Cumhuriyet döneminde yapılan yenilikler de kadın eğitimine önem verilmiş ve bu alanda faaliyetler gösterilmiştir. Erkek öğrenciler ve kız öğrenciler aynı sınıflarda olmak suretiyle karma eğitim gerçekleştirilmiştir (Akyüz, 2012).

Cumhuriyetin ilanının ardından eğitim problemleri yalnızca Osmanlı dönemine ait, sistemden kaynaklanan hataların yer aldığı bir sorun değildir. Bunun yanında maddi imkânsızlıklardan dolayı okul sayısında olan yetersizlik de büyük bir sorundur. Cumhuriyetin ilan edildiği 1923-1924 yıllarında Türkiye'de nüfus 12 milyona yakındır.

12 milyonluk Türk nüfusundan bu dönemde eğitim görmüş dilimi %10'dur. %10'luk bu dilimde eğitim almış okur-yazar erkekler %7'lik kısmı, kadınlar ise %3'lük kısmı oluşturmaktadırlar. Bu tarihleri kapsayan dönemde ülkede 4.894 ilköğretim okulu, 72 ortaokul, 23 lise, 64 meslek okulu, 9 yükseköğrenim kurumu bulunmaktadır. Bu okullarda görev alan eğitici sayısı 11.918'dir. Bu dönemlerde eğitim öğretim için ayrılan para miktarı da çok düşük seviyededir. Savaşlardan yeni çıkan ülkenin bu savaşlarda kaybettiği öğretmen sayısı çoktur. Mevcut öğretmenlerin ise çağdaş eğitim düzenine göre bilgileri yetersizdir. Eğitim sisteminde ve öğretmenler de görülen bu yetersizlik maddi imkânsızlıklar nedeniyle okullarda ve ders işlenecek ortamda araç ve gereçlerde de görülmektedir. Tüm bu problemler Cumhuriyet döneminde Mustafa Kemal'in devraldığı eğitim sisteminin mevcut durumunu yansıtmaktadır (İnan, 1983: 53-64).

Atatürk döneminde, devraldığı eğitim sisteminde yapılan faaliyetler sonucunda Cumhuriyet öncesi dönemle kıyaslanamayacak derecede gelişmeler elde edilmiştir. Eğitim sisteminin modernleşmesi için birçok yenilik yapılmıştır. Bu yeniliklerin en önemlisi eğitim-öğretim uygulamalarında ikiliğe son veren Tevhid-i Tedrisat kanununun kabul edilmesidir (Ergün, 1997).

3 Mart 1924 tarihinde Meclis'e sunulan kanunlar tartışılmış ve karara bağlanmıştır. Bu kanunlar arasında 1923 yılından beri gündemde olan eğitim-öğretimin birleşmesi ve karma eğitim uygulaması vardır. Yürürlüğe giren bu kanun ile mahalle mekteplerinden özel kolejlere ve azınlık okullarına kadar Türkiye'de bulunan bütün eğitim kurumları Maarif Vekâleti'ne bağlanmıştır.

Mustafa Kemal Türk kadınının çağdaş niteliklerle donanmasını ve kadınlara bu hususta gerekli eğitimin verilmesini savunuyordu. Bu nedenle bu dönemde kadınlara eğitim-öğretim sisteminde erkeklerle eşit haklara sahip olma imkânı sunmaya çalışmıştır. Bu topraklarda milli bilince sahip erkek ve kadınların cephede olduğu gibi okullarda da yan yana birlik ve beraberlik içerisinde olmasını istemiştir. Bu sayede toplumsal düzende eşit vatandaşlar yetiştirmeyi ve demokrasinin gereklerini uygulamayı amaçlamıştır (Sarpkaya, 2002).

Tevhid-i Tedrisat kanununun amacını özetlemek gerekirse bu kanun ile bütün eğitim kurumları tek bir elde toplanıyor ve din, dil, ırk ayrımı yapılmaksızın bütün

çocuklara aynı eğitim hakları tanınıyordu. Bu sayede bu kanun ile eğitim öğretim sisteminde birlik sağlanmış ve herkesin tüm eğitim kademelerinden yararlanabilmesinin önü açılmıştır. Bununla birlikte bu süreçte kız-erkek aynı sınıflarda ders görmüş ve bu sayede karma eğitime geçilmiştir. Erkek ve kız çocukları fark gözetilmeksizin tüm kademelerde aynı eğitim olanaklarından yararlanmıştır. Bunlarda cinsiyet ayrımı yapılmadığı gibi din ayrımı da yapılmamıştır. Bununla birlikte 1924 tarihinde anayasaya giren 87. madde ile okullarda ilköğretim kademesi herkese zorunlu hale getirilmiştir. Bu sayede kız çocuklarının eğitimi de zorunlu olmuştur (Ünal, 2014).

Savaşlardan yeni çıkan ülkenin kısa sürede toparlanabilmesi bakımından kendini yetiştirmiş bilgili bireylerin sayısının artması gerektiğini düşünen Mustafa Kemal, bunu kültürüne önem veren ve toplumsal ilerlemeyi sağlayacak eğitim kurumlarının açılmasında görmüştür. Bunun için erkek ve kadınların kendilerine meslek edinmelerini sağlamak amacıyla üniversiteler açılması tavsiye edilmiştir.

Erkeklerin yanında kadınların da mesleki eğitimlerini alabilecekleri okullarda el sanatı ve ticaret konularında bilgilerin verilmesi planlanmıştır. Bu amaç ile çıkılan yolda Cumhuriyet kadınına donatacak Kız Enstitüleri açılmıştır. Bu okulların pilot uygulaması Ankara'da açılan İsmet Paşa Kız Enstitüsü ile yapılmıştır. Kadınların burada kendileriyle ilgili bilgilere sahip olmalarının yanında modayı takip ederek giyim tarzlarında da yeniliği yakalamaları sağlanmıştır. Bu eğitim kurumları zamanla değişim ve dönüşüme uğrayarak gelişimine devam etmiştir. Bu bağlamda zamanla yurt dışından getirilen uzmanlarla Avrupa yöntemleri uygulanmıştır (Erdem, 2015).

Çalışma hayatında kadınlara iş imkânı sağlamak ve yeni olanaklar oluşturmak amacıyla açılan bu kurumlarda zamanla Türk kadınları el sanatları ve el işlemleri yaparak kültürümüzü Avrupalı devletlere tanıtmıştır. Bu bağlamda Kız Enstitülerinin Türk kültürünü yansıtan el sanatları ile bu değerleri yaşattığı ve ülkemizi bu anlamda temsil ettiği konusu önemli bir gelişmedir (Okur, 2005).

İstiklal harbi sırasında Ankara'da Maarif Kongresi ile fiili olarak başlayan eğitim hareketleri Cumhuriyet ile yeni bir boyut kazanarak güçlü bir şekilde sürdürülmüştür. Eğitim hareketleri sayısal verilerle açıklanacak olursa 1923-1938 yıllarını kapsayan dönemde ülke halkının eğitim düzeyi %38 oranında artış göstermiştir. Eğitim kurumlarında görev yapan öğretmen sayısı ise %154 oranında artış göstermiştir. Bu

dönemlerde özellikle kadın öğretmen sayısı %352'lik oranda bir artış göstermiştir. Bu süreçte okuma-yazma bilen kız öğrenci sayısında %323 oranında artış olmuştur. Bu artış ortaokullardaki kız öğrenci sayısında %1.255, liselerdeki kız öğrenci sayısında %1.692 olarak görülmüştür. Bu dönemde açılan ilkokul sayısı%137, ortaokul sayısı %194, lise sayısı %296 oranında artış göstermiştir. Türk devriminin ilk yıllarından yükseköğrenim verilen okullarda hiçbir kadın öğretim üyesi bulunmamaktayken bu süreçte aldıkları eğitim ve ilerledikleri kademelerle kadınlar öğretim üyesi olarak üniversitelerde bulunmuştur. 1938 tarihinde yükseköğretim kurumlarında kadın öğretim üye sayısı 99 olmuştur. Diğer taraftan bu dönemde yüksekokul sayısı %189 oranında artış göstermiş ve burada eğitim alan öğrenci sayısı %328 olmuştur (Demirtaş, 2008).

Mustafa Kemal Atatürk, Milli Mücadele döneminde kadının konumu ile ilgili düşüncelerini Cumhuriyet'in ilk yıllarında uygulamaya koyma fırsatı bulmuştur. Onun düşüncelerini şekillendiren tüm dünyada 19. yy ivme kazanan ve etkisini gösteren feminizm hareketleri olmuştur (Bakırcı, 2012).

Nitekim bu hareketler Türkiye'de de etkisini göstermiş ve Milli Mücadele döneminde kadınların bu hususta haklılığı anlaşılmıştır. Atatürk, bunların etkisiyle Cumhuriyet öncesinde düşündüğü kadının toplumsal hayatta statüsünü iyileştirecek adımları bu tarihten sonra atmaya başlamıştır. Bunun sonucunda yapılan çalışmalarla 4 Ekim 1926 yılında Türk Medeni Kanunu yürürlüğe konulmuştur. Türk Medeni Kanunu, İsviçre Medeni Kanunu'nu Türk diline çevirerek alınmıştır. Bu kanunda kadın haklarını savunan ve kadının erkek ile aynı konumu elde edebilmesini sağlayan birçok yargı bulunmaktadır. Dönemin şartları düşünüldüğünde kadın hareketlerine yönelik yapılan en değerli çalışmalardan biri olma özelliğini taşımaktadır. Nitekim Medeni Kanun kabul edilmeden önce yürürlükte olan Mecelle'ye göre kadın hakları bakımından çok üst düzeyde yer alır. Osmanlı Devleti erkek egemen zihniyet yapısı sonucu tüm hukuksal alanlarda kadını ikinci plana itmiş ve her konuda erkeğe daha fazla hak tanımıştır. Fakat Türk Devrimi sürecinde kökten gidilen düzenleme ve laiklik anlayışı ile kadın erkek eşit haklara sahip olduğu kabul edilmiş ve bu alanda toplumsal cinsiyet perspektifinden çalışmalar yapılmıştır.

Medeni kanun çalışmaları Türkiye'de 19. yy ikinci yarısında duyulan ihtiyaçla başlamıştır. Bu dönemde hazırlanacak olan medeni kanunun özellikleri hususunda

seçkinler arasında iki grup meydana gelmişti. Bu dönem gruplarını yenilikçi ve gelenekçiler olarak ikiye ayırmak mümkündü. Gelenekçiler şeriatı ön plana almak isteyen Ahmet Cevdet Paşa etrafında toplanmışlardı ve bu süreçte gelenekçilerin düşünceleri kabul edildi (İnal, 1982). Yapılan çalışmalar sonucunda Mecelle oluşturuldu ve Meşrutiyet yıllarında kullanıldı. Ancak zamanla dönemin ihtiyaçlarını karşılamadığı fark edildi ve yeni çalışmalar başladı (Kaşıkçı, 1997).

Cihan harbi sürecinde komisyonlar kuruldu ve Mecelle’de düzenlemeye gidildi. Bu dönemde işgal kuvvetlerinin olumsuz tutumları nedeniyle komisyonların çalışmaları durduruldu. Fakat Milli Mücadele sürecinde Atatürk’ün destekleriyle çalışmalar tekrar başladı (Saymen, 1960). Yeniden kurulan ve çalışmalarına hız veren komisyonlar fikri yapılarıyla gelenekçi düşüncesinin tesiri altındaydılar. Bunun sonucunda yapılan çalışmalardan istenilen düzeyde sonuç alınamadı. Nitekim 1924 yılında oluşturan yeni komisyonlarda dönemin şartlarına uygun kanun yapmada başarılı olamadılar (Bozkurt, 1996).

Mustafa Kemal çalışmalarla ilgili görüşlerini dile getirirken Cumhuriyet ile girilen yeni süreçte tüm alanlarda köklü değişikliklere gidildiğini ve hukuk alanının da bunlardan biri olduğunu belirtmiştir. Bu alanda dönemin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik oluşturulan komisyonlardan bahsetti ve kurulan komisyonların milli hukuk düşüncesine paralel bir kanun yapma amacıyla çalıştığını belirtmiştir. Fakat bu süreçte kurulan komisyonların istenilen çalışmayı çıkaramadığı anlaşılmıştır (Kazmaz, 2004).

Atatürk, 1925 yılında yaptığı Meclis konuşmasında bu düşüncelerini şu sözlerle dile getirmiştir:

“Geçmiş idarelerden müdevver nakâfi kanunlarla geçirdiğimiz senelerde hayat-ı umumiyenin mâruz kaldığı müşkülât iktihâm olunabilmişse, bu, milletimizin Cumhuriyete olan sarsılmaz alâka-i tabîîyesinden ve idare-i Cumhuriyetin esasındaki kuvvet ve kudretindendir. Fakat nakâfi kanunların devamına müsaade etmek yüzünden milletin mâruz bulunduğu müşkülâtın bir an evvel izalesi gayri kabil-i tehir zaruriyat cümlesindendir. Meclisi âliye takdim edilecek olan Ceza Kanunu, Kanunu Medeni ve Ticaret Kanununun bu sene-i içtimaiye esnasında tedvin ve neşrolunmasındaki müstaceliyeti bilhassa ifade etmek isterim” (Koçak,2019:352).

1926 yılına kadar süren bu çalışmalar sürecinde kurulan komisyonlar fikirleri bakımından gelenekçi yapıya daha yatkın oldukları ve bu düşünceleri kafalarından atamadıkları için çalışmaları boyunca 1917 yılında kabul edilmiş olan Aile Nizamnamesinin kanunlaşmasına yönelik faaliyetler gösteriyorlardı. Bu komisyonlar

erkeklerin birden fazla kadınla evlenmesinin yanlış olmadığını düşünerek çok eşliliğin devam etmesine izin veriyordu. Ayrıca kız çocuklarında dokuz yaşında, erkek çocuklarında ise on yaşında gerçekleştirilen evlilikleri uygun görüyorlardı. Bunun dışında erkeklerin kadınlardan daha fazla hakka sahip olduğu ataerkil düşünce yapısında gerçekleştirilen evlilikleri uygun görüyorlardı. Bunun dışında erkeklerin kadınlardan daha fazla hakka sahip olduğu evlilik kurumunda erkekler, karılarını istedikleri zaman hiçbir şart olmaksızın boşayabiliyordu. Buna karşın kadınlar ise daha önce belirtilen koşullar dışında erkeklerini şartsız boşayamıyordu. Komisyonun düzenlediği bu öneriler dönemin seçkinlerinin ve eğitilmiş kadınların tepkilerine neden olmuş ve yazılı basın da eleştiri yağmuruna tutulmuştu. Kadınlar yazdıkları yazılarla bu çalışmalarını kınıyor bu çalışmaların yalnızca kadın hakları yönünden değil iyi bir evliliğin sürdürülebilmesi bakımından da yanlış olduğunu savunuyorlardı (Unat, 1981).

Tarih 5 Kasım 1925'i gösterdiğinde, Ankara Hukuk Fakültesi açılışında konuşan Mustafa Kemal, oluşturulacak yeni medeni kanunun gerekliliğine değinmiştir. Yıllardır şeriat kanunları ile düzenlenen hukuk sisteminin yerini artık milli duygularla bezenmiş laik düşünce sistemi ile oluşturulan hukuk kurallarının alması gerektiğini belirtmiştir (Mumcu, 1981).

Mustafa Kemal'in düşüncesine göre dünya medeniyetleri arasında yer alarak her konuda gelişmenin, bu toplumların faaliyetlerine açık olmanın ve onların çalışmalarını yakından takip ederek onlara ayak uydurmanın önemi büyüktür. Ancak bu sayede çağdaş medeniyetler seviyesine ulaşılabilir. Değişen dünyada çağın gereklerine uygun adımlar atmak ve dönemin koşullarıyla düzenlemelere gitmek için bu faaliyetler gereklidir (Berkes, 2003).

Bu süreçte yeni bir medeni kanuna ihtiyaç duyulduğu anlaşılmış ve yeni bir kanun yapılması fikri Atatürk'ün düşünceleri ile meydana gelmiştir. Bunun sonucunda Fransa, Almanya ve İsviçre gibi ülkelerin kabul ettikleri medeni kanunlar incelenmiştir. Sonuçta birkaç düzenlemeye gidilerek İsviçre medeni kanununun aynen kabul edilmesine karar verilmiştir. İsviçre medeni kanunu kabul edilmesi için yeni bir komisyon oluşturulmuş ve bu komisyonda 26 kişiden oluşan hukuk üyeleri ve mahkeme başkanı bulunmuştur. Oluşturulan bu komisyonun amacı İsviçre'den alınan kanunun Türkçeye çevrilmesi ve

üzerinde bazı değişiklikler yapılarak Türk toplumuna uygun hale getirilmesi için çalışmak olmuştur (Velidedeoğlu, 1968).

İsviçre Medeni Kanunu'nun Türkçeye çevrilerek kabul edilmesindeki amaç gelenekçi yapıda olan fikirlerin ve bu fikirlere bağlı kanunların geride bırakılmasıydı. Bu sayede yeni düşüncelere uygun kuralları Türk toplumuna kazandırmaktı (Berkes, 2003). Bunun yanında Türk devletinin de diğer devletler gibi vatandaşlarına hukuki alanda haklar tanıdığına ve çağdaş medeniyetlerin fikirleriyle düşüncelerini bağdaştırdığına tüm dünyanın şahit olmasını sağlamaktı(Koçak, 2019).

Cumhuriyet döneminde yapılan yeniliklerin amacı ise Türk milletinin diğer çağdaş milletler gibi hayatını devam ettirmesini sağlamaktı. Bu süreçte medeniyet kavramının yalnızca erkeklere verilen geniş haklarla sağlanamayacağı ve kadınlarında hakları geliştirilerek kadın-erkek eşitliği ile sağlanabileceği anlaşılmıştı. Medeni hukuk ele aldığı konular ile kadın-erkek tüm toplum bireylerinin ilişkilerini düzenlemeyi amaç edinmişti. Bu konular arasında bireylerin hakları, bireylerin alacak-verecek (borç) ilişkileri, evlenme-boşanma konusu ve miras ile ilgili konular yer almaktaydı (Kırzioğlu, 1977).

1926'da kabul edilen bu kanun ile kadınlar artık her alanda erkeklerle aynı haklara sahip olabilmıştir. Toplumsal cinsiyet eşitliği kanunda düzenlenen konularla sağlanmıştır. Kadın-erkek eşitliğinin sağlandığı Türk Medeni Kanunu'nda insanların hakları ve özgürlükleri güvenceye alınmıştır. Bu durum özellikle kadınların konumlarını etkilemiş ve onları toplumsal hayatta üst sevilere ulaştırmıştır.

Medeni kanun ile kadınların elde ettikleri haklar ve kadın-erkek eşitliği konularını şu maddelerle açıklamak gerekir:

1. Medeni kanununda düzenlenen aile kurma konusunu desteklemek için bir talimatname yayınlanmıştır. Bu talimatname ile kız ve erkek çocuklarının ergin olma yaşı 18 olarak belirlenmiş ve bu yaşta evlenmeleri kabul edilmiştir. Bunun yanında erkeklerin çok eşliliği yasaklanmış ve bir evlilik yaptığıında ikinci bir evlilik için başvurursa bu başvuruları reddetme kararı çıkmıştır. Bunun dışında aile kurmaya karar verildiğinde iki kişi arasında resmi nikâh yapmaksızın öncelik dini nikâha verilirse taraflar ceza alacaktır (Jaschke, 1972).

Bu konuyu Peker: Cumhuriyet döneminde kabul edilen medeni kanunu ile Türk erkeklerinin birden çok eş sahibi olması kötülüğü ortadan kaldırılmış, erkekler yalnızca bir kadınla evlenebilir olmuştur. Böylece aile kurumunda kadının değerini zedeleyen onu aşağı bir varlık gibi gösteren bu üzüntü ve acı verici olay Türk toplumundan çıkarılmıştır(Peker, 1933: 260).

2. Medeni kanunda düzenlenen konulardan biri de toplumsal hayatta yer alan cinsiyet eşitsizliği problemi. Bu kanun ile sosyal alanda kadınlar erkeklerle eşit konuma ulaştırılmış ve erkeklerle aynı haklara kavuşmuştur. Bununla birlikte çalışma hayatında da konumu düzelen kadın istediği tüm mesleklerde kendine yer bulmuştur (Koçak, 2019).

3. Boşanma hususunda kadınlara erkekte bulunan; hastalık, evi geçindirememesi veya şiddetli anlaşmazlık gibi şartlarla sağlanan boşanma hakkı bu dönemde kadın ve erkek içinde eşit şartlarla kabul edilmiştir.

4. Medeni kanunun kabulünden önce boşanmanın ardından ailede çocuk varsa bu çocuğun velayeti yalnızca babaya verilirken medeni kanunun kabul edilmesinden sonra boşanma durumunda çocukların velayeti anneye ve babaya verilmesi kararlaştırılmış (Koçak, 2019).

5.Miras konusunda getirilen kanunla aileden kalan mirasın kadın ve erkek arasında eşit şekilde paylaştırılacağı hükmü benimsendi. Kadının Mecelle ile mirastan ailenin erkek üyesine göre yarım pay alması düşünüldüğünde, bu alanda kadına tanınan hakkın değeri anlaşılmaktadır (Koçak, 2019).

6. Hukuk düzeninde yer alan bu kanun ile kadın haklarındaki eksiklikler giderilmiş ve erkeklere göre boşlukta kalan konular doldurulmuştur. Eski kanun hükümlerine son verilmiş, bilim ve yeniliğin ön plana alındığı hükümler uygulanmaya konmuştur (Mumcu, 1981).

7.Cumhuriyet öncesi gelenekçi yapının son bularak, ataerkil düşünce yapısının kırıldığı bu yeni dönem her alanda kadının konumunu yükseltmiştir. Bu hareketler yalnızca şehir merkezlerinde yaygınlık kazanmamış tüm taşrada da kendini göstermiştir. Bunun yanında Osmanlı döneminde şehir merkezinde kadın sokakta gezerken bile çeşitli kısıtlamalara tabi tutulurken bu dönemde bu kısıtlamalar da son bulmuştur.

8. Toplantı veya konferanslar düzenlendiği zamanlarda, kadın burada erkek varsa toplantıya veya konferansa katılamazdı. Nedeni dinin kadın-erkek toplu ortamda bulunmamasını istemediği düşüncesi idi.

Kadınlar, Sıbyan mekteplerinden sonraki kademelerde eğitim almaya başladıklarında onların eğitim görecekları okulların öğretmeni yaşça büyük erkeklerden seçilirdi.

Tiyatronun Osmanlı hayatına girdiği dönemde Müslüman Türk kadınının burada rol alması yasaklanıyor ve yalnızca bu roller gayrimüslim kadınlara veriliyordu. Şehirli kadınların bu ve benzeri durumlarla kısıtlandığı dönemlerde taşrada ki kadınlar daha serbest konumdaydı. Köylerde yaşayan kadınlar ailenin geçimini sağlamakta erkeğine yardımcı olur ve tarlada çalışırdı. Bunun dışında ihtiyaç duyulduğu her alanda kadın erkeğe yardımcı olurdu (Koçak, 2019).

9. Cumhuriyet öncesi dönemde erkek egemen toplum yapısı çok net bir şekilde görülmekteydi. Bu sosyal, entelektüel hayatta görüldüğü gibi eğlence alanında da görülmekteydi. Bu dönemde eğlence sektöründe atılan bir adımla açılan sinemalar, yalnızca erkekler içindi. Zaman geçtikçe kadınlarında sinemaya gitmesinin önü açıldı. Fakat bu durum kadın erkek yan yana olduğu anlamını taşımıyordu.

Sinema salonları oynanacak filmin sahnesinin bulunduğu bölüme kadar ikiye bölünüyor ve kadın erkek ayrı bölümlerde oturmak kaydıyla aynı filmi izleyebiliyordu(Koçak, 2018).

10. Kadınların toplumsal hayatta kısıtlandığı alanlar içerisinde seyahat sınırlaması da mevcuttu. Kadınlar toplu taşıma araçlarını kullanırken onlara ayrılan ve yalnızca kadınların bulunduğu bölümlerde oturabilirdi.1926'da kabul edilen Medeni Kanun ile tüm bu kısıtlamalar kaldırılmış ve eşitsizliğe neden olan bu uygulamalara son verilmiştir. Bununla birlikte kadınlar artık başta tiyatro olmak üzere tüm alanlarda her türlü faaliyete katılabiliştir (Özgüç, 1990).

11. Kadınlar bu dönemde elde ettiği yasal kazanımlarla çalışma hayatında her türlü mesleği seçerek icra edebilme hakkına kavuşmuştur. Bu haklar siyasi arenada da sağlanmış ve kadınlar 1930 yılında belediyelerde, 1933 yılında köy muhtarlığında, 1934 yılında ise milletvekilliğinde seçme ve seçilme hakkına sahip olmuştur. Bu hakla

birlikte kanunlarda düzenlenen maddelerle, erkek kelimesinin yanında kadın kelimesine de yer verilmiştir (İnan, 2009).

Kabul edilen medeni kanun konusunda Tekeli fikirlerini şöyle beyan etmektedir;

Cumhuriyetin ilanının ardından kabul edilen kanun toplumsal ilişkileri düzenlemede medeni toplumların kabul etmiş olduğu yasal kazanımlar çerçevesinde kişilere hukuki haklar tanımada yardımcı olmuştur. Bu haklar ile Türk kadını önceki yaşantısına göre çok önemli bir statü elde etmiştir (Tekeli, 1982).

Kabul edilen kanunlarla elde edilen haklar konusunda bazı sıkıntıların olduğu kimi kesimler tarafından dile getirilen bir görüştür. Bu problemlerin yaşanılan yıla ve dönemin şartlarına göre aslında normal olduğunu savunmak mümkündür. Dönemin şartları ele alındığında kişilerin hukuki kazanımları konusunda bir adım olduğu ve zaman ilerledikçe yeni adımlarla bu problemlerin aşılmasının zorunluluğu bilinmektedir. Medeni kanunda yer alan bu pürüzleri şöyle sıralamak mümkündür:

1.Aile Kurumu oluşturulurken ön plana, aile reisi şeklinde düşünce ile erkeğin alınması ve çiftin yaşayacağı konutun erkek tarafından belirlenmesi.

2. Kadın bir erkekle evlendiğinde, bu zamana kadar taşıdığı soyadını bırakması ve erkeğin soyadını alması.

3.Evlilik gerçekleştikten sonra kadının ikametgâh adresi olarak doğduğu, büyüdüğü yere değil, erkeğin ikametgâh adresine ait görünmesi.

4. Kadının bir sanat dalına yönelmesi veya düşündüğü bir mesleği icra etmesinin, erkeğin bilgisi dâhilinde, onun izniyle olması.

5.Aile birliğinin kurulduğu sürece çocuğun velayet hakkının anne ve babada olmasına karşın; boşanma sürecinde çocuğun velayet hakkında, hukuksal çerçevede, babanın düşüncesinin geçerli olması (Velidedeoğlu, 1968).

Türk devriminin en önemli inkılâplarından birisi de kadınlara verilen seçme ve seçilme hakkıdır. Milli mücadelenin arkasından gerçekleştirilen Türk devrimi kadınları yalnızca sosyal hayatta erkeklerle aynı konuma getirmeyi hedeflemiyordu. Kadına siyasal arenada da söz vermek ve bu sayede ona daha önce verilmemiş bir hakkı daha sunmak istiyordu.

Ülke siyasetinde kadına söz hakkı vermek aynı zamanda devrimin gerçekleşmesi bakımından önem arz ediyordu. Birkaç yıl öncesine kadar ataerkil yapı içerisinde şeriat kurallarıyla kısıtlanan kadın imajı artık geride bırakılıyor ve kadın siyasal bir kimlik kazanıyordu. Türk kadının önüne konulan engellerin bir bir aşılması ve ona hukuk, siyaset alanlarında da söz hakkı verilmesi toplumsal cinsiyet eşitliği sağlamada önemli bir girişimi oluştuyordu (Kırkpınar, 2001).

Türk devrimi, kadınlara medeni kanun ile sağladığı hak çizgisini siyasi alanda da çizmek istemekteydi. Bu düşünce Cumhuriyet ideolojisinin önemli amaçlarından biri olarak görülüyordu. Kadınlara siyasi arenada sağlanacak hakların yanında onların bu hakları en doğru ve en iyi şekilde kullanmasını da sağlamak istemekteydi (Kırkpınar, 2001).

Mustafa Kemal'in kadınların siyasi kazanımları hakkındaki düşünceleri şu şekildeydi:

Birinci cihan harbinden bu yana çoğu ülkeler, kadınların birçok işte bulunduğunu ve çalışmalarda erkeklerin yanında yer alarak, her alanda yetki sahibi olduğunu bilmekteydi. Bunun sonucunda kadınların her konuda tecrübe kazandığını kabul etmişti. Bu da kadınlara siyasi kazanımlar tanıyarak, onlara seçme seçilme haklarının verilmesini sağlamıştır.

Kadınların siyasi kazanımlara sahip olmasını istemeyen ve bu hakları kadınlara tanımayan ülkeler Fransa, İtalya, İspanya gibi eski batı ülkeleridir. Bunun dışında Amerika, İngiltere ve yeni diye de tanımlanan Kuzey Avrupa ülkeleri, kadınlara siyasi haklarını vererek uygulamaya koymuşlardır.

Dünyadaki hiçbir kadının ülke yönetiminde söz sahibi olmamasına, akla uygun hiçbir neden bulunmamaktadır. Bu konuda kararsız tutumlar sergileyen, olumsuz söylemler sarf eden zihniyet, geçmişte kalan, gelenekçi toplumsal yapının cılız seslerini oluşturur. Bu zihniyetten kasıt dini yozlaştıran ve din tacirliği yapanlardır.

Nitekim Aziz Pavlus;

“Kadının erkeğe öğüt vermesini ve onun düşüncelerine öğütlerini işlemesini hoş görmem ve buna izin vermem. Kadın sessiz kalmalı hatta susmalıdır. Çünkü Adem, Havva’dan önce yaratılmıştır.”

İnsanların doğduğu anı unutan bu Hristiyan, erkeklerin de dünyaya gelmesini sağlayan ve onların büyümesine eşlik ederken ilk eğitimlerini veren kişinin kadın olduğunu aklından çıkarıyor.

Eski batı ülkelerinde, kadınlar konusunda süregelen bu anlayış artık günümüzde toplumun bilgisine ve düşüncesine uygun düşmemektedir. İslamiyet'i kabul etmiş ülkelerden söz etmiyorum. Nitekim dünyada Türkiye Cumhuriyeti dışında ya tam anlamıyla İslam'ı anlayan Müslüman ülke yoktur ya da var olanlarda da eksiksiz bir şekilde demokrasiyi uygulayan yoktur (İnan, 1988).

Mustafa Kemal'in kadınlara yönelik düşünceleri ve kadınları toplumsal hayatta hak ettiği konuma ulaştırması fikri yalnızca Cumhuriyet dönemini değil daha önceki dönemleri kapsamaktadır.

Atatürk'ün fikri yapısı, Osmanlı döneminde yer alan Batıcılar olarak nitelenen seçkin kesim ile aynı çizgide yer almaktaydı. Osmanlı döneminde batıcılar olarak nitelenen kesim toplumun her alanda batı medeniyetlerine uygun şekilde faaliyetler göstererek ilerlemesini istemekteydi. Bu konuda kadın haklarına da yer vermekte ve kadınları her konuda desteklemekteydiler. Bu bakımdan Mustafa Kemal Atatürk ile benzerlik göstermektedirler. Mustafa Kemal, Türk toplumunda tüm bireylere eşit haklar sağlamayı ve bu bağlamda kadın haklarını ön plana çıkarmayı düşünüyordu. Bu düşünceleri gençlik yıllarından itibaren sürdürüyor ve dönemin şartları uygun olduğunda faaliyete geçirmek için bekliyordu (Kırkpınar, 2001).

Kazım Paşa başkanlığında, 21 Mart günü toplanan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kadının siyasi alanda hakları konusu gündeme gelmişti. Dönemin içişleri Bakanı Şükrü Bey bu konuda şunları dile getirmişti: Öncelikle Şükrü Bey Türkiye Cumhuriyeti'nde belediyeçilik uygulamasını anlatmış ve kadınlarında bu uygulamada yeri olduğunu belirtmiştir. Şükrü Bey'in düşüncesinde Türk kadını bu uygulamalarda yer alarak meclislere girecek ve burada da erkeğin yanında eşit haklar elde ederek söz sahibi olacaktır.

Henüz Türk kadınları için belediye seçimlerinde seçme ve seçilme hakkı kanunlaşmamışken, tasarı aşamasında bile kadınlar büyük sevinç duymuştur. Eğitimli kadınlar bu konuyu yakından takip etmiş ve bu konuda ki memnuniyetlerini sıkça dile getirmişlerdi.

Kadınlara siyasal arenada verilecek bu haklar aydın kadınlar tarafından bir başarı olarak görünüyordu. Nitekim bu konudaki kanun tasarısı Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne sunulduğu vakit, bu faaliyetleri yakından takip eden Türk kadını bu hakkın ilerleyen zamanlarda milletvekili seçme ve seçilme alanında da verileceğini düşünmekteydi (Kırkpınar, 2001).

Çağdaş medeniyetler seviyesine ulaşma sürecinde Mustafa Kemal'in yanında kadın haklarının siyasal arenada görülmesini isteyen kurumlardan biri de Türk Kadınlar Birliğiydi. Türk Kadınlar Birliği toplumsal hayatın her alanında kadın haklarını savunmuştur. Bu alanlardan biri de siyasal kazanımlar konusu olmuştur (Gökçimen, 2008).

Milli mücadele öncesi dönemde, eğitimde yapılan düzenlemelerle yükseköğrenim görme hakkı kazanan kadınlar Milli Mücadelenin kazanılmasının ardından 15 Haziran 1923 tarihinde kendilerine özel "Kadınlar Halk Partisi"ni kurmuşlardır (Argunşah, 2002). Kurulan fırkanın başkanlık görevini, Nezihe Muhiddin yerine getirmekteydi. Genel sekreterlik koltuğunda ise Şukufe Nihal bulunmaktaydı. Bu partinin kuruluş amaçları incelendiğinde aslında ilk amacın siyasal kazanımlar olmadığı görülmektedir. Buna göre partinin ilk amacı eğitim hakkı, aile hukuku ve ekonomik özgürlük adına çalışma alanları ile ilgili düzenlemelerin yapılmasıdır. Bunun dışında tüm kadınların bu konular hakkında bilgi sahibi olmasını amaçlamışlardır. Tüm bunlar gerçekleştiğinde siyasal kazanımların kendiliğinden geleceği ortamın oluşacağı ve bu ortamda çok beklenmeden seçme ve seçilme haklarına kavuşacaklarını bilmekteydiler. Bu süreçte Şukufe Nihal kadınların bilgi sahibi olmasıyla kendi geleceklerini belirleyebileceklerini dillendirmiştir. Kendi geleceklerini belirleme imkânına ve fikrine kavuşan kadınların seçme ve seçilme yolunda haklarını arayacaklarını düşünmektedir (Argunşah, 2002).

Bunun dışında ilk siyasal parti Cumhuriyet Halk Fırkası kurulmadan önce oluşturulan Kadınlar Halk Fırkası, kuruluşuna dair yazdığı metin valilik tarafından cevapsız bırakılmıştır. Bu duruma sebep olarak kadınların henüz siyasal kazanımlardan yoksun olması ve bu süreçte böyle bir girişimde bulunamayacaklarıdır. Bununla birlikte bir diğer sebep 1923 yılında yürürlükte olan seçme seçilme hakkının, yalnızca erkekleri kapsamasıydı. Kurulan fırka bu nedenlerle Türk Kadınlar Birliği adlı bir cemiyete dönüşmüş ve ihtiyaç sahiplerine yönelik çalışmalar yürütmüştür. Bu dernek 1927

yılında tekrar siyasi kazanımlar konusunda isteklerde bulunmuşlar ve bu dönemde olumsuz eleştirilmişlerdir.

Bu dönem aydınlarından Nezihe Hanım, kadınlara seçme ve seçilme hakları verilmediği sürece toplumsal hayatta istenilen konuma ulaşamayacaklarını düşünmektedir. Bu düşüncede olan diğer kadınlar ve Nezihe Muhittin bu dernekten dışlanmışlardır. Fakat bu söylemlerin kadınlara seçme ve seçilme haklarının verilmesi sürecinde etkili olduğu düşünülmektedir (Argunşah, 2002).

Türk kadınına belediye hükümleri ile 1930 yılında seçme ve seçilme hakkı tanınmıştır. Bu sayede kadınlar 3 Nisan tarihinde ilk kez sandık başına gitmiştir. Kadınlar siyasal süreçte kazandıkları bu ilk hakkı, düzenledikleri söyleşilerle kutlamışlardır (Argunşah, 2002).

Kadınların sandık başına giderek seçme hakkını kullandıkları bu dönemde çok partili hayata geçiş için de adımlar atılmıştır. Bu süreçte Serbest Cumhuriyet Halk Fırkası kurulmuştur. Serbest Cumhuriyet Halk Fırkası bu dönemde İstanbul Şehir Meclisi'ne Nezihe Muhittin Hanımı, Beyoğlu semtinden aday göstermiştir. Latife Bekir Hanım'ı da Fatih semtinden İstanbul Şehir Meclisi'ne aday göstermiştir. Bu dönemde Cumhuriyet Halk Fırkasının aday göstermiş olduğu Latife Bekir ve aday gösterilen diğer birkaç kadın Meclise seçilmiştir (Asker, 2014).

1933 yılında ise kadınlara köylerde muhtar olabilme ve ihtiyar heyetine seçilebilme ve seçme hakkı tanınmıştır.

1934 yılına gelindiğinde ise anayasada düzenlenen maddeler ile erkeklerin yanına kadınlar kelimeleri de eklenerek Türkiye Büyük Millet Meclisi için, kadınlara da seçme ve seçilme hakkı verilmiştir. Kadınlara tanınan bu hakkın Cumhuriyetin ilanının ardından uzun bir süre geçtikten sonra verilmesi bu alanda bir eksiklik olarak görülmüştür. Fakat dönemin şartları düşünüldüğünde bu yöndeki çalışmalara henüz toplumun hazır olmadığı anlaşılmaktadır. Gelenekçi kesimin kadın hakları konusunda geri durması ve bu alanda yapılan her türlü faaliyete tepki göstermesi dönemin durumunu en iyi şekilde açıklamaktadır (Kurnaz, 1991).

Gelenekçi düşünce tarzını benimsemiş insanların gösterdiği tepkilerin yanı sıra milli mücadeleden yeni çıkmış bir ülkenin çözmesi gereken iç problemlerinin olması da bu gecikmede bir etkidir.

1935 yılında kadınlar siyasal alanda tanınan haklarını kullanarak, Türkiye Büyük Millet Meclisi için ilk kez oy kullanmışlardır. Kadınların siyasal alanda kullandıkları hakların geciktirilmiş olması tartışılırken diğer yandan dünya ülkelerine bakıldığında bu tarihlerin önemi anlaşılabilmektedir. Kadınların sandık başına gittikleri ilk seçimde 18 kadın milletvekili Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne girmiştir. Bu sayı Meclis oranına göre %4,5'e denk gelmektedir. Aynı tarihlerde İngiliz kadınlarına bakıldığında meclisteki oranları %0,1 veya %2,4 e denk geldiği görülmektedir. Bununla birlikte bu tarihlerde Fransa da kadınlara siyasi haklar henüz tanınmamıştır. (Tekeli, 1981).

Türk devriminin gerçekleştirilmesi ile Mustafa Kemal önderliğinde yapılan inkılaplar, bir yandan Türkiye'de toplumsal hayatı düzenlerken diğer yandan kadınlar konusunda yapılan düzenlemelerle kadın-erkek eşitliğini sağlamaya çalışmıştır. Bu sayede Türk milletinin çağdaş medeniyetler seviyesine ulaşacağı düşünülmüştür. Bu bağlamda yapılan çalışmalar Türk toplumunun yeniden inşasında önemli roller üstlenmiştir. Bu süreçte laik hukuk sisteminin benimsenmesi yapılan çalışmaların önünü açmakta büyük etken olmuştur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜMYÖNTEM

Bir önceki kısımda çalışmanın literatürü yer almış konumuz ayrıntılarıyla dile getirilmiştir. Yöntem başlığı ile yer verdiğimiz bu bölümde ise çalışmanın; türü, kaynakların araştırılması ve analiz edilmesi süreci yer almıştır. Bunun yanı sıra bulgular kısmında yer alan materyallerin oluşturulma ve pekiştirilmesi aşamalarına da değinilmiştir. Böylece çalışmanın niteliği ve resimli öykü materyallerinin geliştirilme aşaması ile ilgili kısaca bilgilendirme yapılmıştır.

3.1. Araştırmanın Modeli

Araştırma, içeriği ve elde edilen bilgilerin özelliği nedeniyle nitel araştırma yöntemi ile oluşturulmuştur. Çalışmayı ayrıntılı şekilde inceleme ve bütüncül bir bakış açısı katma imkânı sunmasıyla (Yıldırım ve Şimşek, 2008) da en uygun model nitel araştırma yöntemlerinden biri olan dökümün incelenmesidir. Bu yöntem çalışmanın geliştirilmesi açısından önemli görülmüştür.

Verilerin toplanması ve toplanan verilerin çalışma kapsamında detaylıca incelenmesine olanak tanıyan yöntem ulaşılan sonucu daha zengin bir niteliğe kavuşturur (Seggie ve Bayyurt, 2021). Olay ve olgular hakkında bilgilerin yer aldığı kaynakların incelenmesi ve böylece elde edilen verilerin bir araya getirilmesi doküman incelemesidir. Bu kapsamda konu ile ilgili arşivler, belgeler, yazılar, resimler incelenmekte ve araştırma amacına uygun olarak analiz edilmektedir.

3.2. Verilerin Toplanması

Çalışmanın doğası elde edilecek veriler sayesinde oluşturulacak materyallere yönelik olduğundan bu çalışmada veri toplama aracı olarak doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır.

3.2.1. Doküman İncelemesi

Doküman incelemesi, çalışmada belirlenen konu çerçevesinde, bulunan bilgi kaynaklarının analiz edilmesi sürecini kapsar. Nitel çalışmaların vazgeçilmezi olan doküman analizi araştırma kapsamında zengin kaynakların kullanılması ve bilgi çeşitliliğinin artmasında olanak tanımaktadır. Bunun yanı sıra yapılan analizler ve

edinilen yeni bilgiler ışığında oluşturulan resimli öyküler de doküman analizi yöntemi ile incelenmektedir. Bu yöntem ile tasarlanan ve okullarda zengin öğrenme ortamı oluşturmayı amaç edinen resimli öyküler bulgular kısmında yer almıştır.

Bu bölümde ilgili literatür taraması yapılma ve resimli öykülerin oluşturulma süreci alınmıştır.

Öncelikle araştırma kapsamında çalışma yapılacak ünite belirlenmiştir. Ardından belirlenen ünite öğrenci ders kitaplarında yer aldığı şekliyle incelenmiş ve bu incelemeler Bulgular bölümünde “Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Kadın Tarihi ve Toplumsal Cinsiyet Kavramı” başlığı ile yer almıştır. Bu başlık altında tüm ortaokul kademelerinin kitapları da incelenerek bunlara da kısaca yer verilmiştir. Belirlenen ünite çerçevesinde öykülerin oluşturulması, onlara uygun resimlerin tasarlanması için fikir oluşması ve sürecin doğru ilerlemesi adına öğrenenlerin yaşına uygun hikâye kitapları okunmuş, buralarda yer alan resimler incelenmiştir.

Ardından “Yönetime Katılıyorum” ünitesinde yer alan “Türk tarihinden ve güncel örneklerden yola çıkarak toplumsal hayatta kadına verilen değeri fark eder. Pozitif ayrımcılık, ekonomik, siyasal ve toplumsal temsili gibi olumlu; kadına şiddet gibi olumsuz konular üzerinde durulur.” kazanımı incelenmiştir. Bu kazanıma yönelik yazılması planlanan öyküler ve tasarlanacak resimler için çeşitli dokümanlardan yararlanılmıştır. Hikâyeler oluşturulurken nesnel verilerden yararlanılmış ve tarihte meydana gelen kadın hareketleri üzerinden gidilmiştir. Bilimsel veriler ışığında oluşturulacak hikâyelerin resimlendirilmesi kısmında da oluşturulan hikâyelerde yer verilen dönemlerin görselleri göz önünde bulundurulmuştur.

Araştırma süresinde yazılan öyküler resimlendirildikten sonra çalışmanın 4. Bölümünde yer alan bulgular kısmında sunulmuştur.

Kadın haklarının kazanılma sürecinde kadın hareketlerine yer verilen çalışmada amaç bugüne kadar tarihte görünmez özneler olarak yer alan kadınları görünür kılmaktır. Bu bağlamda oluşturulan hikâyeler önder kadınları ve toplumsal hayatta olumlu yönde gelişme gösteren kadın hareketlerini merkeze almıştır. Bu noktada elde edilen veriler ışığında yazılan toplumsal hayat içinde kadınları konu alan öyküler ve konuları şöyledir;

Resimlendirilmiş Öyküler Tablosu:

Öykünün Adı	Öykünün Konusu
Devlet Kurtaran Türk Anası	Büyük Selçuklu hükümdarı Tuğrul Bey'in eşi Altuncan Hatun' ülkenin zorda kaldığı dönemde yüksek yöneticilik vasıflarını göstermesi.
Anadolu Bacıları	Anadolu'da 13. Yüzyılda kurulan Anadolu Bacıları Teşkilatının toplumsal hayatta ekonomik ve sosyal anlamda yer alışı.
Anaların Anası Hayme Ana	Osmanlı Devleti'nin filizlendiği dönemde tüm boya analık yapan, yönetimde söz sahibi olan bir kadın.
Hürrem Sultan	Osmanlı tarihinde yer alan bir kadının gücü, zekâsı, etkililiği ve hayırseverliği...
İlk Mezunlar	1870 yılında açılan İstanbul Daru'l-Muallimat'ı ve buranın ilk mezunlarından biri olan Ayşe'nin gözünden dönem hikâyesi
Halide Edip Adivar	Kurtuluş Savaşı yıllarında cephe ve cephe gerisinde büyük yararlılıklar gösteren yazarın anıları
Nezahat Onbaşı	Küçük yaşlarda birçok savaş görmüş ve Milli Mücadelede yerini almış küçük bir kızın hikâyesi
Büyük İnkılabın İlk Kadın Muhtarı	Türk kadınlarının seçme ve seçilme haklarını elde ettikleri dönemde bu hakkı kullanan Gül Esin'in hikayesi

3.3. Verilerin Analizi

Araştırma kapsamında ulaşılan bilgilerin anlamlandırılması ve yeniden düzenlenmesinin gerekli olduğu çalışma sürecinde betimsel analiz yardımıyla yeni bir çalışma ortaya konmuştur.

3.3.1. Betimsel Analiz

Araştırma sürecinde elde edilen bilgiler ışığında konuya yönelik veriler oluşturulmuştur. Bunun sonucunda araştırma sürecinde değinilen soruları çözümlemeye çalışmak ve yeni değerlendirmelere varmak amacıyla materyaller geliştirilmiştir. Bu amaç ile hazırlanan materyaller dördüncü bölümde yer almıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM BULGULAR

Bu bölümde öncelikle Sosyal Bilgiler 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıf ders kitapları kadın söylemleri açısından incelenmiştir. Ardından araştırmanın başlığında yer alan resimli öyküler yer almıştır.

4.1. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Kadın Tarihi ve Toplumsal Cinsiyet Kavramı

Globalleşen dünyada bilim ve teknolojiye yaşanan gelişmelerin hızla yayılması sonucu bireylerin ve toplumların ihtiyaçları değişmiştir. Bununla birlikte bu ihtiyaçlar toplumun şekillenmesinde önemli yere sahip olan eğitim ve öğretim yaklaşımların da çeşitli yenilik ve gelişmelere zemin hazırlamamıştır. Bu doğrultuda ezbere dayanan daimici ve esasici anlayışlar tarihe karışarak yeniliğin ruhuna uygun olan, bilgiyi kazanmaktan ziyade bunun ötesine geçerek bilgiyi kendisi oluşturabilen, oluşturulan bu bilgiyi farklı alanlar da uygulayabilen, öğretmenin rehber görevi üstlenerek öğrencileri üstbilişsel becerilerini kullanmaları için yönlendirdiği yapılandırmacı yaklaşım revize edilmiştir(MEB, 2018: 3).

Bu değişimler sonucu Sosyal bilgiler eğitimine düşen görev değerlerimizi ve yetkinliklerimizi bilen bunları bilişsel alanın; bilgi, kavrama, uygulama, analiz, sentez ve değerlendirme basamaklarıyla ilişkilendirebilen bireyler yetiştirmektir. Değerlerimiz toplumumuzun milli benliğini yitirmemeleri için var olan öz miraslarımızdır. Yetkinliklerimiz ise değerlerimizin bireye ve bu sayede hayata ulaşmasını sağlayarak bu bütünlüğü oluşturan eylemlerimizdir (MEB, 2018: 3).

Böylelikle bir toplumun geleceğini oluşturan değerler ve yetkinlikler eğitimi içerikleri bakımından Sosyal Bilgiler dersi kapsamına girmekte ve büyük önem arz etmektedir.

Bu doğrultuda Sosyal Bilgiler dersi;

- Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşı olarak kültürünü ve tarihini bilen, kültürel mirasını koruyan,
- Atatürk ilke ve inkılaplarını, laik, milli ve çağdaş değerleri yaşatan
- Toplumsal ilişkilerde karşılaştığı sorunları çözebilmek için görüşlerini belirtebilen,

-İnsan haklarına saygılı, ulusal egemenliğin bilincinde, demokrasi, eşitlik, laiklik kavramlarını bilen ve yaşamını demokratik kurallarla düzenleyen

-Milli ve manevi değerlerle birlikte evrensel değerleri de içselleştiren

-Haklarını ve sorumluluklarını yerine getiren ve özgür bir birey olarak kendini gerçekleştirebilen bireyler yetiştirmeyi amaçlamaktadır (MEB, 2018: 8)

Bu noktada demokrasiyi eşitliği laikliği, insan haklarını ve farklı bakış açılarını ön plana alan eğitim anlayışı benimsenmiş olduğu görülmektedir. Böyle bir açımdan bakıldığında toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadın tarihi çalışmalarının Sosyal Bilgiler eğitiminde açıklanan bu amaçlara ulaşmayı kolaylaştırma da yardım sağlayacağı görülmektedir.

Bu mantıktan yola çıkarak kadın haklarını konu edinen öğrenme alanlarına bakıldığında bunlardan birinin araştırmamız da konu edindiğimiz 6. sınıf Sosyal Bilgiler dersi 6. Öğrenme alanı kapsamında “Demokrasinin Serüveni” adlı başlıkla yer verildiği görülmektedir.

Çalışmamızın bu bölümünde konumuza bütünsel açıdan bakabilmek adına ilköğretim 4,5, 6, 7 ve 8. sınıf kademesinde Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer alan kadın tarihi ve kadın hakları konusunu içinde barındıran üniteler incelenmiş ve ilgili kazanımlarda konuların işlenişine yer verilmiştir.

4.1.1. Dördüncü Sınıf Ders Kitabında Kadın Hakları Konusu

Çalışmamızın konusu olan kadın hakları ve kadın tarihi konusu Sosyal Bilgiler ders kitaplarının altıncı öğrenme alanı olan etkin vatandaşlık öğrenme alanında yer almaktadır. Dördüncü sınıf kitabında bu öğrenme alanına baktığımızda karşımıza 4 kazanım çıkmaktadır. Bu kazanımlar incelendiğinde kadın hakları ve kadın tarihiyle ilgili herhangi bir konuya ayrıca yer verilmediği görülmektedir. Bununla birlikte dördüncü kazanım olan ‘ülkeminin bağımsızlığı ile bireysel özgürlüğümüz arasındaki ilişkiyi kavrayacağız’ kazanımında ‘Özgürlük ve Bağımsızlık’ başlığı altında Atatürk’ün Samsun’a çıkması ile başlayan Nutuk’ adlı eserinden alınan kısa bir parça ve devamında Cumhuriyetin ilanına yer verilmiştir. Ve Cumhuriyetin ilanı ile birlikte 23 Nisan tarihinin Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı olması ilişkilendirilerek bununla ilgili kompozisyonlara yer verilmiştir. Bu kompozisyonlardan ilki olan ‘büyüklerime

söz’ adlı kompozisyonda “biz kağınlarıyla yalın ayak cepheye mermi taşıyan annelerimizi bu vatan uğruna canını veren şehitlerimizi unutamıyoruz” cümlesiyle kadınlarında savaşta yer aldığını göstermiştir. İkinci kompozisyon olan ‘Cumhuriyet güneşi hiç söner mi’ başlıklı kompozisyon da ise “kadın erkek çoluk çocuk hepimiz bu vatan için kanlarını döken şehitlerimizi unutmamalıyız” cümlesiyle toplumsal cinsiyet kavramına yer verildiği görülmektedir. Bunun dışında son olarak dördüncü sınıf ders kitaplarında 15 Temmuz darbe girişimi ile ilgili bir sayfalık yazıya yer verilmiş ve ünite burada sonlandırılmıştır(MEB,2019: 151-171).

Dördüncü sınıf ders kitaplarında görüldüğü üzere kadının hakları ile ilgili konular bulunmamakla birlikte bir cümleyle kadınlara yer verilmiş ve yine bir cümle de toplumsal cinsiyet eşitliğinden bahsedilmekle yetinilmiştir.

4.1.2. Beşinci Sınıf Ders Kitaplarında Kadın Hakları Konusu

İlköğretim beşinci sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarını ele alıp 6. öğrenme alanı olan “Etkin Vatandaşlık” bölümünü açtığımızda, yine karşımıza dört kazanım çıkmaktadır. Bu kazanımları tek tek incelediğimizde, ilk olarak ‘Halka Hizmet Veren Kurumlar’ konu başlığını görmekteyiz. Ardından ‘Yaşadığım Yerin Yönetimi’ başlığı ele alınıyor üçüncü başlıkta ‘Temel Haklarımızı Öğrenelim’ son olarak da ‘Bayrağımız ve İstiklal Marşı’ başlığı ele alınmakta olup Etkin Vatandaşlık öğrenme alanı bu konularla sonlandırılıyor. Bu başlıklarda içerikler hakkında fikir sahibi olmak adına son başlığımıza yer verecek olursak; ‘Bayrağımız ve İstiklal Marşı’ konusunu incelediğimizde, öncelikle milli egemenlik ve milli egemenliğin kazanılma sürecinden bahsedildiği görülmektedir. Ardından bayrağımız ile ilgili bir başlık geliyor ve son olarak da İstiklal Marşı ile ilgili İstiklal Marşının yazıldığı dönem, yazarı ve kabul edilmesi hakkında bir yazı gelmekte ve ünite sonlandırılmaktadır(MEB,2019: 153-175).

Beşinci sınıf ders kitabında altıncı öğrenme alanı olan etkin vatandaşlık öğrenme alanında kazanımları tek tek incelediğimizde, kadınlara yönelik, kadın haklarına yönelik herhangi bir çalışma veya yazı bulunmadığını görmekteyiz.

4.1.3. Altıncı Sınıf Ders Kitaplarında Kadın Hakları Konusu

Altıncı sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabını incelediğimizde çalışmamızı konu alan altıncı öğrenme alanı; ‘Yönetime Katılıyorum’ başlığı ile karşımıza çıkmaktadır. Bu

öğrenme alanında altıncı konusuna baktığımızda ‘Dünden Bugüne Türk kadını’ adlı başlığı görmekteyiz.

Bu konu başlığı ile ilgili olarak öğrencilere sezdirilmek istenen ‘Türk tarihinden ve güncel örneklerden yola çıkarak toplumsal hayatta kadına verilen değeri fark eder’ kazanımıdır. Ayrıca bu konu ile ‘pozitif ayrımcılık, ekonomik, siyasal ve toplumsal temsil gibi olumlu, kadına şiddet gibi olumsuz konular üzerinde durulur(MEB,2019: 191)

‘Dünden Bugüne Türk Kadını’ konu itibariyle çalışmamızın temelini oluşturması açısından sayfa sayfa incelenerek yazımızda yer verilmektedir.

Giriş sayfasında başlığımızın hemen altında günümüzden farklı alanlarda başarı elde etmiş dört Türk kadınına yer verildiği görülmektedir. Bunlar;

Esen Karamürsel Akpek; tıp teknolojisi alanında göz hastalıklarının tedavisi amacıyla kullanılan bir cihazın patentine sahiptir.

Yasemin Adar; güreş sporu dalında 2017 yılında 75 kg kategorisinde altın madalya kazanan sporcumuzdur.

Feryal Özel; Amerikan uzay ve havacılık dairesindeki (NASA) Türk bilim insanıdır. Kara deliğin ilk kez görüntülenmesini sağlayan 200 bilim insanı içerisinde yer almaktadır.

Gizem Girişmen; Paralimpik oyunlarda Türkiye’ye altın madalya kazandıran milli okçumuzdur.

6. Sınıf ders kitabında

Ülkemizde toplumsal hayatta başarılarıyla örnek olan kadınlara yönelik fotoğraflar;

Şekil 4.1. Esen KARMÜRSEL AKPEK**Şekil 4.2. Yasemin ADAR****Şekil 4.3. Gizem GİRİŞMEN****Şekil 4.4. Feryal ÖZEL**

(MEB, 2019: 217).

Konu başlığı altında direkt karşımıza çıkan günümüzdeki Türk kadınlarından örneklerle öğrencilerin haberlerden veya sosyal medyadan bu isimlere aşina olmaları düşüncesiyle ve de öncelikle günümüzden örnekler verilerek eğitimde yakından uzağa ilkesinin kullanılmış olduğu görülmektedir.

Bu bilgilerin ardından öğrencilere iki soru yöneltilmiştir. Bu sorularla öğrencilerden toplumsal hayatta başarı elde etmiş farklı Türk kadınlarına örnekler istenmiş ve televizyon, gazete ve sosyal medya aracılığıyla karşılaşılan olumlu ve olumsuz haberlerin kadınların toplumdaki durumunu nasıl etkilediği sorusuna yanıt aranmıştır.

Bununla birlikte yine ilk sayfada cinsiyet ayrımcılığı ve pozitif ayrımcılık kavramlarına yer verilmiştir. Ardından İslamiyet öncesi Türk topluluklarında kadınlara erkek eşitliğinden, kadın erkek ayrımı yapılmadığından şu cümlelerle söz edilmiştir;

-Hatta öyle ki kağanın emirnameleri sadece “Hakan ve Hatun buyuruyor ki!” ifadesi ile başlamışsa geçerli olmuştur. (s.217).

6.Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında;

İslamiyet öncesi Türk toplumlarında kadına verilen değeri örneklemek adına Han ve Hakanın birlikte bulunduğu fotoğrafın para üzerindeki görüntüsü.

Şekil 4.5. Kök Türk Parası Hakan ve Hatun

(MEB, 2019: 217).

Burada kısaca değinilen İslamiyet öncesi toplumlardan ‘Hakan ve Hatun’ örneği üst kademedен olmakla birlikte öğrencilerin bu örnekten yola çıkarak toplumsal yapıda cinsiyet eşitliğine yönelik çıkarımda bulunamamaları ihtimaline karşın, bu örnek Bilge Kağanın Kök Türk abidelerinde yer alan şu başlangıç sözleriyle desteklenmiştir;

-“Sizler anam katun, büyük annelerim, hala ve teyzelerim”

Bu örneklerin ardından öğrenciden Türk kültüründe kadına verilen önemle ilgili ek örnekler istenmiştir.

İslamiyet öncesi Türk toplumlarına toplumsal cinsiyet perspektifinden bakılarak bu kadar yer verilmiş ve İslamiyet sonrası Türk toplumlarında da kadının saygın olan bu rolünün devam ettiğine değinilmiştir. Bu dönemde Türk kadının toplumsal hayatta at binen, kılıç kuşanan ve üretimde yeri olan kadınlar olduğuna değinilmiş ve Tuğrul beyin hanımı Altuncan Hatun bu alanda örnek olarak verilmiştir. Konunun devamında Türkiye Selçukluları döneminden Osmanlı Devleti’nin ilk yıllarına kadar varlığını devam ettiren Bacıyan-ı Rum örgütünün savaştaki faydalılığından bahsedilmiştir.

Kadın tarihi açısından bakıldığında İlk Türk Devletlerinden birkaç paragrafla sınırlı örnek verilmekle birlikte Osmanlı dönemi ile ilgili bir cümlenin ötesine geçilememiş ve bu dönem çok silik kalmıştır. Bu satırlardan öğrencilerin bu dönemle ilgili herhangi bir örnek veremeyeceği düşünülmektedir. Bununla birlikte kadınların eğitime ve sosyal hayata katılımına yönelik Osmanlı’nın son dönemlerinde ciddi

alışmalar olmuştur. Bu bakımdan bu bölüm büyük eksiklikler içerdği yönünde eleştirilebilir.

Milli mücadele yıllarına gelindiğinde Türk kadınından evde çocuk yetiştirmek ve ev düzenini sağlamak dışında cephelere silah ve cephane taşıma konusunda yardımlarına ve verilen emeklere değinilmiş ve bu dönem kadınlarından Gördesli Makbule, Tayyar Rahmiye, Teğmen Fatma hanım örneklerine yer verilmiştir. Bu örneklerin altında verilen Milli mücadele yıllarına ait bir resim göze çarpmakta ve bu resim incelendiğinde fotoğrafta sadece bir tane kadın asker (Teğmen Fatma Seher Erden-Kara Fatma)olduğu ve diğerlerinin erkek askerlerden oluştuğu görülmektedir.

Bu paragrafta milli mücadele yıllarını değinilirken kadınların yalnızca cephelere silah ve cephane taşımasından bahsedilmiş fakat bu dönemde birçok kadınında erkek askerler gibi düşmanlarla savaştığına ve hatta erkek kılığına girenlerinde sayısının az olmadığına değinilmemiştir. Bu alanda savaş sırasında kadınların yaşadıkları ile ilgili insanları etkileyen birçok öykü bulunmasına rağmen bunların hiç örnek olarak verilmemesi de olumsuz eleştirilebilecek bir diğer noktadır.

6.Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında;

“Milli mücadele yıllarında erkeği ile cepheye giden Türk kadınına yönelik örnek fotoğraf:

Şekil 4.6. Teğmen Fatma Seher Erden (Kara Fatma) birliği ile 6 Ekim 1923'te İstanbul'da (fotoğrafın solunda en başta).

(MEB, 2019: 218).

Bir diğer paragrafta Mustafa Kemal Atatürk'ün kadın hakları ile ilgili sosyal ve siyasal yaşamda kadını çağdaştırmaya yönelik çalışmalarından söz edilmiş ve hiçbir liderin bu kadar gayret göstermediğine değinilmiştir. Ardından Atatürk'ün bu durumla ilgili şu sözlerine yer verilmiştir;

“...Dünyada hiçbir milletin kadını, ben, Anadolu kadınından daha fazla çalıştım, milletimi kurtuluşa ve zafere götürmekte Anadolu kadını kadar gayret gösterdim diyemez”(www.atam.gov.tr)

Mustafa Kemal'in Türk kadınının her alanda erkeklerle eşit haklara sahip olabilmesi adına çalışmalar düzenlediğinden bahsedilmiştir. Bu çalışmalarla birlikte medeni kanunun ilan edilmesiyle toplumsal ve ekonomik hayatta kadın erkek eşitliğinin sağladığının fakat siyasi hakların burada verilmediğinin bunun için siyasi anlamda eşitliğin henüz sağlanamadığının da altı çizilmektedir.

Ardından Kadınların 1923'te 'Kadınlar Halk Fırkası' ve ardından '1924 Türk kadınlar birliği derneğini kurduğunu da bir cümleyle belirtmektedir. Hemen alt paragrafta Kadınlara siyasi hakların verildiği 1930, 1933 ve 1934 yıllarından bahsedilmiş ve Türk kadınlarının seçme seçilme hakkının kazanıldığı bu yıllarda dünyada seçme ve seçilme hakkına sahip olan kadınların bulunduğu ülke sayısının azlığına değinilmiş ve yine Mustafa Kemal Atatürk'ün Türk kadınına verdiği değer gözler önüne serilmiştir.

6.Sınıf Sosyal Bililer Ders Kitabında;

Mustafa Kemal ile birlikte Dönemin Türk kadınlarının ye aldığı fotoğraf örneği;

Şekil 4.7. Mustafa Kemal Atatürk Kadınlarla Birlikte Karadeniz Vapuru'nda (13 Haziran 1926)(MEB, 2019: 219).

6.Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında;

Milletvekili seçme ve seçilme hakkını elinde bulunduran kadınlarımızın TBMM'de örnek bir fotoğrafı.

Şekil 4.8.Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Milletvekillerimizin Bazıları (MEB, 2019: 219).

Konu ile ilgili son sayfalara gelindiğinde okuyalım öğrenelim başlıklı kısa bir bilgi notu verilmiştir. Burada ise Manş Denizi'ni yüzerek geçen ilk Türk kadını olan Nesrin Olgun Aslandan söz edilmiş. Yine aynı sayfada okuyalım öğrenelim başlıklı bir diğer bilgi notunda ise 'Gaziantep'te Girişimci Kadınlar' başlığı altında Gaziantep kültürünü yaşatmaya çalışan ve bunun için el tezgâhlarında dokumalar yapan, böylece iş hayatına atılan kadınlardan bahsedilmiştir. Bu paragrafla öğrencileri tekrar günümüze getirmiş ve tarihsel zincirin son halkasıyla öğrencilerin konuyu somutlaştırmalarını ve öğrencilerin geçmişten günümüze kadın hakları oluşumunu bir hiyerarşiye bağlamalarını sağlamıştır.

Sonraki sayfada kadınların aile hayatına değinilmiş ve geleneksel aile hayatında kadınlara ve erkeklere yüklenmiş vazifelere değinilerek kadınların bu vazifelerin dışına çıkması ve iş yaşamına girmesine değinilmiştir.

Toplumsal hayatta kadının yaşadığı gelişmelerle birlikte kadına yönelik şiddetten, cinsiyet ayrımcılığından ve kadına yönelik tacizlerden söz edilerek bunlara altı yapı oluşturan tüm davranışların kısıtlanmasına yönelik yasal düzenlemeler yapıldığı fakat uzun vadede çözüm üretilemediğinden söz edilmiştir.

Yine okuyalım öğrenelim başlıklı bilgi notunda dört yıl öncesinden günümüzü kapsayan 'Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı' isimli girişimden bahsedilmiş ve kadına şiddet konusunda toplumumuzun tüm kesimlerinin hep birlikte mücadele vermesi gerektiği vurgulanmıştır. Cinsiyet ayrımcılığından ve bunun neden olduğu adaletsiz ortamdan bahsedilmiş, kadına yönelik toplumların bilinç düzeylerinin artırılmasını ve geliştirilmesini bununla birlikte medya kuruluşlarının da bu konularda daha düzenli ve verimli çalışmalar yapması ve insanlardaki farkındalığı artırmasının gerekliliklerine değinilmiştir(MEB, 2019: 221).

Bu son paragraftan da anlaşılacağı üzere tarihten günümüze ne kadar kadın hakları söylemi artsa da kadına yönelik şiddetin ve olumsuz davranışların önüne henüz geçilemediği belirtilmiştir. Bu sayede öğrencilerin konuya yalnızca teoride bakmasının önüne geçilmeye çalışılmış ve gerçek hayatta bu gibi sorunların yer aldığı belirtilmiş ve bunu önüne geçebilmek adına öğrenciler bilinçlendirilmeye çalışılmıştır.

Son olarak öğrencilerin cevaplamaı adına kadın erkek ayrımına yönelik bu ayrımın ne gibi sorunlara yol açacağı sorulmuş ve öğrencilerin tartışması istenmiştir.

Ardından sıra sizde başlığıyla artık sırayı öğrencilere vererek öğrencilerin orta Asya'dan günümüze kadar meydana gelmiş olan kadınlara yönelik tüm gelişmelere, her dönemde ayrı ayrı kadının yerine, siyasi, sosyal ve ekonomik yönden olumlu ve olumsuz gelişmelerine yer verilen bir pano çalışması hazırlamasını istemiştir.

Bu pano çalışması öğrencilerin bu konu ile ilgili yapacakları araştırma açısından olumlu olduğu düşünülmektedir. Bu çalışma sayesinde öğrenciler konularda eksik yer verilen başlıkları kendileri araştırarak tamamlayabilecektir. Bununla birlikte bu çalışma öğrencilerin derse etkin katılımını sağlayacaktır.

Ve geçmişten günümüze Türk kadını adlı ünite burada sonlandırılmıştır.

4.1.4. Yedinci Sınıf Ders Kitaplarında Kadın Hakları Konusu

7. sınıf ders kitabını incelediğimizde 7 ünite karşımıza çıkmaktadır. Bu üniteler;

İletişim ve İnsan İlişkileri, Türk Tarihinde Yolculuk, Ülkemizde Nüfus, Zaman İçinde Bilim, Ekonomi ve Sosyal Hayat, Yaşayan Demokrasi ve Ülkeler Arası Köprüler'dir. Ünitelerin konu başlıkları tek tek incelendiğinde, 6. Ünite olan “Yaşayan Demokrasi” başlığı kadın hakları konumuzu bir miktar ilgilendirmesi bakımından dikkatimizi çekmektedir(MEB,2019: 6-7).

Bu ünitenin ilk başlığı olan demokrasinin serüveni ile demokrasinin tarih boyunca gelişiminden ve bu sayede meydana gelen eşitlik, temel hak ve özgürlüklere sahip olma gibi kavramların geliştiğinden bahsedilmiştir. Ünite de asıl dikkatimizi çeken demokrasi için verilen örneklerden birini teşkil eden kurultay örneğidir. Bu örnek bir resimle birlikte öğrencilere sunulmuş ve resimde Hakan'ın yanında Hatunun bulunduğu bir kurultay toplantısı tasvir edilmiştir. Bu ayrıntı ile 6. sınıf “Dünden Bugüne Türk Kadını” konusunda verilen Hakan ve Hatun örneğine bir hatırlatma olduğu düşünülmektedir.

Öğrencilere bu örneğin ardından şu soru sorulmaktadır;

-İlk Türk Devletleri'nde kurultaylara hükümdarın eşi de katılırdı. Bu durumu demokrasi ve kadın hakları açısından değerlendiriniz. (MEB,2019: 185).

Bir diğer başlık olan “Atatürk ve Demokrasi” başlığını incelediğimizde Büyük Millet Meclisi'nin açılışından Cumhuriyetin ilanına ardından çok partili hayata geçiş denemelerine değinildiği görülmektedir. Bu başlıkta da bizim çalışmamızla ilgili esas

dikkatimizi çeken kısım “Etkinlik Zamanı” başlıklı çalışmada öğrencilere bir fotoğraf sunulmasıdır. Fotoğrafta seçim kutusu bulunmakta ve bir kadın kutuya oyunu atmakta etrafta ise bayan erkek karışık bir topluluk oy atmak için sıra beklemektedir. Ardından öğrencilere sorular sorulmuş ve bu sorularla fotoğrafın ne anlama geldiğini, ne zaman çekilmiş olacağını, bu fotoğrafın Türk demokrasi tarihinde önemli bir olayı anlatmakta olduğu bu olayın ne olduğu ve neden önemli olduğu son olarak da Atatürk’ün fotoğrafın konusu ile Türk demokrasisinin gelişimine katkısını ilişkilendirmeleri istenmiştir(MEB,2019: 185).

Erkeklerin daha önceden seçme seçilme hakkına sahip olduğu ve kadınların ise 1930 Yılında belediye seçimlerinde seçme ve aday olma hakkı, 1933 yılında Köy muhtarı seçme ve seçilme hakkı, 1934 yılında ise milletvekili seçme ve seçilme hakkına sahip oldukları bilinmektedir. Bu açıdan düşünüldüğünde bu etkinlik ile kadınlara verilen siyasi haklar konusu dillendirilmekte ve yine altıncı sınıfta değinilen bu konuyu öğrencilere hatırlatma görevi üstlenmektedir.

Yedinci sınıf ders kitaplarında kadın hakları söylemine değindiğimiz kadar yer verilmiştir bunun dışında ayrı başlık altında herhangi bir çalışma yapılmamıştır.

4.1.5. Sekizinci Sınıf Ders Kitaplarında Kadın Hakları Konusu

Sekizinci sınıf ders programlarında öğrenciler tarih konularını sosyal bilgiler adı altında değil TC İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük dersi adı altında almaktadırlar. Bu bağlamda sekizinci sınıf ders kitabını incelediğimizde, kadın söylemine ilişkin ünite ve konular şunlardır;

2. Ünite olan Milli Uyanış ünitesi “Bağımsızlık Yolunda Atılan Adımlar” başlığında Halide Edip Adıvar’ın ‘Milli Mücadelede Basının Önemi’ adlı yazısında yer verilmiştir. Bu yazıdan milli mücadele yıllarında İşgalleri halka bildirecek ve milleti bilinçlendirecek bağımsız bir Türk ajansı olmadığından bahsedilmekte ve Mustafa Kemal’in emriyle Yunus Nadi Bey ile Halide Edip Adıvar’ın birlikte Ankara’da kurmuş oldukları Anadolu Ajansından bahsedilmektedir. Ve bu ajans sayesinde halka doğru bilgilerin iletilmesine değinilmiştir (MEB,2019: 36-72).

Bu yazı ile milli mücadelede kadınların yalnızca cepheye silah ve cephane taşımadığı bunun dışında da halkı bilinçlendirmek adına çalışmalar yaptığı öğrencilere sezdirilmek istenmektedir.

3. Ünite olan “Milli Bir Destan: Ya İstiklal Ya Ölüm!” başlığında ise “Bunları Biliyor musunuz? “Bölümünde İstiklal Yolu Neresidir? Başlıklı bilgi notu ile istiklal yolunun milli mücadele döneminde İnebolu ve Ankara arasında Türk kadınlarının cephelere silah ve cephane taşıdıkları güzergahın adı olduğuna değinilmiştir (MEB,2019: 76).

Yine bu ünite de milli mücadele dönemi ile ilgili okunması gereken iki kitap önerisi sunulmuştur. Bunlardan birisi Halide edip Adıvar’ın “Ateşten Gömlek” adlı eseridir. Bu eserle ilgili Türk edebiyatında Kurtuluş Savaşı dönemine ait, yazılmış romanların ilk örneği olduğundan bahsedilmiş ve aynı zamanda Kurtuluş Savaşı’nı konu alan ilk filmde “Ateşten Gömlek” olduğuna değinilerek aynı zamanda bu filmde rol alan Bediâ Muvahhit ve Neyyire Neyir’inde sinema filmde oynayan ilk Müslüman Türk kadınları olduğu söylenmiştir (MEB,2019: 100).

Sekizinci sınıf ders kitaplarında kadın hakları söylemini esas konu alan ünite ise 4. Ünite; Atatürkçülük ve Çağdaşlaşan Türkiye’dir. Bu ünite de neler öğreneceğiz başlığı altında kadın haklarına yönelik şöyle bir kazanım yer almaktadır

-Türk kadınına siyasi sosyal kültürel alanda ve eğitim alanında sağlanan hakları ve bunların önemini öğreneceğiz(MEB,2019: 105).

Ünitenin içeriğine kadın hakları açısından bakıldığında İlk önce dikkati çeken medeni kanun ile ilgili verilen bilgilerdir. Bu Cumhuriyetin ilanından sonra da ilk yıllarda Osmanlı Devleti’nden kalan Mecelle adı verilen medeni kanunun kullanıldığını fakat toplumun ihtiyaçlarını karşılamadığı ve yeniliklere ayak uyduramadığı için değiştirilmesi için yeni çalışmalar yapıldığına değinilmiştir. Bununla birlikte yapılan çalışmalar sonucunda Türkiye’nin yapısına ve yeniliklerine en uygun olduğu görülen İsviçre Medeni kanunun alınması 1926 tarihinde Türk Medeni Kanunu’nun kabul edildiğine değinilmiştir. Bu iki kanun arasında nelerin değiştiğine dair bir tablo verilerek açıklanmıştır. Bu iki tablonun karşılaştırılarak verilmesi kadın hakları açısından öğrencilerde gözle görülür bir değişiklik olduğunun fark edilmesini sağlayacaktır. Bu tabloda medeni kanun ile birlikte kadın erkek eşitliğinin esas alındığını, aile içi hukuk kurallarına yer verildiğini yine Miras konusunda kadın erkek eşitliğini, mahkemelerde kadın ve erkeklerin şahitliğinde eşitlik ilkesine uyulacağını ve Mecelle ile birden fazla kadın ile evlenebilen erkeklerin medeni kanun ile tek eşli

evlilikler sürdürmesinin zorunlu olduğuna ve son olarak da kadınların istediği mesleği seçerek iş hayatına girme hakkına sahip olduklarından bahşedilmiştir (MEB, 2019: 122).

Bu kanunun Türk kadını tarihi açısından önemli bir yere sahip olduğu ve kadınların toplumsal hayatta sosyal ve ekonomik anlamda bir yere sahip olmalarının bu kanunla gerçekleştiği görülmektedir.

Ardından Türk kadınına toplumsal alanda sağlanan haklar başlığı altında altıncı sınıfta değindiğimiz kadın hakları söylemine yer verilmiş ve bu bağlamda İslamiyet öncesi Türk toplumlarında kadın erkek eşitliğine ve kadının toplumsal hayatta rol aldığına aynı zamanda devlet işlerinde de mecliste yer aldığına değinilmiştir. Sonrasında Osmanlı Devleti'nde Türk kadınlarına yönelik toplumsal hayatta kadın erkek eşit olmadığına, kadınların evlenme boşanma gibi konularda söz hakkı olmadığına, bununla birlikte eğitimde de erkeklerle eşit haklara sahip olmadığına söylenerek bu durumu Türk kadınının Cumhuriyetin ilk yılları ile birlikte eşit haklara sahip olması ile değiştiğine değinilmiştir. Yine burada kısaca medeni kanuna değinilmiş ardından siyasi alanda kadınlara verilen hakları değinilerek sonlandırılmıştır(MEB,2019: 136-138).

Bu satırlar incelendiğinde, Osmanlı döneminde kadınlar için yapılan hiçbir olumlu düzenlemeye yer verilmediği görülmüştür. Bu tarz anlatımın tercih edilmesi ile de Osmanlı modernleşme dönemi göz ardı edilmiş ve bu dönemde kadın hareketleri ve kadın çalışmalarına yer verilmeyerek dönemi bu açıdan silikleştirmiştir(Dilek, 2012).

4.2.Resimli Öyküler

Sosyal Bilgiler dersi kapsamında yer alan tarih konularında eril merkezli bakış açısının dışına çıkmak ve kadın özneleri tarihsel süreçte gün yüzüne çıkarmak amacıyla yapılan çalışmada sekiz adet resimlendirilmiş öykü bulunmaktadır. Bu bölümde çalışma sürecinde hazırlanılan resimlendirilmiş öyküler yer almaktadır.

4.2.1. Devlet Kurtaran Türk Anası

Şekil 4.9. Altuncan Hatun ve Tuğrul Bey

Dörtmala gelip uzak Asya'dan topyekün verilen var olma mücadelesi ile uçsuz bucaksız dağların meydana getirdiği İran'a hâkim olmayı başarmışlardı. Evet, artık büyük Selçuklu devleti resmen kurulmuştu. Kazanılan bu zafer yiğit erkeği, kahraman kadını, yaşlısı ve çocuğu ile milletin eseri idi.

Devletin başına geçen Tuğrul Bey, önce eşi Altuncan Hatun'a yaklaştı ve aralarında şu konuşma geçti:

Tuğrul Bey:

-Bilgin, becerin, cesaretin ve güzel yüreğinle daima yanımda oldun.

Altuncan Hatun:

-Her zaman birbirimizin yanında olacağımıza, milletin menfaatini her şeyin üstünde tutarak, tüm zorluklara karşı birlikte göğüs gereceğimize söz vermedik mi?

Tuğrul Bey:

-Verdik ya. Pek çok zorluğa karşı birlikte mücadele ettik.

Tuğrul Bey evliliklerinin ardından yaşadıkları zorlu süreçlerde Altuncan Hatun'un özündeki cevheri fark etmişti. Altuncan Hatun, aklın ve dinin iyi olarak nitelendirdiği anlayışla ve hoşgörüyle donanmış bir insandı. Yoksullara yardım eder ve millet için yararlı faaliyetlerde bulunurdu. Bu özelliklerinin yanında savaş kabiliyeti yüksek ve kültürlü bir kadındı. Tuğrul Bey'in gözünde onun pek sevdiği karısı, yoldaşı, hayat arkadaşı olduğu gibi, devlet işlerinde onun en büyük yardımcısı ve ülke siyasetinde de itibar ettiği kişi olmuştu.

Şekil 4.10. Altuncan Hatun

Tuğrul Bey ve Altuncan Hatun'un aralarında geçen diyalog, birbirlerine sarf ettikleri sevgi sözcükleri ve teşekkürün ardından Tuğrul Bey onu izleyen kalabalığa yöneldi. Samimi duyguları ve yürekleri titreten şu sözleriyle hükümdarlığını halkına ilan etti ve onlara teşekkür etti.

Tuğrul Bey:

-“Sarsılmaz azmin ve büyük ideallerin en belirgin özelliği olan bu zafer ile kılıç kana doydı ve Oğuz Türkünün artık bir yurdu oldu. Fakat bir devletin düzeni için yurt

tek başına yeterli değildir. Bir devletin düzeni ancak cahillere, kötülere, art niyetlilere, adaletsizlik yapanlara ve barışı kabul etmeyen düşmanlara karşı savaşarak sağlanabilir. Bu gibi durumlarda kadın-erkek topyekün mücadele etmek onurumuz ve çıkarlarımız doğrultusunda olacaktır. Bunun yanında devletimizin devamı için eşim Altuncan Hatun ve kendi adıma söz veriyorum ki törelerimiz doğrultusunda adaletli yönetimi sağlayacak, iyilere saygı ile kötülere haşmet ile davranacağız.”

Kazanılan zafer ile ülkenin resmi kuruluşu gerçekleşmişti. Oğuz Türkü’nün bu kutlu mücadelesinin şölenlerle günlerce kutlanmıştı.

Bu mutlukları uzun sürmemişti.

Dandanakan Savaşı’yla büyük güven kazanan Selçuklu Devleti’ni karıştırarak, gücünü kırmak isteyen hainler kurdukları planlarla ortaya çıkmışlardı. Tarihler 1058 yılını gösterirken Büveyhi Hanedanlığı’na bağlı bir komutan olan Arslan Besarisi ara bozuculuk yaparak İbrahim Yınal’ı kendi yanına çekip kardeşi Tuğrul Bey’e karşı kışkırtmıştı. Bu süreçte İbrahim Yınal ile gizlice mektuplaşmış ve Tuğrul Bey’e karşı isyan ettiği takdirde ona yardım ederek ülkenin tek sahibi olabileceğini yazmıştı.

Hayallerinde hep yeri olan devlet yönetimini ele geçirme düşüncesi, aldığı mektupla perçinlenen İbrahim Yınal hemen kendi birliğini toplamış ve Hamedan’a yönelmişti.

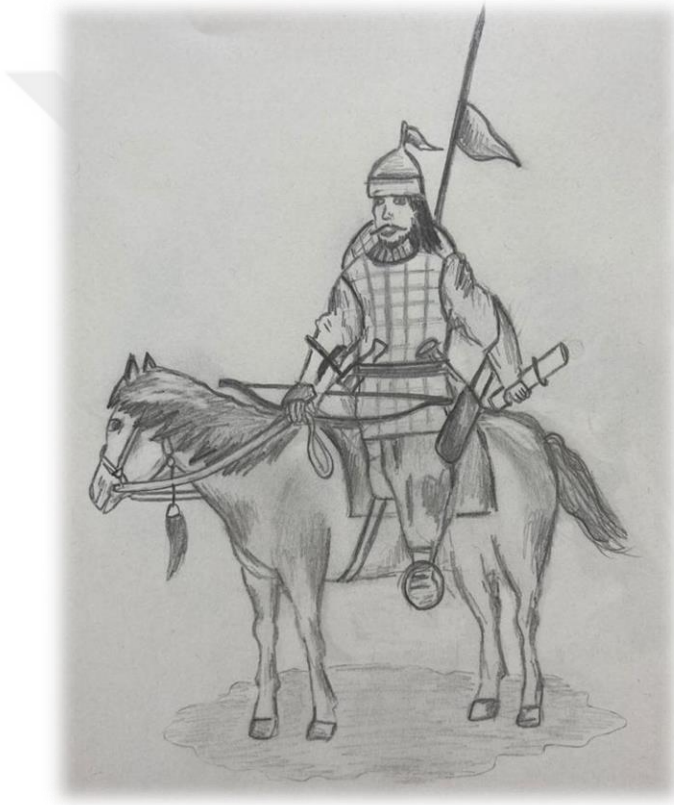
Nusaybin de olduğu sırada bu olaydan haberdar olan Tuğrul Bey kardeşinin böyle bir girişimde bulunduğu için üzüntüye kapılmıştı. Hemen harekete geçmesi gerektiğini anlayan Tuğrul Bey kardeşinden önce Hamedan’ın merkezine ulaşmak ve devletin hazineleri ile savaş teçhizatını güvene almak istiyordu.

Bu sırada Tuğrul Bey’in kendinden önce Hamedan’a ulaşarak hazineleri ve silahları savunacağını anlayan İbrahim Yınal taktik değiştirdi. Yönünü Hamedan’da bulunan obalara çevirmiş ve obalardaki insanlara vaatlerde bulunarak onları kendi birliklerine katmıştı. İbrahim Yınal artık kendisine büyük ve görkemli bir ordu oluşturmuştu. Tuğrul Bey ile Hamedan önlerinde karşılaşan İbrahim Yınal, kendisinden sayıca az askere sahip olan bu birliği hezimete uğratmıştı.

Tuğrul Bey bu sırada küçük bir birlikle kaleye kadar sağ salim ulaşmayı başardı ve şehirde bulunan bu kaleye sığındı. Burada hemen bir mektup yazdı ve İbrahim Yinal'ın birliklerini oyalarken mektubu bir askerle buradan çıkarmayı başardı.

Mektupta içinde bulunduğu durumu anlatıyor ve Altuncan Hatun'dan destek istiyordu.

Altuncan Hatun mektubu alır almaz büyük bir üzüntü yaşadı fakat toparlanması ve mantıklı düşünmesi gerekiyordu. Derhal gücüne ve savaş kabiliyetine en güvendiği ovalara haber salarak bir birlik oluşturdu.

Şekil 4.11. Tuğrul Bey'in mektubunu taşıyan Selçuklu askeri.

Bu sırada başına hiç tahmin etmeyeceği bir iş geldi. Güvendiği veziri Amidü'l Mülk, Altuncan Hatun'un biricik oğlu Enüşirvan'ı kandırmış ve tahta geçmesi için öğütlemişti. Bu durumu arkadaşı Adberilgen aracılığıyla öğrenen Altuncan Hatun önce büyük bir hayal kırıklığı yaşadı ve ne yapacağını bilemedi. Ardından verdiği emir ile oğlu Enüşirvan ve Amidü'l-Mülk'ü yakalatma kararı verdi.

Bu hareketi ile devlet ve

millet sevgisini ön plana çıkartan, milletin menfaatini her şeyin üstünde tutan, yüksek yöneticilik

vasıflarına sahip olduğunu gözler önüne sermişti.

Tuğrul Bey, yardım beklemekteydi. Mektubunun üzerinden neredeyse üç ay geçmişti. Erzakları tükenmiş ve kalan birkaç askeri ile çok zor durumda kalmıştı.

Bu sırada bulunduğu yerdeki kuvvetleri toplamış olan Altuncan Hatun, Adberilgen, Kubey, Banu Çiçek, Arig hatunlarla birlikte ordunun başına geçmişti. Artık Hamedan’a doğru yola çıkma ve Tuğrul Beyi kurtarma vaktiydi.

Şekil 4.12. Altuncan Hatun ve Ordusu

Altuncan Hatun ve ordusu Hamedan’a ulaştılar ve birdenbire devlet yönetimi için verilen mücadelenin kaderini değiştirmeyi başardılar.

Böyle tehlikeli ve sıkıntılı bir dönemde yönetimi eline alan Altuncan hatun, ordusu ile birlikte giriştikleri mücadelede cesurca savaştılar. İbrahim Yınal bu inançlı ve azimli yöneticilerin başında savaştığı orduya yenileceğini anladı. Ve gerçekten de o gün orada mağlubiyeti yaşadı.

Tuğrul Bey’in devlet yönetiminde olduğu süre içerisinde yaşadığı en tehlikeli olay bir fitneyle meydana gelen bu olaydı. Bu olaydan Altuncan Hatun’un aldığı büyük sorumluluk ve ona bu yolda destek olan kuvvetler sayesinde başarılı çıkmıştı.

Devletin geleceğinin söz konusu olduğu dönemde Altuncan Hatun cesaretini, vatan- millet sevgisi ile dolu asil ruhunu tüm millete gösterdi.

Ölümünden sonra bile artık tarih kitapları onu “Devlet Kurtaran Türk Anası” olarak hatırlayacaktı.

4.2.2. Anadolu Bacıları

-Hatun Ana

-Hatun Ana

-Hatun Ana

Fatma Bacı yatağından doğruldu. Hızlıca elini attığı tülbindini başına örttü. Kapının ardında asılı olan hırkasını giydi. Hemen kapıya fırladı.

Kapıdaki Ayçiçek'ti. Dizlerine kadar çamur içinde ki ayakları, kızarmış burnu, soğuktan titreyen vücuduyla karşısındaydı. Üşümüş küçük ellerini nefesiyle ısıtmaya çalışıyordu. Saat çok erkendi. Tan bile ağarmamıştı.

-Hatun ana yetiş!

-Ne oldu Ayçiçek, bi de hele.

-Anam, anam fenalaştı.

Fatma Bacı hemen içeri koştu ve eşi Ahi Evren'e durumu haber vererek, koşar adım evden çıktı.

Şekil 4.13. Fatma Bacı ile Ayçiçek koşar adım evden çıkıyor.

Atın sırtına bindirdiği Ayçiçeğin arkasına atladı. Dizginlerini kavradığı gibi Sakari Hatun'un evine yöneldi. Eve ulaştıklarında hızlıca içeri girdiler.

-Hatun yettim! Diyerek yatağının başına yönelen Fatma Bacı, Sakari Hatun'a yaklaştı ve onun cansız bedeniyle karşılaştı. O sıra da Ahi Evren de gelmişti. Kapıyı tıklatıyordu. Ayçiçek sanki donmuştu. Fatma Bacı kapıyı açtı. Evde müthiş bir sessizlik yaşıyor, bir yandan gün aydınlanıyordu...

Sakari Hatun'un cenazesi defnedilmiş, camide toplanan Türkmen kadın ve erkekleri hep birlikte dualar ediyordu. Gün bitip herkes evine dağıldığında Ayçiçek, Fatma Bacı ve Ahi Evren ile gitmişti. Birkaç gün burada kalacak ve ilerleyen günlerde toplanacak meclisle evlenecek yaşa gelene kadar kimin yanında yetiştirileceği karara bağlanacaktı.

Henüz 11 yaşındaydı Ayçiçek. İki yaşındayken bir harp meydanında babasını kaybetmişti. Babasının yiğitliklerini anlatan annesi sayesinde tanıyordu onu. Artık ikisi de yoktu. Ağlamaktan bitap düşmüştü. Uyuyamayacağını bildiği halde Fatma Bacının yaptığı yer yatağına uzandı...

Günlerden çarşamba idi. Anadolu bacıları sohbet meclisini toplamıştı. Kur'an-ı Kerim okundu ve dualar edildi. Ardından yapılan konuşmalarla Ayçiçeğin, Fatma bacıların himayesinde olacağı karara bağlandı.

Şekil 4.14. Anadolu bacıları kilim-halı dokuma el sanatını icra ediyor.

Anadolu bacıları, Türkmen kadınların kurduğu yardımlaşma ve dayanışma birliğiydi. Burada bulunan herkes birbirinin ablası-kardeşi gibiydi. Her hafta yapılan sohbet meclislerinde dini ve tasavvufi bilgiler aktarılır, yardımseverlik konukseverlik, doğruluk ve merhametin gelişmesi için öğütler verilirdi.

Burada sosyal ve ekonomik anlamda bilinçli ve kültürlü kadınlar yetişir, hak ve özgürlüklere önem verilirdi. Kadınlar şehrin dışına kurdukları iş yerlerinden oluşan bölgede el sanatları öğrenir ve yapardı. Böylece meslek sahibi olurlardı. Savaş döneminde de savaşa giden ve şehrin savunmasında etkili rol oynayan bacıların binlerce kadından oluşan askeri birlikleri de vardı. Bunun dışında yetim ve kimsesiz genç kızları himaye altına alır, eğitimlerinden tutup ev-bark sahibi olmalarına kadar sorumluluklarını yüklenirlerdi. Kimsesiz ihtiyar kadınların bakımlarının üstlenir, maddi sıkıntı içinde olanlara yardım eli uzatırlardı. Bu sayede Anadolu’da toplumsal hayatın her alanında yer alır, işbirliği içinde olurlardı.

Ayçiçek, Fatma bacının yanından hiç ayrılmaz ve o ne derse yapardı. Çok zeki bir çocuktü. Her sabah kahvaltıdan sonra Fatma bacının ona verdiği; inancın, yeteneklerin, törelerin anlatıldığı fütüvvetnameyi okurdu. Bu kitap Bacıyan-ı Rum teşkilatına girmeden önce her kadının okuması gereken kitaptı. Ardından çocukların eğitim aldığı

bölgeye giderdi. Burada Börçe Hatun ve Celasun Bey'in çocuklara verdiği ilim derslerini alırdı. Sonra diğer çocuklarla birlikte ok atma, at binme, kılıç kuşanma gibi savaş eğitimleri görürdü.

Bu zaman diliminde Fatma Bacı da işyerlerinin toplanmış olduğu bölgeye gider buradaki el sanatlarını işleyen, halı kilim dokuyan kadınları kontrol eder ve ardından kendisi de işe koyulurdu. Akşam olunca üretilen malları sayar ve bu malların ticaretinin hangi şehirle olacağını belirlerdi.

Fatma bacı eve gelmişti. Ve ev ahalisi ile akşam yemeklerini yemişlerdi. Ardından her akşam olduğu gibi Ayçiçeği de yanına aldı ve yola çıktı. Yolda karşılaştıkları Ekeç ve İlgin hatunla birlikte inşa ettirdikleri tekke ve zaviyelerde barınan misafirlerin yanına gidiyorlardı. Aralarında şu konuşma geçti.

Ekeç Hatun:

-Fatma Bacı, her gün bir sürü iş ile uğraşıyorsun ve akşam olduğunda da hiç yorulmamış gibi misafirleri ziyaret edip onlarla sohbet ediyorsun. Bunca insan senin hakkını nasıl öderiz?

İlgin Hatun' da Ekeç'i onaylar şekilde başını salladı.

Fatma Bacı:

-Biz Ermenisi, Rum'u, Hristiyan'ı ile aynı topraklarda yaşayan bir avuç Müslüman Türk'üz. Biz İslam anlayışımızı, Türk dilimizi, Türk kültürümüzü bu toplumlara yaymazsak, bu ilkeler doğrultusunda misafirlerimizi en güzel şekilde ağırlamazsak. Esnafımız sanatkârimız bu yerli meslektaşlarıyla rekabet edemezlerse, meslekte ticarete tutunamazlarsa ne yaparız. Bu topraklarda nasıl tutunur, nasıl ülkümüzü yayarız.

Bu dönemde Anadolu'ya olan yoğun göçlerle misafirhaneler dolup taşıyordu. Buradaki misafirler en iyi şekilde ağırlanmaya çalışılıyor yemek, içmek ve temizlik gibi ihtiyaçları karşılanıyordu. Burada misafirlik esnasında gördükleri ilgi ve sevgiden aldıkları sohbetlerden etkilenenler Müslümanlığı kabul ederek bu beylikten ayrılmak istemiyor ve buraya yerleşiyordu.

Şekil 4.15. Anadolu bacıları-misafirhanelerdeki konuklar için yiyecek hazırlıyor

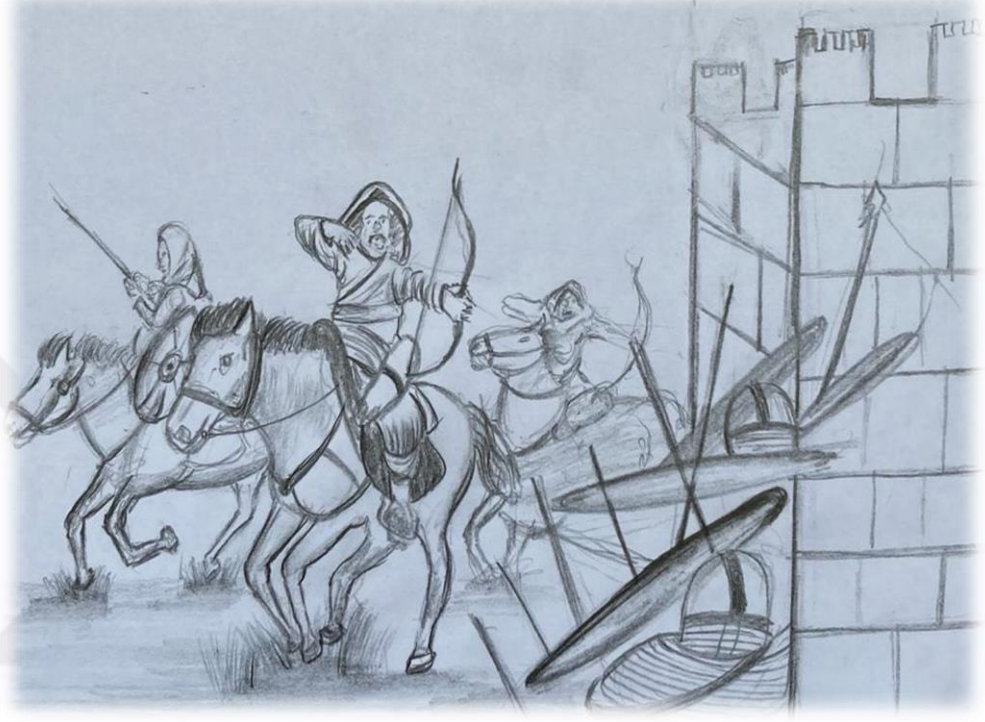
Selçuklu Anadolu'sunda kurulan teşkilatlar güçlenmişti. Kadın ve erkeklerin kurdukları teşkilatlar bir taraftan ticaret ağlarını genişletiyor diğer yandan halkın, toplumsal ihtiyaçlarını gideriyorlardı.

Anadolu'ya göçüp gelenlerle kurdukları güzel iletişim ve yaptıkları iyilikler sayesinde buradaki insanları kendilerine katmayı başarmışlardı. Böylece Anadolu'nun İslamlaşmasında ve Türkleşmesinde kadın teşkilatları da etkin rol oynuyordu.

Bu dönemde sohbet meclislerinin toplandığı bir vakitte Moğol ordusunun önlerine çıkan her yeri talan ederek, kütüphaneleri yok edip, kitapları yakarak Kayseri'ye doğru ilerlediklerini öğrendiler. Hemen silahlarını ve cephanelerini alan Ahi yiğitleri ve Bacı erleri Kayseri kalesini savunmak için yola çıktılar. Moğollara karşı bu kaleyi, tüm güçleriyle aylarca savundular. Moğollar bir türlü kaleye giremiyorlardı. İçerden birileri ile anlaşma yapmanın işlerini kolaylaştıracağını fark ettiler. Böylece Müslümanlığı kabul eden Ermeni asıllı Hajdukoğlu Hüsam ve onun arkadaşlarıyla işbirliği yaptılar. Hüsam ve arkadaşları bir gece kalenin kapısını açtılar. Moğollar bu kapıdan kaleye girdi. Şehri yağmalayıp birçok ahiyi ve bacıyı öldürdüler. Elinden kurtulanlar ya kaçanlar ya da ailesinin konumu nedeniyle öldürülmekten çekinilip sürülenler oldu.

Ahi evren öldürüldü, Fatma bacı uzak ülkelere sürüldü. Ayçiçek ise Bacıyan-ı Rum teşkilatının işleyişini gittiği her yere yayacağına söz vererek kaçmayı başardı.

Nitekim Moğolların elinden kaçan Bacıyan-ı Rum teşkilatı üyeleri gittikleri yerlerde derin izler bıraktılar.

Şekil 4.16. Ahi yiğitleri ve Bacı erleri Kayseri kalesi savunması

SON

4.2.3. Anaların Anası, Hayme Ana

Şekil 4.17. Yeni yurt edinmek için göç eden Kayı Boyu

Orta Asya’da Ceyhun ve Seyhun nehirleri arasında kalan bölgede, Maverünnehir’de yaşıyordu Oğuzların Kayı Boyu. Onlarda diğer Türk boyları gibi yeni bir yurt edinmek için çıkmışlardı yola. Göç ediyorlardı bu topraklardan. Bu göçün sebepleri çoktu elbette. Boylar arasındaki iç siyasi çekişmeler, yabancı kavimlerin baskısı bunun sonucunda yerlerinin daralması, yaylak azlığı, kuraklık ile sağınlardan verim alınamaması, bu sebeplerden birkaçıydı.

Orta Asya’dan Anadolu’ya uzanan bu göç esnasında kadınlar çocuklarını sırtlarına bağlayarak, kimi zaman at üstünde kimi zaman yayan şekilde memleketler, ülkeler aşmışlardı. Çocuklarını at sırtında emzirmiş, onları doyurmuşlardı. Bu bebekler göç sürecinde büyümüş; genç kız, genç erkek olmuşlardı. Düğünler, bayramlar geçmişti yollarda.

Koyunları, inekleri, sığırlarının onlara eşlik ettiği bu zorlu dönemlerde, kadınların tek görevi çocuklarını beslemek, at üstünde ilerlemek değildi. Hayvanları sağlamak, yayık yaymak, yağ, peynir yapmak. Hayvanların kırpılan yünlerine temizlemek ve eğirmek, yorgan yapmak, halı kilim dokumak gibi işlerde yapıyorlardı. Yemek hazırlamak, giysilerinin temizliğini sağlamak da eşlerinin yardımı olsa da genellikle kadınların işiydi.

Şekil 4.18 Bu zorlu göç esnasında çocuğunu kucağında taşıyan anne

Boy mensuplarını topladı meydana.

Kayı Boyu Anadolu'ya varmıştı. Burada öncelikle Ahlat'a yerleştiler. Boyun başında Gündüzalp ve Hayme Ana vardı. Buraya yerleştiklerinde bir oğulları oldu ve bu bebeğin adı Ertuğrul kondu. Yapılan şöenlerle bu yeni doğum kutlandı.

Ahlat'ta bir süre kaldıktan sonra Moğol tehlikesinin yaklaştığını duyan Kayı Boyu, güneye yöneldi. Fakat tüm coşkusu ve görkem ile akan Fırat Nehri Gündüzalp'in geçişine izin vermeyecekti. Nitekim vermedi de. Gündüzalp nehri geçerken tökezleyen atıyla bu deli nehrin, azgın sularına kapıldı ve boğuldu. Bütün aşiret hüzne boğulmuştu. Uzun günler bu durum atlatılmaya çalışıldı.

Bir gün Sungur Tekin bu duraklamaya son vermek istedi.

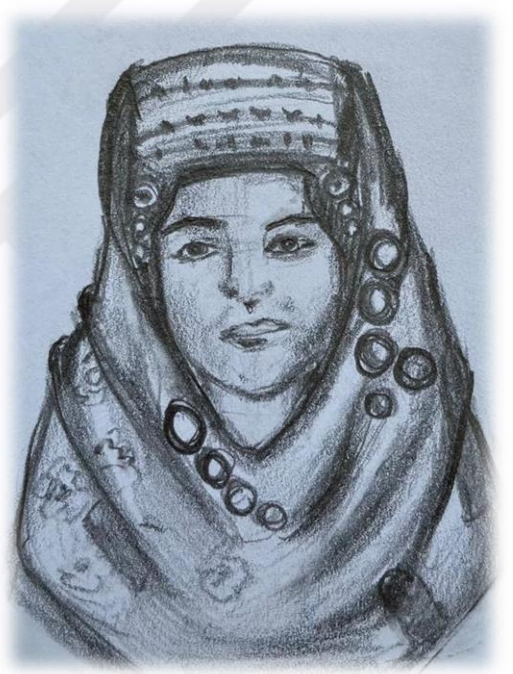
Sungur Tekin:

“Eyy Kayı Aşireti! Biz kendi topraklarımızı terk ettik ve bilmediğimiz bu diyarlara geldik. Bu yaşanan uğursuzluktur. Bu bizim geri dönmemiz için yapılan bir uyarıdır. Ben bugünden tezi yok kendi diyarıma döneceğim. Bana katılmak isteyenlerle bu yola gideceğim.”

Kardeşi Gündoğdu, Sungur Tekin ile aynı fikirdeydi. Gündoğdu ve Sungur Tekin bu uyarı sonucu kendilerine katılan bir grupla geri döndüler.

Hayme Ana ise oğulları Ertuğrul Bey ve Dünder Bey ile batıya yöneldi. Bu bekleme sürecinde Ertuğrul büyümüş, çocukluk döneminden çıkmış ve genç bir delikanlı olmuştu. Ertuğrul Bey artık kayı boyunun başına geçebilecek yaşa gelmiş ve Hayme Ana ile birlikte boyun yönetimini, fikir birliği ile idare etmeye başlamıştı.

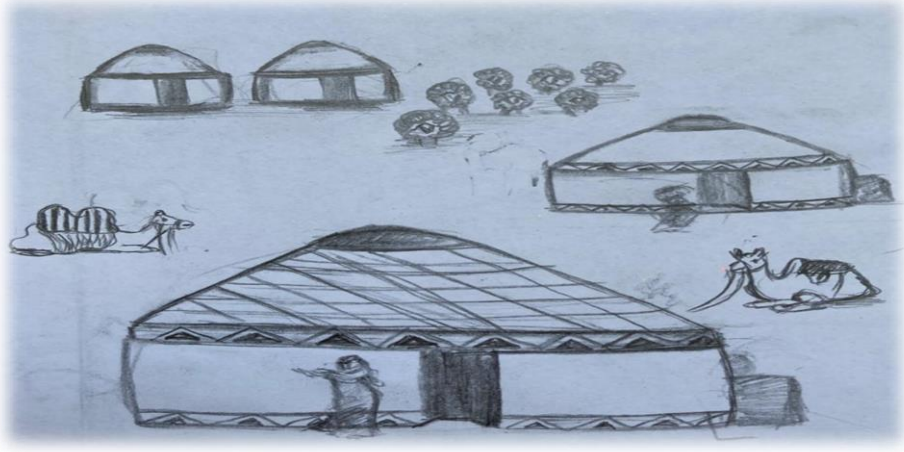
Kayı Boyuna kışlak olarak Söğüt, yaylak olarak Domaniç verilmişti. Bu yurt Osmanlı Devleti’nin filizlendiği yer olacaktı...

Şekil 4.19. Hayme Ana

Mevsim bahardı, gökyüzü açık ve güneşliydi. Rengârenk çiçekler yaylayı kaplamış kekik kokuları ciğerlere işliyordu. Artık kendilerine ait Domaniç’teydiler.

Kayı mensupları çadırlarını çoktan kurmuş ve günlük hayatlarına dönmüşlerdi. Uzaktan bakıldığında birbiri ardına inci gibi dizilmiş yüzlerce çadırın obayı kapladığı görülüyordu. Yaylanın yüksekçe yerinde iki büyük çadır ilişiyordu gözlere. Bu çadırların birinin Hayme Ana’ya diğerinin ise Ertuğrul Bey ve Halime Hatun’a ait olduğu anlaşıyordu hemen.

Şekil 4.20. Kayı Obası

Hayme Ana'nın isteğiyle bütün aşiret meydana toplanmıştı. Erkek, kadın, yaşlı, genç çocuk...

Hayme Ana:

-“Kayı ahalisi !

Artık bize tahsis edilen, göz alabildiğince yeşillik, dizlerimize kadar efek, çıpara ve çiğdemlerin yetiştiği bu yaylak Domaniç'e varmışızdır. Hepimize hayırlı olsun. Allah bizlere sağlık, hayvanlarımıza doygunluk, ürünlerimize bolluk versin.

Bu dönemde de kendi törelerimizden sapmadan, güzellik, hoşgörü, doğru sözü temiz kalpliliği şiar edinerek, yalandan sakınıp dosdoğru olarak, saygı ve sevgi çerçevesinde yaşamımıza sürdürelim. Aşiretimizi şanlı atalarımızın yolundan ayırmayalım”

Konuşmasını bitiren Hayme Ana çadırına yöneldi. Tüm gece yeni yerleşkesinin heyecanı ile gözüne uyku girmemişti. Görev paylaşımlarını planlamış, çocukların talim ortamını kafasında kurmuştu. Her şey yolunda görünüyordu. Yalnızca biraz dinlenmeye ihtiyacı vardı.

Yolda Aybüke Hatun'u gördü.

Hayme Ana:

-Aybüke Hatun dur hele

Aybüke Hatun:

-Buyur Ana.

Hayme Hatun:

Karaca Hatun'un çadırına bir git. Hele ortalığı bir kolağan et. Bir ihtiyacı var mıdır sor.

Aybüke hatun:

-Tamam ana hemen giderim. Bir ihtiyacı varsa karşılarım.

Aybüke Hatun heyecanla Karaca Hatun'un yolunu tutar. Heyecanlıdır çünkü HaymeAna'dan görev almak bir şereftir, mutluluktur bu obada yaşayan herkes için.

Hayme Ana çadırına varmıştı. Yataklık bölümüne geçmiş biraz dinlenmek için niyetlenmişti. O sırada 8-9 yaşlarında bir çocuğun telaşlı sesini duydu ve dışarı çıktı.

-Hayme ana yetiş. Balahatun'un bebeği olacakmış seni çağırmamı istediler.

Hayme Hatun koşar adım Balahatun'un çadırına gitti. Boncuk boncuk terlemiş Hatun'un alnını sildi. Bir süre sonra çadırdan Baturalp'a vereceği güzel haberle çıktı. Baturalp heyecanla beklemekteydi.

Şekil 4.21.Hayme ana Balahatun'un bebeğinin doğumunda

Hayme Ana:

-Nurtopu gibi bir kızınız oldu, Allah hayırlı, uzun ömürler versin.

Baturalp çok sevinçliydi. Gözleri ıslıl ıslıl parlıyor, sevinçten yerinde duramıyordu. Hayme Ana'nın ellerine sarıldı ve öptü. Hayme Ana Baturalp'i tebrik etti ve oradan ayrıldı.

Haymana çadırlarının bulunduğu yüksek tepeye çıktı. Ertuğrul'un çadırına girdi. Kundaktaki bebeği kucağına aldı. Kokusunu içine çekerek öptü.

Hayme Ana:

-Ertuğrul, oğlum

Ertuğrul Bey:

-Buyur anam. Hoş gelmişsin

Hayme Ana:

-Oğlum. Bala Hatun ve Baturalpin çocukları olmuştur.

Ertuğrul Bey:

-Allah hayırlı etsin ana çok sevindim.

Hayme Ana:

-Osman'ın da doğumundan altı ay geçmiştir. Ben derim ki çocukların kutlamasını yapalım, adaklarını keselim.

Ertuğrul Bey:

-İyi düşünmüşsün ana. Ben de ne zamandır düşünürdüm. Yerleşmeyi beklerdim.

Birkaç gün geçtikten sonra çocukların doğumunu kutlamak için şenlikler düzenlendi. Koyunlar, kuzular kesildi, yemekler pişirildi. Oyunlar oynandı, türküler söylendi.

Hayme Ana, bu obada pek çok işi yürütüyordu. Her işin başında o yer alıyordu. Aynı zamanda kurulacak büyük imparatorluğun, Osmanlı'nın, temellerini atıyordu. Ertuğrul Bey, eğittiği yetiştirdiği gibi onun oğullarını da yetiştiriyordu. Türk kültürü ve İslam dini ile mayalıyordu.

Kadınların doğumunda ebelik yapan Hayme Ana, doğan çocukların yetişmesinde de bilgi ve tecrübesi ile onlara yardım ediyordu. Bütün oba onu seviyor ona saygı duyuyordu. Genç erkek ve genç kızların evlenmelerinde de ona danışılıyor ve kız isteme merasiminde erkek tarafı ile birlikte bulunması isteniyordu.

Hayme Ana çadırında yatıyordu. Artık çok yaşlıydı ve dünyadaki süresinin sonuna geldiğini biliyordu. Boy mensupları da bunun farkındaydı. Anaların anası haymana aralarından ayrılacaktı. Hepsi çok üzgündü.

Domaniç'e geldikleri ilk günler dün gibi hafızasındaydı. Tüm bu yaşadıklarını ve daha nicelerini hatırlıyor ve gözünün önünden geçirdikçe yaşananları tebessüm ediyordu. Ne badireler atlatmış, ne yollar kat etmiş, ne diyarlardan geçmiş, ne savaşlar görmüştü. Bütün boyun sorumluluğunu üstlenmiş, onlara analık etmişti.

Ardında, kurulacak büyük bir devletin tohumlarını bırakarak, ettiği şehadet ile gözlerini dünyaya yumdu. Anaların Anası, Hayme Ana....

SON

4.2.4. Hürrem Sultan

Aleksandra, Tatar eşkıyalarının yağması sonucu tüm ailesini ve sevdiklerini kaybetmişti. Eşkıyaların onu Kırım'a satması ve ardından Kırım Hanı'nın Osmanlı'ya göndermesi ile oradan oraya sürüklenmişti.

Osmanlı Sarayı onun artık yeni yuvasıydı. Haremde kendine yer edinen Aleksandra için yeni bir hayat başlıyordu. Öncelikle temiz giysiler ve uyuyabileceği bir oda verilmişti ona. Ailesini kaybetmenin üzüntüsünü hala atamamıştı ama bu yeni düzene ayak uydurabilecek gücü de vardı. Hareme yerleştiği ertesi gün eğitimlere başlamıştı. Burada bir yandan Osmanlıca öğreniyor diğer yandan İslam'ı öğrenerek Müslüman olması amaçlanıyordu. Bunun yanında Türk-İslam gelenekleri, ahlakı, dikiş-nakış, yemek yapma, çamaşır yıkama gibi şeyleri de burada öğreniyordu. Bunlar yalnızca Aleksandra'ya özel eğitimler değildi. Haremde bulunan tüm kadınlar aynı eğitimden geçirdi. Burada eğitim alan kadınlar, padişah, şehzade ve devlet ileri gelenlerinin eşi olabilirdi. Bu insanların haremden evlendirilmesindeki amaç ise Enderun mekteplerinde eğitim alarak devletin ileri kademelerinde görev alan erkeklere onlara destek olacak, onlara denk eğitilmiş kadınların eş olmasıydı.

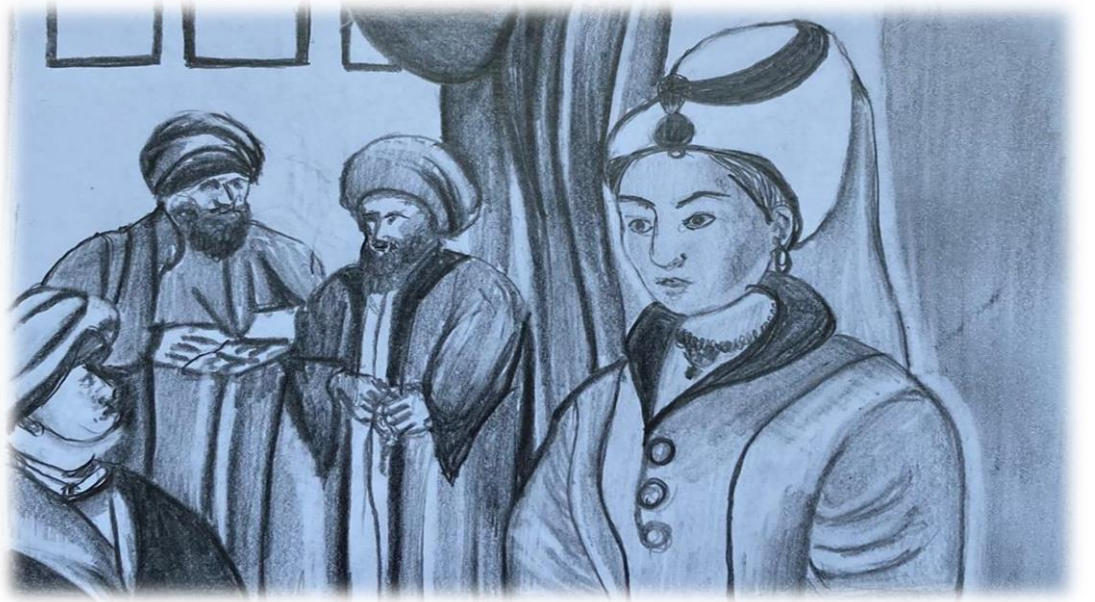
Şekil 4.22. Sarayda dikiş-nakış ile uğraşan kadınlar

Aleksandra hanedana geldiğinde, devlet yükselme dönemini yaşıyordu. Ve başta I. Süleyman vardı. Adaleti cesareti ve zekâsıyla dünyayı titretecek Kanuni Sultan Süleyman. Henüz yeni tahta oturmuştu. Saray'da bu olay günlerce kutlanmıştı.

Aleksandra, Harem'de birkaç yıl eğitim almış, zekâsı, güler yüzü, ateşe çalan kızıl saçları ve yeşil gözleri ile dikkatleri üzerine çekmişti. Burada ona neşeli kişi anlamına gelen Hürrem adı verilmişti. Buraya alışmış, Türk-İslam geleneklerine benimsemişti. Bu özellikleri ile Kanuni Sultan Süleyman'ın beğenisini kazanmıştı. Kanuni'nin bu beğenisi onu tanıdıkça büyük bir aşka dönüştü. Padişahın bu aşkı karşılıksız değildi. Hürrem Sultan'da ona büyük bir hayranlık ve sevgi beslemekteydi. İkisi de saf bir aşkın pençesine düşmüştü. Bu aşkın ilk meyvesi Şehzade Mehmet'ti. Ardından Selim, Beyazıt, Cihangir ve Mihrimah Sultan, Abdullah adlarında çocukları olmuştu.

Kanuni'nin Hürrem'e olan sevgisi sonsuzdu ve bu sevgi bazı kuralları çiğneyerek, Hürrem ile resmi nikâh yapmasını sağladı.

Hürrem Sultan diğerlerinden farklıydı. Zekâsı ve aldığı eğitim ile Süleyman'a diplomaside de destek olmak istemekteydi. Bu sebeple o zamana kadar görülmemiş şeyler yapıyordu. Siyasetle ilgileniyor ve içeride Padişah'ın seferleriyle ilgili fikirlerini belirtirken dışarıda da bazı ülkelerle mektuplaşıyordu.

Şekil 4.23. Siyasi konularda bilgi alan Hürrem Sultan

Kanuni sultan Süleyman atalarının kuşatıp alamadığı Rodos'u ve Belgrad'ı almak istiyordu. Bunun için hemen harekete geçmek ve sefere çıkmak için hazırlandı. Hürrem de onu destekliyor ve diğer yandan doğu Anadolu'daki Safevi tehlikesine de dikkat çekiyordu. Nitekim Kanuni Avrupa seferindeyken Safeviler rahat durmadı, Anadolu'da propagandalar yürütmeye ve Osmanlı sınırlarını taciz etmeye başlamışlardı.

Bu sırada Hürrem yazdığı mektuplarda hanedanın ve Osmanlı'nın durumunu padişaha bildirdi.

Avrupa seferini bir anlaşma ile sonlandıran Sultan Süleyman Payitaht'a dönmüştü.

Çok sevdiği eşi ve çocuklarıyla hasret giderdi bu sırada Hürrem ile aralarında şu konuşma geçmişti.

Hürrem Sultan:

-Sultanım Allah adına çıktığın bu seferi zafere ulaştırman için tüm kalbimle dua ettim. Sultanlar sultanım, şimdi zaferle döndün ve yanımdasın sana kavuşmuş olmak ne büyük şeref.

Sultan Süleyman:

-Hürrem'im, sultanım. Sevgin, varlığın bana güç verdi. Benim gözümün nuru, hasretin bana güç oldu. Kuvvetimi artırdı. Ki zaferi tamamlayıp yanına varabileyim.

Bu konuşmalar sürdü gitti. Büyük hasret şimdilik son bulmuştu. Ardından doğu seferi için düşüncelerini ortaya koydular.

Sultan Süleyman:

Doğu Anadolu'da Safevi tehlikesi devam etmektedir. Doğu topraklarını güvene almamız gerekmekte. Niyetim doğu seferine İbrahim Paşa'yı göndermektir. Sen ne dersin bu fikrime.

Hürrem Sultan:

-Sultanlar sultanım, doğuya sefer düzenlemek pek doğru bir karardır. Zira sizin Avrupa seferinde olduğunuz süreci fırsat bilen Şah Tahmasb'ın neler yaptığını duymuşuzdur. Anadolu'da yaptıkları propagandalar, sınırlarda açtıkları taciz ateşleri

kendiliğinden son bulacak cinsten değildir. Doğu Anadolu topraklarına yönelik bir hedefleri olduğu aşikârdır. Fakat doğu seferinde Ordu'nun başına İbrahim Paşa'yı koyma fikrinizi tasvip edemedim. Şah'a Şah gerektir. Ordu'nun başında sizin yer almanız seferin hızlanması ve olumlu sonuç alınması açısından daha makul olacaktır.

Sultan Süleyman:

~...

Bu konuşmalardan sonra Sultan Süleyman öncelikle İbrahim Paşa'yı gönderdiği Doğu Anadolu'ya ardından kendisi de gitmiş ve İran seferinde yerini almıştı.

Bu sırada Lehistan'da meydana gelen taht değişikliği Hürrem'in doğduğu ülke olması açısından dikkatini çekmişti. Hürrem Sultan bu meseleyle ilgili II. Zymund'a hemen bir mektup yazdı.

“Babanız Kral I. Zymund'un ölümü sonrası Lehistan tahtına oturduğunuz haberini aldık. Babanız için Allah'tan rahmet dileriz. Sizin adınıza ise çok sevindik ve mutlu olduk. Krallığınızın hayırlı ve uzun süreli olmasını temenni ederiz. Bu süreçte yüce Allah'ın yolundan şaşmamanız ve emirleriyle hareket etmenizi dileriz....”

Bu mesaj ve ardından gelen teşekkür mesajına cevap vermesi, doğduğu topraklarla arasını iyi tutmak ve olası bir savaşın yaşanmasını önlemek istemesindendi. Mektuplarla göstermiş olduğu barış niyetleri yerini bulmuştu. Karşılıklı gönderilen hediyeler ve mektuplarla iyi ilişkiler kurulmuş ve Kanuni'nin padişahlığı sürecinde bu ilişkiler sıklaştırılmıştır. Bu ülke Payitaht'a diğer ülkelerden daha fazla elçi göndermişti.

Şekil 4.24. Hürrem Sultan II. Zymund’a mektup yazarken

Hürrem’in siyasi ve diplomatik nüfuzu bunlarla sınırlı kalmamış birçok devlet işinde söz sahibi olmuştu. Bu sayede Osmanlı saltanatında yeni bir dönem başlatmıştı. Valide Sultanlar Devri. Böylece padişah eşleri siyasette söz sahibi olmuş ve doğdukları topraklarla da ilişkilerini iyi tutmuşlardı. Yeri geldiğinde annelik içgüdülerini ile yeri geldiğinde devlet yöneten kişi içgüdüsüyle hareket etmiş ve kararlarını Padişah’ın huzurunda dillendirmişlerdi. Ayrıca bu kadınlar yaptıkları hayır işleri ve finanse ettikleri mimari eserlerle halkın takdirini kazanmışlardı.

Hayırda birbiriyle yarışan bu kadınların inşa ettirdikleri yapıtlar sayesinde birçok mimari eser Osmanlı’dan günümüze kadar ulaşmıştır.

Şekil 4.25. Osmanlı tarihinin hayırsever sultanlarından biri olan Hürrem Sultan'ın Mimar Sinan'a yaptırdığı Haseki Külliyesi

SON

4.2.5. İlk Mezunlar

Henüz saat sabahın altısıydı. Odasının perdesinden sızan güneş ışığı tam yüzüne vuruyordu. Gözlerini açtı, kapattı. Henüz erkendi. Bir saat daha uyuyabilirdi. Fakat bugün onun için çok özel bir gündü. Gözüne tekrar uyku gireceğini sanmıyordum. Yanındaki yatakta uyuyan kardeşine baktı. Henüz uyanacak gibi görünmüyordu. Onu ve diğer ev sakinlerini uyandırmak istemedi. Sessizce kapıyı açtı ve dış kapıya yöneldi. Oradan da sessizce avluya çıktı. Temiz havayı içine solurken bir yandan da bugünü düşünüyordu. Evet, bugün okulundan mezun oluyor ve çok istediği öğretmenlik mesleğine kavuşuyordu

Şekil 4.26. Ayşe yeni uyandığında

Çok heyecanlıydı. Adeta içi içine sığmıyordu avluda bir oyana bir bu yana yürüyor gökyüzüne bakıyordu. Bir yandan sıra arkadaşına düşünüyorken bir yandan da kendi kendine konuşuyordu.

-Hatice de uyanmış mıdır acaba?

-Acaba herkes benim kadar heyecanlı mıdır?

-Müdür Emin Efendi diplomalarımızı dünden mi hazırlamıştır?

-Allah'ım sana şükürler olsun.

...

Konuşmalar sürüp gidiyor, saat yediye yaklaşıyordu. Evet, Ayşe bugün öğretmen oluyordu.

O dönemde ilk ve ortaöğretim kız okulları açılmıştı ve bu okullarda görev yapmak üzere kadın öğretmenlere ihtiyaç vardı. Bu nedenle 26 Nisan 1870'te bu ihtiyacı karşılamak için kız öğretmen okulu açılmıştı. Bu okul Sultanahmet'te ahşap bir konak kiralanarak oluşturulmuştu. O dönemde adına İstanbul Daru'l-Muallimat'ı denilmekteydi. Okulun müdürü koltuğuna Emin Efendi oturmuştu. Okul iki bölümden oluşuyordu Daru'l-Muallimat-ı Sıbyan ve Daru'l-Muallimat-ı Rüştîye. Bu bölümlerden Sıbyan olanda eğitim süresi iki yıl, Rüştîye'de ise eğitim süresi dört yıldır. Maarif Nezareti açılan bu okul öğrenci almak için bir sınav düzenlemişti. Sınava katılan 32 kız öğrencinin hepsi sınavdan geçer not almıştı.

Bugün ise tarihler 1873 yılını gösterirken, Kız Öğretmen okuluna girmeye hak kazanan 32 kız öğrenciden 20'si mezun olacaktı.

Ayşe mezun olacak öğrencilerden birisiydi. Sıra arkadaşı Hatice ve komşusu Fatma da bugün mezun olacaktı. Herkes çok heyecanlıydı.

Saat yedi olmuştu. Ayşe dualar etti ve derin bir nefes alarak içeriye girdi. Annesi yeni uyanmıştı. Birlikte kahvaltı hazırlamaya başladılar. Annesi Ayşe'nin aldığı eğitimden çok memnundu. Kendi zamanında böyle bir imkân olmadığından yakındı. Ardından aralarında şöyle bir konuşma geçti.

Annesi:

-Kızım, Ayşe'm. Aldığın eğitim ve bugün alacağın diplomayı sana bir mesleğin kapılarını açacak. Hem öyle güzel bir meslek ki Peygamber Efendimizin sözlerinde yer alarak değeri gözler önüne serilmiştir. Bu mesleği hakkıyla yapacağına, temiz kalpli, öğrenmeyi seven iyi çocuklar yetiştireceğine o kadar Emin'im ki.

Ayşe:

-Anneciğim, bu güzel sözlerin beni çok mutlu etti. Heyecanımı biraz da olsa dindirmeme yardım etti. Senin ilim görmeyi ne kadar önemseydiğini ve bilinçli evlatlar yetiştirmek için ne kadar çabaladığını biliyorum. Sizin döneminizde eğitim kademelerinin yeterli gelişme düzeyi göstermediğini ve senin bu konuda kendini eksik hissettiğini biliyorum. Ve bizlerin aynı durumda olmamamız için ne kadar çabaladığının

da farkındayım. Ben de aynı çabayı yeni görevimde öğrencilerimde göstereceğim Allah'ın izniyle güveninizi boşa çıkartmayacağım.

Ayşe babasını ve kardeşlerini uyandırdı. Birlikte kahvaltılarını ettiler bu sırada hepsinin heyecanı gözlerinden okunuyordu.

Ayşe kahvaltının ardından elbisesini giymek için odaya çıktı nakışlı elbisesini giydi. Üzerine uygun mavi renkli eşarbını taktı. Bu sırada kardeşi Elif odaya geldi. Henüz yedi yaşındaydı. Bu sırada kardeşiyle aralarında şu konuşma geçti.

-Abla, sen artık öğretmen oldun değil mi?

-Evet kuzum, bugün diplomamı alacağım ve beni bir okula yerleştirmelerini bekleyeceğim.

-Abla peki diploma ne?

-Bir okula bir meslek için eğitim görenlere, bu eğitimlerin bitince eğitimi tamamladıklarını gösteren resmi bir belge verirler işte bu belge diplomadır.

-Sen okulu bitirdin, bugün diplomanı alacaksın öğretmen olacaksın.

-Evet, aynen öyle

-Fatma abla da bugün diploma alacak öğretmen olacak.

-Evet doğru

-O zaman ben de diploma alınca doktor olacağım.

-Ama burası öğretmen okulu buradan alınan diploma ile doktor olamazsın.

-Tamam, ben de doktor okulundan diploma alırım.

-Evet, haklısın doktor olmak için Tıp Fakültesinden diploma alman gerekir. Fakat henüz ülkemizde kızların bu eğitimi alabileceği bir okul yok.

-Ben büyüyünce olur mu peki.

-Her gün yeni bir gelişme ile uyanıyoruz. Elbette buda olacaktır. Kadınlar da her alanda görev alabilme hakkını kazanacaktır.

Artık giysilerini giymiş okula gitmek için hazırlanmışlardı. Kapıya çıktıklarında komşuları da onlara katıldı. Ayşe ve Fatma mutlu ve heyecanlıydılar. Bu duygularını

birbirleriyle paylaşarak okulun yolunu tutmuşlardı. Okula vardıklarında büyük bir kalabalık gördüler. Tüm okul süslenmişti. Kalabalığı yararak Ayşe diye bağırarak ve onlara yaklaşan bir ses duydular, bu Hatice'ydi. Onları diğer kızların yanına götürmek için gelmişti. Ellerinden tuttu heyecanla sürükledi. Hepsinin yüzünde tebessüm vardı. Birbirlerini tebrik ettiler. Tören saati yaklaşmıştı. Müdür tek tek isimleri yanına çağırarak ve diplomalarını verecekti.

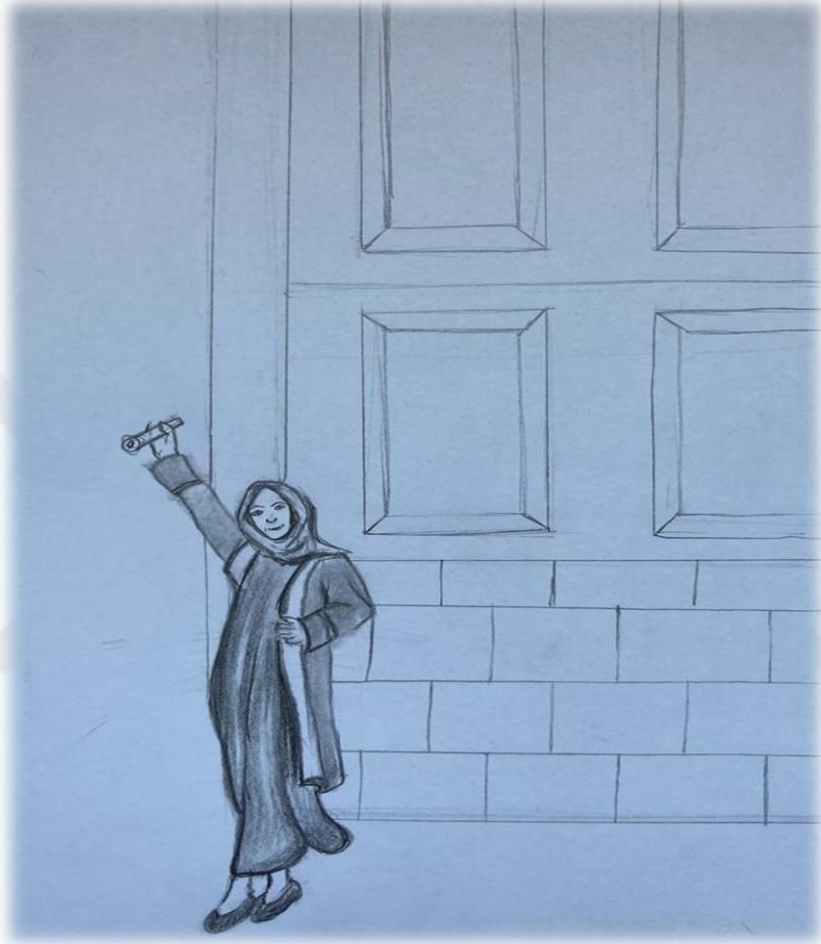

Şekil 4.27. Daru'l-Muallimat'tan mezun olan öğrencilerden birkaçı

Müdür isimleri söylemeye başladı. Ayşe son sıradaydı, onun için vakit geçmiyordu sanki. En son diplomasını aldı ve muhteşem bir alkışla ailesinin yanına döndü.

Daru'l-Muallimat ilk mezunlarını vermişti Herkes gururlu ve mutluydu. Sevinçleri gözlerinden okunuyordu.

Bu okuldan mezun olan 20 genç kız Türk eğitim tarihi içerisinde resmi bir okuldan eğitim olarak görev alan ilk kadın öğretmenler, Osman Devleti'nin ilk kadın memurlarındandı.

Şekil 4.28. Daru'l-Muallimat'ın ilk mezunlarından olan Ayşe

SON

4.2.6. Halide Edip Adıvar

Çok heyecanlıydı Ahmet Ömer. Tarif edilmez bir mutlulukla kaplıydı içi. Bugün çok sevdiği, tüm kitaplarını ve ona dair tüm haberleri okuduğu, çok yönlülüğü ve cesurluğu ile hayranlığını kazandığı büyükannesini görecekti. Ona sormak istediği o kadar çok soru ve ondan dinlemek istediği o kadar çok anı vardı ki...

Biraz sonra binecekleri arabayla İstanbul'un en sakin ve en güzide semtlerinden biri olan Laleli'ye gideceklerdi. Ağustos ayının tenleri kavuran sıcaklığı bastırmıştı bile. Ahmet Ömer ise kapıldığı heyecanla sıcaklığın bile farkında değildi. Ortaokulu yeni bitirmiş bu yıl liseye başlayacaktı. Galatasaray Lisesi'ne başlaması için tahsilini, hayranlık duyduğu büyükannesi üstlenmişti. Bu vesileyle hem büyükannesi ile tanışacak hem de bir süre onun yanında kalacaktı. Onun yanında kalma fikri kendisini öyle mutlu ediyordu ki. Büyükannesinden dinleyeceği anıların ve onunla edeceği sohbetlerin hayalini kuruyordu.

Laleli'ye gelmişler ve Antalya apartmanına yönelmişlerdi. Çaldıkları kapıyı büyükannesinin Habeşi yardımcısı açmıştı. Ardından büyükannesi gelmiş ailesini selamladıktan sonra Ahmet'e sarılmıştı. Sonra büyük annesi onları salona davet etti. Aynı resimdeki gibiydi Halide Edip, saçlarını ortanın biraz solundan ayırarak yanlara doğru taramış ve arkada küçük bir topuz yapmıştı. Yuvarlak çerçeveli siyah gözlükleri bile aynıydı.

Şekil 4.29. Halide Edip Adıvar

İkinci karşılaşmaları böyle olmuştu büyükanne ve torunun. Gerçi Ömer birinciye hatırlamıyordu. Çünkü henüz bir yaşındayken onu görmek için yurtdışından gelmiş ve geri dönmüştü Halide Edip.

Edilen sohbetler ve yenilen yemeklerin ardından ailesi Ahmet Ömer'i bırakarak evlerine dönmüşlerdi. Artık büyükannesi ile baş başa kalan Ahmet için gün yeni başlıyordu. Dolu dolu yaşadığı hayatının her anını bilmek istiyordu. Birçok soru soruyor ve Halide Edip'in cevaplarını can kulağıyla dinliyordu. Konuşmalar şöyle devam ediyordu.

-Peki büyükanne. Yazın hayatına girdiğin zorlu süreci ve o dönemi anladım. Bizim evde de senin romanlarından bolca oldu hep. Yazdığın yazılara da babam aracılığıyla ulaşarak okuma imkânı buldum. Ve biliyor musun içlerinden en sevdiğim Sinekli Bakkal romanın oldu. Bunun dışında merak ettiğim şeylerden biri de kurduğun, öncülüğünü ettiğin derneklerdi. Bunlardan Teali Nisvan Cemiyeti annemin sıkça adından söz ettiği bir kuruluştur.

Şekil 4.30. Teali Nisvan Cemiyeti'nde yapılan küçük bir toplantı

-Evet yavrum. Duymuş olduğun Teali Nisvan Cemiyeti bir diğer adıyla “Kadınların Durumunu Yükseltme Derneği” 28 Mayıs 1913 yılında benim başkanlığında kuruldu. Cemiyet’in amacı, Tanzimat’ın ilanı ile başlayan yenileşme sürecinde kadınlara düşüncelerini beyan etme, haklarını savunma ve kadınları her alanda aktif görmektir. Biliyorsun ki bu süreçten öncesi dönemde evlere kapanmış, giyiminden, bineceği araçlara, gideceği yerlere kadar kısıtlanmış kadınlar söz konusuydu. Bu dönemde kadınların sözünün bir değeri yoktu. Ama zaman ilerledikçe bu tutumların yersiz olduğu ve çağdaş medeniyetler seviyesine ulaşmada kadının konumunun önemi anlaşılmıştı. Bu cemiyet kadının sesi olmak için kuruldu. Düzenli olarak benim ve birkaç arkadaşımın yaptığı konferanslarla kadınlar her alanda bilgilendirildi ve okuma-yazma kurslarıyla eğitimler verildi. Bununla birlikte bu cemiyet aracılığıyla kadınlara bazı alanlarda yeni haklar tanındı ve konumlarında düzenlemelere gidildi.

-Büyükanne biliyor musun bu çok yönlülüğün beni hayrete düşürüyor. Yaptığın şeyler ve öncüsü olduğun dernek kendine ve diğer tüm kadınlara duyduğun saygıyı gözler önüne seriyor. Annemde bunlardan sık sık bahsediyordu. Bunun yanında I. Dünya savaşı yıllarında Arap ülkelerinde açtığın kız okullarından ve yetimhaneden de bahsetmişti annem. Buralarda imza attığın çalışmalar çok güzel ve takdire değer.

Ama benim asıl dinlemek istediğim kısım Milli mücadele yıllarında yaşadıklarındır. Yaptığın konferansları, konuşmaları hepsini defalarca okudum. Edebiyatçı kimliğinin yanında nasıl büyük bir hatip olduğunu herkes bilmekte. Bu nedenle bana bu dönemden bahsetmeni çok istiyorum.

Şekil 4.31. Halide Edip ve torunu Ahmet Ömer

-Bu memlekette kimi zaman öğretmen, kimi zaman akademisyen, kimi zaman ise yazar unvanı aldım. Bu unvanlar benim için çok önemliydi. Çünkü bir kadının neler yapabileceğini ve birçok alanda var olabileceğini insanlara gösteriyordu. Fakat yeterli değildi. Savaşlarda da cephe gerisinde ve cephede yer almak aynı zamanda siyasi hayatta söz sahibi olmak da toplumsal bir gerekliliktir. Bu nedenle Balkan savaşlarında ve I. Dünya savaşında hastanelerde ve yardım kuruluşlarında birçok görev üstlendim. Milli mücadele yıllarına gelindiğinde ise Mondros Ateşkes Anlaşması'nın ardından İtilaf devletlerince paylaşılan Anadolu topraklarının haksız sebeplerle işgal edilmesi bu millete vurulan büyük bir darbeydi. Osmanlı orduları terhis edilmiş ve halk neler olduğunun farkına varamamıştı. Mustafa Kemal 1919'da Samsun'a geçerek Milli Mücadeleyi başlatacak, halkı bilinçlendirerek Kuva-yı Milliye'yi oluşturacaktı. Burada bize de birçok görev düşmekteydi. İlk halkı bu konuda bilgilendirmek ve işgalleri protesto etmektir. Bunun için birçok miting düzenlemiştik ve bu mitinglere 200 bine yakın insan katılmıştı. Buralarda benimle birlikte Mehmet Emin Yurdakul, Hamdullah Suphi, Şüküfe Nihal, Madam Jeannine (Jenin) gibi birçok bilindik isim konuşma yapmıştı. Bu mitinglerden ilki Fatih mitingiydi ve ilk konuşmacısı da bendim. Burada duyduğum müthiş heyecanla vatan topraklarına uzanan kanlı elleri tek tek koparacağımızı, şerefli tarihe sahip olan bu milletin asla korkmayacağını, atalarımızın izinden onların imanı ve cesaretiyle ilerleyeceğimizi ve milli bilinci uyandıracak bunun gibi nice sözleri inanarak dile dökmüştüm. Bunlar benim için yalnızca bir nutuk değildi, ruhumun derinliklerinden gelen, yüreğimi kıpırdatan hislerdi.

Şekil 4. 32. Halide Edip'in gençliği

Mitinglerde verilen nutuklar gazetelerde yayınlanmış, camilerde hutbe olarak da okunmuştu. Tüm bu yaşananlar İtilaf devletlerini korkutmuştu. Bu nedenle 16 Mart 1920'de İngilizler İstanbul'u işgal etti. Mitingleri düzenleyen birçok kişi hakkında idam emri çıkardılar. Çıkarılan bu emirde ilk sıralarda ben ve eşim Adnan da vardı.

Bunun ardından Adnan ve ben yola çıktık. Yolda Yunus Nadi Bey ile karşılaştık. Birlikte ettiğimiz sohbetlerle halkın yapılan her hareket hakkında bilgi sahibi olabilmesi için bir haber ajansı kurmayı kararlaştırmıştık. Mustafa Kemal Paşa'nın da bilgisi dâhilinde Anadolu Ajansı'nı kurduk. Burada yöneticilik, yazarlık, habercilik ve telgrafları iletmek, afiş düzenlemek, yabancı basını takip etmek gibi birçok görev üstlenmiştim.

Mitinglerde verilen nutuklar gazetelerde yayınlanmış, camilerde hutbe olarak da okunmuştu. Tüm bu yaşananlar İtilaf devletlerini korkutmuştu. Bu nedenle 16 Mart 1920'de İngilizler İstanbul'u işgal etti. Mitingleri düzenleyen birçok kişi hakkında idam emri çıkardılar. Çıkarılan bu emirde ilk sıralarda ben ve eşim Adnan da vardı. Bunun ardından Adnan ve ben yola çıktık. Yolda Yunus Nadi Bey ile karşılaştık. Birlikte ettiğimiz sohbetlerle halkın yapılan her hareket hakkında bilgi sahibi olabilmesi için bir haber ajansı kurmayı kararlaştırmıştık. Mustafa Kemal'in de bilgisi dâhilinde Anadolu Ajansı'nı kurduk. Burada yöneticilik, yazarlık, habercilik ve telgrafları iletmek, afiş düzenlemek, yabancı basını takip etmek gibi birçok görev üstlenmiştim.

Fakat aldığım görevler ve yaptığım işler beni tatmin etmemişti. Artık halk bilinçlenmiş, Kuva-yı Milliye için örgütlenmişti. Haber alma organları da bir düzene girmişti. Cephe gerisinde ki görevim yerini cephede alabileceğim görevlere bırakmaya hazırdı. Evet, orduya katılmak istiyordum. Bu isteğimi bir telgraf aracılığıyla Mustafa Kemal Paşa'ya iletmıştim. İsteğim kabul edildi ve gönüllü asker olarak cephede yerimi aldım. Sakarya savaşı sırasında askerlerin çekimsizliğini hissedip, onlara bir kadın

olarak korkmadığımı göstermek için atımı ateş hattına sürerek savaşmışım. Bu hareketimle oradaki askerlere cesaret vermiş amacıma ulaşmışım. Bu vesileyle Sakarya savaşında onbaşı rütbesi aldım ardından çavuş ve başçavuş rütbelerini alarak astsubay konumuna yükseldim

Ahmet Ömer, büyükannesinin anlattıklarını can kulağıyla dinlemiş yer yer ikisinin de gözleri dolmuştu. Sohbet hiç bitmesin büyükannesi Milli Mücadelenin ardından Cumhuriyetin ilk yıllarını anlatsın istiyordu. Fakat yarın erkenden kayıt olması için yola çıkacaklarını biliyordu. Bu nedenle büyükannesini daha fazla yormamak için ısrar etmedi.

-Büyükanne bu anlattıkların, çok yönlülüğün, cesaretin beni sana bir kez daha hayran bıraktı. Seni daha fazla dinlemek istiyorum. Fakat sabah erkenden uyanıp okul kaydım için yola çıkacağımızın farkındayım. Bu nedenle seni daha fazla yormak istemem. Anılarını benimle paylaştığın ve bana ışık tuttuğun için teşekkür ederim.

-Rica ederim oğlum. Paylaşacağımız daha çok şey olacak. Ancak dediğin gibi şimdi uyumamız gerekiyor. Sana odana kadar eşlik edeyim.

Halide Edip, Ahmet Ömer için hazırlattığı odaya kadar torununa eşlik etti. İyi geceler dileyerek yanından ayrıldı.

SON

4.2.7. Nezahat Onbaşı- Küçük Nezahat

-Umutlar tükendi Albay. Yunan kuvvetlerine karşı çıkmak imkânsız! Görmüyor musun?

-Bende gidiyorum! Bu cephede yapacak bir şey kalmamıştır.

-Bende....

Albay Hafız Halid askerlerinin Yunan Saldırıları, onların sayısı ve savaş teçhizatlarının karşısında zor anlar yaşadığının farkındadır. Umutlar tükenmiştir. Fakat canları pahasına da olsa bu toprakları savunmak zorundadır.

-Biz bu toprakları korumakla yükümlüyüz. Kendi vatanımızı direnmeden öyle kolayca onların eline mi bırakacağız? Şimdi geri çekilirsek Yunan kuvvetleri cesaret bulacaktır. Ölse de devam edip onlara bu cesareti vermemeliyiz. Amaçlarına ulaşamayacaklarını, öyle kolay olmayacağını göstermeliyiz.

Hafız Halid Bey sayısı 600'ü bulan alayı ile başa çıkamamakta ne dese ne yapsa birçoğu ikna olmamıştı. Bu onun yaşadığı en zor anlar verdiği en zor imtihandı. Artık elinden bir şey gelmeyeceğini anlamıştı. Tam bu sırada cepheden kaçmak isteyen askerlerin önünü atıyla kesen, küçük kızı Nezahat'i gördü. Vatan sevgisiyle dolu koca yüreğiyle, cesareti kırılan kaçıktan başka yol bulamayan askerlerin karşısına, büyük bir inançla dikilmişti Nezahat.

Şekil 4.33. Savaşmayı bırakmak isteyen askerlerin karşısında Küçük Nezahat

-Ben babamın yanında ölmeye gidiyorum, siz nereye gidiyorsunuz?

Minik Nezahat'ın dile döktüğü bu sözler askerlere tesir etmiş ve onları çok etkilemişti. Küçük bedende ki bu koca inanç ve cesaret, büyük bedenlerde tükenen inanç ve cesareti artırmaya yetmişti. Askerler söyledikleri sözlerden pişman olmuş savaş meydanında ki mücadelelerine yüreklilikle devam etmişlerdi.

Gediz cephesinde Yunan kuvvetleriyle yaşanan bu savaş yenilgiyle sonuçlanmasına rağmen Hafız Halid beyin alayı başarılı olmuştu. Böylece bu çarpışmada yenilgi alınsa da Yunanların Anadolu'nun iç bölgelerine ulaşması geciktirilmişti. Türk askerlerinin kolay kolay pes etmeyeceği anlaşılmış ve Küçük Nezahat'ın gösterdiği cesaret Milli Mücadele'de dönüm noktalarından biri olmuştu.

Çanakkale savaşı yıllarında annesini vebadan kaybetmişti Nezahat. Bu dönemde işgal altındaki memlekette cepheden cepheye koşan babası Hafız Halid komutasındaki alay ile Milli Mücadelede yer alma kararı almış ve küçük kızını bırakacağı kimse olmadığı için yanından ayırmamıştı. Bu nedenlerle henüz 9 yaşındayken cephede bulunmuştu. Burada at binmeyi, silah kullanmayı öğrenmişti.

Savaş sonrasında askerlerden aldığı teşekkür ve babasından aldığı övgüler Nezahat'i gururlandırmıştı. Artık kendini bir asker gibi görmeye başlamıştı. Küçük Nezahat

Şekil 4.34. Küçük Nezahat (Onbaşı Nezahat

yalnızca Gediz muharebesinde değil, Gevye, Sakarya, I. İnönü, II. İnönü savaşlarında da babasının yanında yer alarak babasının komuta ettiği 70. Alayın simgesi haline gelmişti. 12 yaşında “onbaşı” rütbesi almıştı.

Nezahat yine bir gün cephede aldığı atış talimlerinden sonra çadırına giderken askerlerin kullanılmayan elbiselerini toplamış olan Ayşe teyzeyi görür ve ona yaklaşır. Ayşe teyze askerlerin yırtıklarını yamayan, kullanılmayan giysileri farklı şekilde kullanmak için terzilik yapan gönüllü olarak cepheye gelmiş kadınlarımızdandı.

-Ayşe teyze bende 70. Alay’ın bir askeriyim değil miyim?

-Evet kızım, sen bu alayın en cesur askeri, Onbaşısıısın.

-Ama alayda herkes asker giysisi giyiyor benimse giyecek bir asker elbisem yok. Ben derim ki kullanılmayan asker elbiselerinden bana da bir asker elbisesi dikelim. Hem sana yardım ederim çok çabuk bitiririz.

Ayşe teyze gülümsedi ve Nezahat’in bu haklı isteğini geri çevirmedi. Hemen işe koyuldular ve iki saatte tam Nezahat’e göre bir asker elbisesi diktiler.

Şekil 4.35. Nezahat’e uygun asker elbisesi diken Ayşe teyze ve ona yardım eden Küçük Nezahat

Asker elbisesini heyecanla giyinen Nezahat önce Ayşe teyzeye teşekkür etti ve onu öptü ardından bu heyecanını paylaşmak için “Ben askerim, ben onbaşıyım, hey hey bakın bana !” diye söylenerek babasının bulunduğu çadıra koşmaya başladı.

Koşarken bir grup askerin de o tarafa doğru yürüdüğünü fark etti. Askerlerin en önünde yürüyen o asil kişiyi gördü ve hemen tanıdı. Mustafa Kemal Paşaydı bu. 70. Alayı denetlemek için cepheye gelmişti.

Asker elbisesinin heyecanını unutan Nezahat’ın yüreğini artık Mustafa Kemal’i görmenin heyecanı kaplamıştı. Ondan önce babasının çadırına vardı. Nefes nefese kalmıştı. Bu sırada Mustafa Kemal Paşa’da yanındaki askerle çadıra vardı. Halid Hafız Bey ile selamlaştıktan sonra küçük Nezahat’e döndü ve

-Hey küçük kız, neden buradasın bakalım sen?

-Ben buranın en cesur askeriyim, 70. Alayın bulunduğu tüm cephelerde bende varım. Geride kalan bir asker olursa onu kaldırır, bir parça cesaretimden veririm.

Bu cevap karşısında gülümseyen Mustafa Kemal Paşa Nezahat’i sever ve yine karşılaşmayı ümit ettiğini söyler.

Şekil 4.36. Küçük Nezahat ve onunla sohbet eden Mustafa Kemal Atatürk

Asker giysileriyle cephede at üstünde gezinen Küçük Nezahat, İsmet Paşa'nın da gözünden kaçmaz

-Ne arıyor bu çocuk burada, neden bu kadar küçükleri askere alıyorsunuz? Diyerek yanındakileri azarladı.

Bu sırada Nezahat'in şapkasından çıkan saçları ve parıldayan küpelerini fark eder. Yanına yaklaşır. Gülümser.

-Asker aç bakalım şu şapkanı der. Sonra Nezahat'i sever.

-Adın ne senin?

-Onbaşı Nezahat.

-Peki Onbaşı, ben seni kurmay yapıyorum.

Oradan ayrılan İsmet Paşa, Hafız Halid'in yanına geldiğinde kızının hikâyesini öğrenir. Bu sırada Nezahat ise yeni rütbesini diğer askerlerle paylaşmaya gider.

SON

4.2.8. Büyük İnkılâbın İlk Kadın Muhtarı

Demircidere köyünde bugün bayram havası vardı. Davullar, zurnalar çalıyor, insanların alkışları sanki göğü inletiyordu. Bir yandan halay çeken gençler bir yandan gülen yüzler büyük sevinci gözler önüne seriyordu.

Bu güzel atmosferin sebebi ise sandıktan çıkan son oy ile muhtarlık seçimini kazanan Gül Esin'di. Yapılan açık sayım ile 500 oy alarak erkek rakiplerini geride bırakmış ve onu destekleyen büyük çoğunluğun yüzünü güldürmüştü.

Okuma-yazma bilen sayısının az olduğu dönemde okuma-yazma biliyor olması, zekâsı ve yardımseverliği gencecik yaşta köy halkının desteğini alabilmesini sağlamıştı.

1901 yılında dünyaya gelen Gül Esin yetiştirme biçimiyle küçük yaşlarda rahat düşünebilme ve özgürce fikirlerini dile getirebilme kabiliyetlerini kazanmıştı. İlerleyen yıllarda I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı gibi büyük savaşlara tanık olmuş ve çeşitli görevler üstlenmişti. Bu savaşlarda yakınlarını da kaybetmişti.

Şekil 4.37. Davul, zurna eşliğinde halay çeken köy halkı

Tük kadını Milli Mücadele döneminde cephede ve cephe gerisinde büyük yararlılıklar göstermişti. Cephede kahramanca savaşmış, cephe gerisinde mermi üretmiş ve bu mermileri cepheye taşımış, askerlerin yiyecek ve giyecek ihtiyacını karşılamış yeri geldiğinde hastanelerde hasta bakıcılığı yapmış ve bunun gibi birçok faaliyette

bulunmuşlardı. Bunlarla da sınırlı kalmayan faaliyetleri birçok cemiyet kurmak ve çeşitli yardım kampanyaları düzenleyerek ihtiyaç sahibi halka yardım etmek gibi çalışmalarla da devam etmişti. Böylece kadınlarımız bu süreçte erkeğin yanında her alanda yer aldığını ve söz sahibi olduğunu göstermiştir. Bu sayede kadınlar toplumsal hayatın içinde erkeğin izin verdiği ölçüde değil kendi isteği, üretkenliği ve çalışkanlığı ölçüsünde yer almıştı.

Bunun ardından kadınlarımız Cumhuriyetin ilanı ile Mustafa Kemal önderliğinde gerçekleştirmiş olan tüm devrimlerde yer edinmişti. Savaştan yeni çıkmış birçok olanaksızlıkla karşılaşan ülkede kadınlar bu imkânsızlıklara boyun eğmemiş ve her alanda yorulmaksızın çalışarak Genç Türk Devleti'nin gelişimine destek vermişti. Böylece toplumsal hayatta yer alan kadınlar geçmişin getirdiği olumsuzlukları geride bırakıp daha ön plana çıkmayı ve birçok alanda söz sahibi olmayı başarmıştı. Bu ortamda kabul edilen 1924 yılı Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile kadın-erkek eşit şartlarda eğitim hakkını kazanmıştı. Cumhuriyet dönemiyle artarak devam eden kadın hareketleri süreci 1926 yılında kabul edilen Medeni Kanun ile güçlenmiş ve dünyada ki pek çok ülkeden daha önce kadınlara geniş haklar tanınmıştı. Evlenme, boşanma, velayet hakkı gibi konuları barındıran bu kanun ile aile ve toplum hayatında cinsiyet eşitliğinin temelleri atılmıştı. Bu oluşumlar beraberinde kadınların artık ülke siyasetinde de söz sahibi olma fikrini gündeme getirmişti. Ülke siyasetinde kadınlara verilecek haklar, onların önüne konuların engellerin aşılmasını sağlayacaktı. Ayrıca hukuk ve siyaset alanında yeni görüşlerin ve bakış açılarının dâhil olması bu alanda fikir çeşitliliğini getirecekti. En önemlisi de kadınlara bu hakların verilmesi ile toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlama açısından önemli bir girişim olacaktı.

Tüm bunlar sonucunda Türk kadını 1930 yılında belediye hükümleri ile seçme ve seçilme hakkını alabilmişti. Ardından kadınlara 1933 yılında köylerde muhtar olabilme hakkı ve 1934 yılına gelindiğinde milletvekili seçme ve seçilme hakkının anayasada yer almasıyla da kadınlar siyasi arenada tam anlamıyla söz sahibi olmaya başlamıştı.

Şekil 4.38. Demircidere köyü muhtarlık seçimi ve seçme hakkını kullanan kadınlar

Bu ortamda 1933 yılında kadınlara verilen köylerde muhtar olabilme hakkı ile henüz 32 yaşındayken muhtar olan Gül Esin Türkiye’de kadınların siyasal hayatta kendini gösterdiği ilk hikâyelerdendi.

1901 yılında Muğla’da doğan Gül erkek kardeşlerini I. Dünya Savaşı yıllarında savaş meydanında kaybetmişti. Ailesinden baskıcı bir tutum görmeyen Gül birçok yaşıtına göre daha özgür büyümüştür. Kurtuluş Savaşı başlamadan önce evlilik yapmış fakat savaştan sonra eşini bir daha görememişti.

Bu olay sonrası Aydın’ın Çine İlçesinin Demircidere köyünde yaşayan ağabeyinin yanına yerleşti. Burada kısa sürede köy halkının sevgisini ve saygısını kazanmayı başardı. Zekâsı, azmi, çalışkanlığı ve dürüstlüğü ile köyün ileri gelenlerinin de dikkatini çeken Gül Esin yeni seçim döneminde kendini destekleyen birçok kişiyi de arkasına alarak muhtar aday oldu. Sadece aday olarak da kalmadı ve erkek rakiplerine oy farkı atarak muhtar oldu. İşte siyasal arenada kendini gösteren Esin’in hikâyesi yeni başlamış oldu.

O gün köyün meydanı epey kalabalıktı. Köyün ihtiyar heyeti, muhtar adayları, oy vermeye gelen halk, çocuklar herkesler buradaydı. Sırayla herkes oy hakkını kullanıyor ardından kimi evine dönüyor kimi meydanda bekleyerek adayların heyecanını

paylaşıyordu. Çocuklar meydanda koşturuyor aralarında şakalaşüyor ve ortama renk katıyordu.

Saat dört gibi biten oy verme sürecinin ardından açılan sandık ve sayılan oylarla Gül Esin Demircidere Köyü'nün yeni muhtarı olmuştu. Davullar, zurnalar eşliğinde tebrikleri kabul etti. Ardında yaptığı heyecanlı konuşmasıyla da alkışları toplamaya devam etti.

Şekil 4. 39. Gül Esin

-Gül Esin;

Sevgili Demircidere köyü sakinleri, adaylığımı koymadan önce de bana bu yolda destek olan, beni cesaretlendiren dostlarıma ve tüm köy halkına teşekkür ederim. Bu döneme kadar düşüncelerine demir perde koyan kadına söz söyleme hakkı vermeyen, kadını geri plana iten ve görmezden gelen zihniyeti artık geride bıraktık. Her dönemde maddi-manevi erkeğe

destek olan fakat görünmez karakter olarak düşünülen Türk kadını artık yönetimde de söz sahibi olarak bu düşünceye gerekli cevabı verecek. Evet, Türkiye’de kadınlara verilen seçme ve seçilme hakkı ile köy muhtarı olan ilk kadın ben oldum ama biliyorum ki son olmayacağım. Yine biliyorum ki bu köyden erkek öğretmenler, doktorlar, valiler, kaymakamlar ve daha niceleri çıkabileceği gibi kadın öğretmenler, kadın doktorlar, kadın valiler ve daha niceleri çıkacak. Köyün gelişimi için düşündüğüm birçok çalışmanın yanında çocukların eğitimi içinde birçok çalışma yapacak ve onları daima destekleyeceğim.

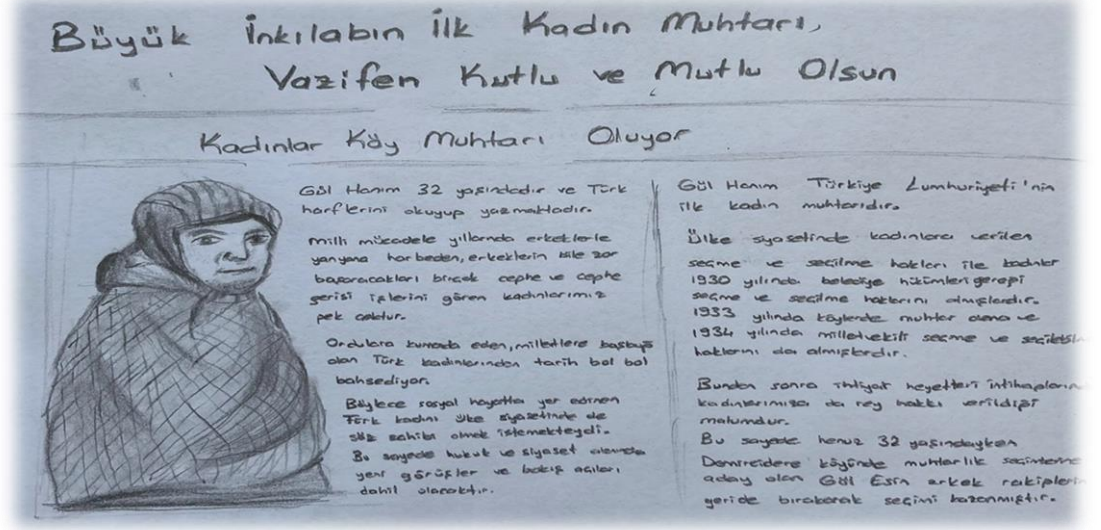
Bugün uzun bir gün oldu. Sizleri daha fazla yormak istemem, daha konuşacak, fikir alışverişi yapacak günlerimiz olacak. Ben düşüncelerimi paylaşmak için sabırsızlıkla bekliyorum olacağım. Tekrar hepinize çok teşekkür ederim.

Gül Esin'in konuşmasının ardından davul, zurnalar çalmaya halaylar çekilmeye bir süre daha devam etmişti. Ardından köylü yavaş yavaş evlerine dağılmış Gül Esin'de evine yönelmişti. Çok yorulmuştu bugün hemen odasına geçti ama heyecandan ve mutluluktan uyuyamadı tabi. Gün ışıyana kadar sağa sola dönmüş bu süreçte yapmak istediği çalışmaları düşünmüştü. Cumhuriyet'in ilanı sonrası tüm yenilikleri takip etmiş düşüncelerinde bunları barındırmıştı. Öncelikle istediği köy ile ilgili konuları konuşup, tartışabilecekleri "köy odası" adıyla bir yapı inşa ettirmekti. Kafasında her şeyi planlamıştı. Ardından yapacağı proje ise bozuk köy yollarını tamir etmek ve ulaşımı kolaylaştırmak adına köprü inşa ettirmek olacaktı.

Köydeki gençleri de unutmamıştı Gül Esin. Onları boş uğraşlardan uzaklaştıracak avcılık, binicilik gibi spor dallarına yöneltecek dernekler kuracaktı. Bununla birlikte gençlerin eğitim faaliyetlerini de desteklemek önemli arzularından biriydi. Bunun için derslerde başarısız olan öğrencilerle başarılı olan öğrencileri hafta sonları belirli saatlerde eşleyecek ve birlikte çalışmalarını sağlayacaktı. Bunun yanında öğrencileri okula heveslendirmek için aldığı küçük kırtasiye malzemelerini öğrencilere dağıtılmasını sağlayacaktı. Okulda başarı düzeyi yüksek olup maddi imkânsızlık yaşayan öğrenciler için yardımlar toplayacaktı. Özellikle kız çocuklarının eğitimlerini aksatmamaları için gerekirse ev ev gezecek ailelerini ikna edecekti.

Tüm gece bunları düşünerek sabah etmişti bile. Yatağından fırladığı gibi köyün ileri gelenlerinin yanına koştu. İlk düşüncesi olan "köy odası" fikrini onlarla paylaştı. Fikir onların hoşuna gidince projeyi detaylandırdı. Bu odanın inşası için gerekli malzeme parasını tüm köy halkının elde ettiği tarım ürünlerinden bir kısmını ortaya koyması ve bunların satılması ile elde edecekti. Herkes de bu fikri onaylamıştı. Görünüşe göre Gül Esin'in ilk düşüncesini hayata geçirmesi için önünde bir engel kalmamıştı.

Bunların konuşulup karara bağlandığı sırada köyün bakkalı elinde iki gazete ve yüzünde tebessüm ile kalabalığın olduğu alana yaklaştı. Gazeteyi büyük bir sevinçle Gül Esin'e uzattı. Esin gazeteye ilk baktığında "Büyük İnkılabın ilk Kadın Muhtarı, Vazifen Kutlu ve Mutlu Olsun" manşetini gördü. Halkevi gazetesinin bu manşeti ile gözünden akan damlalar Gül Esin'in bundan sonra yapacağı işler için yüreğini cesaretle doldurmaya yetti.

Şekil 4.40. Halkevi Gazetesi'nin Gül Esin haberi

SON

BEŞİNCİ BÖLÜM SONUÇ

Kadın, her devlette ve her millette olduğu gibi Türklerde de İslamiyet'in kabulünden öncesi ile başlayarak Türkiye Cumhuriyeti kurulana kadar geçen tüm zamanlarda önemli bir konumda yer almıştır. Kadınlar gerek sosyal hayatta gerekse savaş gibi olağanüstü durumlarda erkeğin yanında bulunmuştur.

Özellikle İslam öncesi Türk devletlerine bakıldığında kadın ve erkeğin iş paylaşımında eşit olduğu ve günlük hayatta olduğu gibi devlet işlerinde de kadının sözüne yer verildiği görülmektedir. Fakat ilerleyen süreçte İslamiyet'i kabul ile kadınların yavaş yavaş geri plana itildi fark edilmektedir. Bunun nedenini birçok yazar dinin yanlış yorumlanmasına bağlamış olsa da kadının konumunda meydana gelen bu gerçek göz ardı edilememiştir.

Osmanlı dönemine gelindiğinde yine kadınların yüksek duvarlar ardında yer aldığı, giyim ve kuşamının devlet yönetimince tayin edildiği süreçler görülmüştür. Fakat zamanla dünya devletlerinde görülen çağdaşlaşma hareketleri Osmanlı'nın da kapısına dayanmış ve Tanzimat ile birlikte özellikle kadının konumunda yeni gelişmelere neden olmuştur.

Okul sayılarının artması kadınların yüksekokul ve mesleki okullarda okuma imkânı bulması ile kadının konumundaki olumlu gelişmeler hız kazanmıştır. Öncelikle eğitilmiş kadınlar ile başlayan eşitlik söylemleri bu kadınların yazdıkları yazılarla yayınlanan gazete ve dergi gibi çeşitli yayın organları aracılığıyla geniş kitlelere ulaşmayı başarmıştır. Artık feminizm hareketleri hız kazanmış ve kadın çalışmaları artmıştır. Bu çalışmalar toplumsal cinsiyet söylemlerini de gündeme getirmiştir. Artık kadınlar eski kapılar ardında saklanan, görünmeyen kişilikler olmayı kabul etmemiş ve toplumsal alanda söz sahibi olmaya başlamışlardır. Bu sayede toplumsal alanda söz sahibi olan kadınlar, hareketlerini güçlendirerek kamusal alanlarda da kendilerine yer açmaya çalışmışlardır.

Kadınların okullarda eğitim almaları ile başlayan toplumsal cinsiyet söylemleri kadınların yeni haklar yeni çalışma alanları kazanmasıyla birlikte onlara özgürlüğün kapılarını açmıştır. Bu durum erkek egemen toplum yapısında kırılmalar meydana getirmiş ve kadınların da toplumda söz sahibi olmalarının önünü açmıştır.

Batıda kendini gösteren modernleşme çalışmaları ve burada başlayan feminizm söylemleri toplumun tüm tabakalarına yayılmış ve bu dönemde batının yeniliklerini örnek almaya çalışan Osmanlı toplumunu da yukarıda bahsedildiği şekilde etkilemiştir. Böylece Osmanlı toplumu da modern bir toplum seviyesine ulaştırılmaya çalışılmıştır.

Osmanlı Devleti'nde Tanzimat ile başlayan bu hareketler Meşrutiyet döneminde de devam etmiştir. Bunun ardından siyasal sistemde meydana gelen değişim çağdaşlaşma hareketlerini sekteye uğratmamış aksine Cumhuriyetin ilan edilmesi ile süreklilik kazanmıştır. Bu durum Tanzimat dönemi ile başlayan kadın hareketlerinin sarmal bir şekilde devam ettiğini ve Cumhuriyetin kadın hareketlerinin temelini oluşturduğunu göstermiştir.

Kadınların toplumsal hayatta başlattıkları küçümsenemeyecek bu değişim ve dönüşümler büyük ölçüde kadının bir birey olarak görünür olmasını sağlamıştır. Toplumsal hayatta gizlenen, kamusal alanda yer verilmeyen, Siyasal hayatta tamamen yok sayılan kadınlar bu gidişata dur demeyi başarmıştır. Cumhuriyetin ilan edilmesi ile de bu döneme kadar elde edemedikleri seçme ve seçilme gibi hakları da kazanmışlardır.

Kadınların bireyselleşme ve toplumsallaşmasında önemli dönüm noktalarından biri de savaşlar olmuştur. Balkan Savaşları ve ardından meydana gelen Birinci Dünya Savaşı kadınların toplumsal cinsiyet söylemlerinde ve bu konudaki haklılıklarında etkin rol oynamıştır. Kadınlar bu savaşların yaşandığı dönemde hem cephede hem de cephe gerisinde yer almıştır. Kimi zaman cephede erkeği ile birlikte olup omuz omuza çarpışmış kimi zamanda çalışma hayatında erkeklerden kalan boşluğu doldurarak ekonomik yaşamın sürekliliğini sağlamıştır. Nitekim bu olaylar kadınların elde ettikleri haklardan memnun olmayan kesimi dahi yumuşatmayı başarmıştır. Bununla birlikte toplumun her tabakasında toplumsal cinsiyet, eşitlik gibi kavramların yer edinmesini başarmışlardır. Çıkarılan yayınlar, kurulan cemiyetler, bu farkındalığı kazanmaya başlayan insanları bilgilendirerek kavramları her kesimde güçlendirmeye başarmıştır.

Kurtuluş Savaşı yıllarına gelindiğinde ise kadınlar yine tarih sahnesinde var olacağını yer aldıkları savaşlar, kurdukları cemiyetler, düzenledikleri mitingler ve bunun gibi memleketin kurtuluşu için yaptıkları tüm çalışmalarla göstermişlerdir.

Kadınlar yaşanan için bu dönemlerle toplumda kadının yerine dikkat çekmiş ve kadının konumunda meydana gelen ve gelecek değişim ve dönüşümlerin devamlılığını

sağlamışlardır. Bu değişim ve dönüşüm daha önce de değinildiği gibi Cumhuriyetin ilanıyla farklı alanlara da taşınmıştır. Türk kadını hak ettiği ve aldığı eğitim ile kamusal alanda yer alarak sosyalleşmesinin yanında oy kullanma ve seçilme haklarını da kazanarak siyasal bir nitelik de kazanmıştır. Şehir merkezlerinde başlayan bu kadın hareketleri yine kadınların çalışmalarıyla taşraya da taşınmış ve kadınlar toplumunda meydana gelen bu değişimi devam ettirmiştir.

Kazanımların elde edildiği tüm bu süreçler kolaylıkla yaşanmamış kadınlar bu dönemde çetin mücadeleler vermişlerdir ve artık kapılar ardında saklanan ne giydiğine nereye gittiğine kadar yön verilen kadınların yerini özgür, bir birey olduğunun farkında, varlığını kabul ettirebilen kadınlar almıştır.

Dünya devletlerinde görülen çağdaşlaşma hareketleri yalnızca kadın söylemlerini ve feminizm çalışmalarını gün yüzüne çıkarmamış bunun beraberinde sosyal ve kültürel tarihçiliğinde ön plana atmıştır. Bu durum tarihte baskı altına alınan ve görünmeyen kadınlar ile tarihin tek ürünü olarak öne çıkan erkeklerin var olduğu devri kapatmanın vakti geldiğini herkese göstermiştir. Geç de olsa artık tarihte yalnızca erkek değil, kadın öznelerin de var olduğu fark edilmiştir.

Kadın söylemlerini ve tarihte kadınların da var olduğunu herkese göstermeye çalışanlar yine kadınlar ve onların yaptıkları çalışmalar olmuştur. Tarihin kadın aktörleri yapılan çalışmalarla gün yüzüne çıkarılmış ve tarih konuları arasında yerini almaya başlamıştır. Bu durum tarih ders kitaplarında yalnızca erkek söylemlerine yer verilmesinin yanlışlığını ortaya koymuştur. Bu doğrultuda ders kitapları da yeniden düzenlemeye başlanmış kadın tarihi gündeme gelmiştir. Ders kitaplarında yer vermeye başlanan kadın özneler eğitim ortamlarına da taşınmış ve öğrencilerin tarih konularını görmeye başladıkları ortaöğretim kademelerine kadar indirgenmiştir. Bunun sonucunda akademik alanda yapılan araştırmalarla akademisyenler arasında yer verilen kadın tarihi ortaöğretim seviyesine de ulaşmış olmuştur.

Tarih sahnesinde artık yer almaya başlayan kadın konusu ilk etapta öncü kadınlar ile gündeme gelmiştir. Ardından yavaş yavaş sosyal hayatta yer alan normal kadınlarda araştırılmaya başlanmıştır. Tüm bu gelişmeler programda ve kitaplarda yer alan erkek egemen tarih yazımını kırmış olmakla birlikte kadın öznelerin görünürlüğü yeterli

düzeye ulaşamamıştır. Bu durumu temelden eğitim ile değiştirmeye çalışmak okullara ve öğretmenlere düşmüştür.

Müfredat ve ders kitaplarında ne kadar kadın tarihine yer verilmeye başlansa da bunların yeterli olmadığı bilinmektedir. Bu durum kadın tarihi kazanımlarının verilmesinde büyük sorumluluğu öğretmenlere yüklemiştir. Öğreticilerin derslerde öğrencilere konuları verme biçimi ile kullandıkları yöntem ve teknikler kazanımın ders kitaplarında olduğundan daha geniş çerçevede verilmesini ve anlamlı öğrenmeyi sağlayabilmektedir. Tüm konularda geçerli olmakla birlikte özellikle kitapların yetersiz olduğu kadın tarihi konusunda da geleneksel öğretim teknikleri kullanıldığı takdirde bu kazanımların öğrencilerde farkındalık oluşturmaya yetmeyeceği bilinmektedir. Tüm bunlar tarih ve sosyal bilgiler eğitiminde kadın söylemlerinin daha özenli ele alınması gerektiğini göstermektedir. Bu bakımdan okullarda görülen bu derslerde öğretmenler tarihin erkek karakterlerinin yanında kadın karakterlerinin de olduğunu öğrencilere göstermeli hatta tarihte kadın ve erkek söylemlerine eşit miktarda yer vermelidir. Bununla birlikte yer verilen kadın ve erkek öznelerin yalnızca bilinen tanınmış kişiler olmamasına bunların yanı sıra sıradan ve günlük hayattan kişilere yer verilmesine de dikkat etmelidir.

Kadın söylemleri, kadın hakları gibi konular akademisyenler tarafından yürütülen çalışmalarla artık okul ortamına taşınmıştır. Bu durum ile öğrencilerin toplumsal cinsiyet eşitliği algılarının gelişmesi sağlanmak istenmiştir. Bu noktada ders kitaplarında yer alan tarih konularında eril merkezli bakış açısının kırılması amaçlanmıştır. Bununla birlikte tarihte silik özneler olarak yer alan kadınlar artık belirgin konuma yükseltilmek istenmiştir. Bu bağlamda yukarıda bahsedildiği üzere öğretmenlere büyük görev düşmektedir ve bu konular öğrencilere kazandırılırken öğretmenlerin geleneksel tarih öğretiminin dışına çıkması beklenmektedir. Öğretmenler bu noktada yapılandırmacı yaklaşıma uygun ders stratejileri geliştirmelidir. Bu aşamada yapılan araştırmanın getirmiş olduğu resimlendirilmiş öykü tekniğinin tarih konularını kazandırmada önemli bir rolü olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim resimlendirilmiş öykü tekniği, tarih öğretiminde soyut kavramları öğrencilerin daha iyi anlamlandırabilmesini sağlamaktadır. Öğrenciler öykülerle düşünce yapılarında konuyu anlamlandırırken verilen görsellerle de imgelem yetilerini geliştirebilmektedirler.

Konuyu anlamlandırmada ve konunun zihinde yer edinmesini sağlamada olayların öyküleştirilerek dönemin duygu ve düşüncelerini yansıtmaya zihinsel algılamada olumlu sonuçlar vermektedir. Bununla birlikte öykülerle ifade edilen olayların resimlerle canlandırılması öğretimi sıkıcılıktan uzaklaştırmakta ve konuları eğlenceli hale getirmekte de önemli olmaktadır.

Bu öğrenme ile öğrenciler işlenen konuları üst düzeyde anlamlandırabilmektedirler. Öğrencilere bu teknikle zengin içerikler sunarken yalnızca belirli ve öncü öznelere öğretmekle kalmaz dönemin yaşam tarzını ve kültürünü de görebilmelerini amaçlar. Bu sayede tarih konularında yer alan dönemlerin yalnızca şahsiyetlerine veya belli bir olayına odaklanmaz dönemi farklı açılardan algılar ve yorumlayabilir. Bununla birlikte öğrenenler kendi düşüncelerini geniş çerçevede ifade edebilir. Bu bakımdan tarihsel süreci geniş çerçevede gösterebilen resimli öykü tekniği kadın tarihi, kadın söylemleri, kadın hak ve özgürlükleri gibi konularda büyük yararlılık sağlayacaktır.

Öğrenmede farklı duyu organlarına seslenen öğretim teknikleri sınıf içerisinde farklı öğrenme yetilerine sahip olan birçok öğrenciye hitap etmektedir. Böylece her öğrenci de öğrenmeyi sağlayabilmektedir. Farklı duygulara seslenebilen sınıf ortamları kadın tarihi öğretiminde öğrencilerin düşünme becerilerini artırabileceği gibi hayal güçlerini de geliştirebilecek ve öğrenme düzeylerini artıracaktır. Bununla beraber öğrencilerden anlama, anladığını inceleme ve yorumlama kabiliyetlerini de geliştirecektir. Öyküler öğrencilerde okuma hevesini kamçılacak aynı zamanda dil gelişimlerinde de olumlu etkiler sağlayacaktır.

Her öğrencinin düşünce yapısı kendine has özellikler taşıdığı için resimlendirilmiş öykülerle kadın tarihi öğretiminde öğrenenin kendi anlamlarını oluşturmasını sağlamak ve kendi zihinsel yolculuğunu desteklemek gerekmektedir. Bu sayede her türden öğrenci kazanımları alabilecektir.

Akademik bakımdan başarı yüzdesi düşük olan öğrenciler de öykülerle ve resimlerle zihinsel çağrışımlarını destekleyebilecektir. Zihinlerinde canlandırabildikleri kadın söylemlerini anlamlandırabilecek ve toplumsal cinsiyet bağlamında düşünceleri geliştirebileceklerdir. Bu sayede hem eril zihin kalıplarını kırarak hem de dersi eğlenceli hale getiren teknikle birlikte daha çok katılım sağlayabilecektir.

Akademik bakımdan başarı yüzdesi yüksek olan öğrencilerde ise resimler indirilmiş öyküler kadın tarihi konusunda farklı bakış açısı kazandıracak yine toplumsal cinsiyet konusunda daha sağlam fikirlere sahip olacaklardır. Dersi eğlenceli hale getiren resimlendirilmiş öyküler öğrencilerin görüşlerinde onlara yeni ufuklar açacak ve öğrenmeyi zenginleştirecektir. Öğrenenlerin düş güçlerini zenginleştirecek ve kadın konusunda düşüncelerini yapılandırmalarına yardımcı olacaktır. Bu sayede öğrenciler tarihi dönemlerde meydana gelen kadın hareketlerinin mantığını kavrayacak ve erkek egemen tarih anlayışının yanlışlarını da fark edecektir. Öğrenciler dönemleri ve olayları sorgulayabilecek ve kazanımları o döneme ve günümüze göre karşılaştırabileceklerdir. Bunun sonucunda kadın tarihi öğretiminde öğrenenler kitaplarda yer alan ve genelde eril merkezli olan kazanımların onları tek yöne çekmesini önleyecek öğrenenler toplumsal cinsiyet gerçeğine ulaşabileceklerdir.

Çalışmamızın bulgular kısmında yer verilen resimlendirmiş öyküler, öğrenenlerin kadın tarihi konularına daha geniş çerçeveden bakabilmesini sağlayacaktır. Örneğin; “Devlet Kurtaran Türk Anası” başlıklı öyküde, öğrenciler Sosyal Bilgiler ders kitaplarında hiç ismini duymadıkları bir kadın karakter ile karşılaşacaklardır. Kitaplarda ismi çokça yer alan erkek hükümdarlara artık bu hikâye ile bir kadın özne ve kurtarıcı eklenecektir. Selçuklu Devleti’nin kuruluşunda etkili olan Tuğrul ve Çağrı Beyleri sıkça duyan öğrenciler yine bu devletin devamlılığının sağlanmasında yeri olan Altuncan Hatunu da öğreneceklerdir. Öğrenenler bu öykü ile Altuncan Hatun’un devlet yönetiminde söz sahibi olduğunu ve bu konumunu devletin yararı için kullandığını göreceklerdir. Tarihte yer alan öncü bir kadını tanıyan öğrenciler bununla birlikte yine o dönemlerde diğer kadınların da konumunu görecek ve kadınlarında tarih sahnesinde yer aldıklarını erkekler kadar önemli işler yaptıklarını fark edecektirler.

Bir diğer hikâye olan “Anadolu Bacıları” isimli hikâye ile öğrenciler Anadolu Selçuklu Devleti döneminde devletin sosyal ve ekonomik anlamda kalkınmasını sağlamada kadınların çalışmalarını ve yaptıkları işleri görebileceklerdir. Bununla beraber o dönemin toplumunu yalnızca erkeklerin yer aldığı söylemlerle değil kadın söylemleriyle de değerlendirebileceklerdir. Yine burada toplumsal hayat ile birlikte hikâyenin başrolündeki kadın öncü olan Fatma Bacı’yla tanışacaklardır. Bu sayede ders kitaplarında yer alabilen Ahi Evran ve onun teşkilatına eşdeğer olan ama kitaplarda yer

verilmeyen bir kadın aktörü ve kadınların teşkilatını görebilecektirler. Yine bu durum öğrencilerin toplumsal cinsiyet eşitliği açısından düşünce biçimlerini destekleyecektir.

Yine tezimizin bulgular kısmında yer verdiğimiz “Anaların Anası Hayme Ana” başlıklı hikâye ile öğrenciler Osmanlı Devleti’nin kuruluşunda yer alan bir diğer kadın öncü olan Hayme Ana’yı tanıyacaklardır. Burada Osmanlı Devleti’nin kuruluşu sırasında toplumun durumunu kadın erkek yaşayışını görebilecektirler. Tarih ve Sosyal Bilgiler kitaplarında yer verilen eril merkezli anlatımın dışına çıkabilecek silik özneler olarak görülen kadınları ve çocukları bu hikâye ile zihinlerinde belirginleştirebilecektirler.

“Hürrem Sultan” başlıklı öykü ise, öğrencilerin tarih öğretiminde kadın sultanlara atfedilen olumsuz tutumlarını olumluya çevirmelerini sağlayacak ve olayları tek taraflı görmekten uzaklaştıracaktır. Yine bu hikâye de öğrenenlere dönemin toplumsal yapısını gösterecektir.

Öğrenciler “İlk Mezunlar” başlığı ile 1870’li yıllarda Osmanlıda kadınlara yönelik açılan öğretmen okullarını ve buradan mezun olarak ilk memurlardan olan kadın öğretmenleri görecekler. Ve o dönemin eğitim-öğretim sürecine Ayşe öğretmenin yaşantısı üzerinden tanık olacaklardır. Böylece kadınların kamusal alada da yer edinmeye başladıkları süreci göreceklerdir.

“Halide Edip Adivar” başlıklı hikâye ile Kurtuluş Savaşı sürecinde yaşanan çetin mücadeleleri ve bu süreçteki kadın hareketlerini Halide Edip Adivar’ın anılarıyla dinleyeceklerdir. Bu süreçte kadınların kurdukları cemiyetleri ve kadınların düzenledikleri konferansları öğrenecekler ve kadınların bir yandan işgale karşı gösterdikleri mücadeleyi diğer yandan da hak arayışlarını sezmiş olacaklardır.

“Nezahat Onbaşı/Küçük Nezahat başlıklı hikâye Kurtuluş Savaşı’nın cephede yaşanan yüzünün bir kısmını Küçük Nezahat’in yaşadıkları ile öğrencilere sunacaktır. Bu hikâye ile öğrenciler hem cephede yaşananlar hem dönem ile ilgili kadın çalışmaları hakkında bilgi sahibi olacaklardır. Kadınlarında bu mücadelede cephe de yer aldığı göreceklerdir.

“Büyük İnkılâbın İlk Kadın Muhtarı” adlı hikâye ile öğrenciler Milli Mücadele döneminin ardından başlanan yenilik hareketlerinde kadın söylemlerine de tanık olacaktır. Kadın hareketlerinin haklılığını ve kadın hakları konusunda yapılan

alışmaları goreceklerdir. Bunun yanında siyasal alanda kadınların kazandıkları hakları ilk kadın muhtarımız olan Gl Esin'in yaşadıklarıyla öğreneceklerdir.

Bulgular kısmında yer verdiğimiz bu hikâyelerle öğrenciler her dönemi farklı bakış açısıyla tek tek ele alabileceklerdir. Burada da tarihte yalnızca erkek aktörler ve günlük hayatta yalnız erkekler olmadığını goreceklerdir. Hikâyelerle tarihte kadın aktörleri tanıma imkânı bulacak ve toplumsal hayatı kadın erkek perspektifinde değerlendirebileceklerdir. Bu ğrencilere daha objektif bir bakış açısı sunacak ve tarih yazımının tek taraflı bakış açısını kırabilmelerini sağlayacaklardır.

KAYNAKÇA

- Akgökçe, N., İlyasoğlu, A., Durakbaşı, A., & Çakır, S. (2001). *Kadın Tarihi Tarihine Neresine Düşüyor*. Cogito, (29), 254-268.
- Acar, F. (2017). “Şehzade-Sultan Bağlamında Klasik Dönem Osmanlı Saltanat Verasetinde Gücün Esas Alınması ve Kadın Soy Çizgisinin Iskat Edilmesi”.*HistoryStudies*. 9(5).
- Adıvar, H. (1962). *Türkün Ateşle İmtihanı:(İstiklâl Savaşı Hâtıraları)*. İstanbul: Çan yayını.
- Akgündüz, A. (1995). *İslâm hukukunda kölelik-câriyelik müessesesi ve Osmanlı'da harem*. İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları.
- Aksoy, İ. (2017). Toplumsal ve siyasal süreçte Türk kadını. *Yasama Dergisi*, (32), 7-20.
- Akşin, S. (1987).*Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*. İstanbul: Remzi Kitabevi Yayınları.
- Akşit, E. (2015). Kızların sessizliği: Kız enstitülerinin uzun tarihi. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Akyüz, Y. (2004).*Türk Eğitim Tarihi: “MÖ 1000-MS 2004”*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Akyüz, Y. (2012).*Türk Eğitim Tarihi “M. Ö. 1.000- M. S. 2012”*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Altınay, A. (2004). *Ordu-Millet-Kadınlar “Dünyanın İlk Kadın Savaş Pilotu Sabiha Gökçen”*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Altındal, A. (1985).*Türkiye’de kadın*. İstanbul: Süreç Yayınları.
- Anıl, A. Y. (2004). “Kutadgu Bilig’de Kadın. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî”. *Araştırma Dergisi*, (32),91-92.
- Arayancan, A. (2011). “Akkoyunlu ve Karakoyunlu’da kadının devlet yönetimi ve diplomasideki önemine iki örnek: Hatun Can Begüm ve Sara Hatun”. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (29), 285-301.

- Arat, Y. (1998).Feministler, İslamcılar ve Türkiye'de Siyasal Değişim. *Politik Psikoloji Dergisi*, 19(1), 117-131.
- Argunşah, H. (2002). *Bir Cumhuriyet Kadını Şükûfe Nihal*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Asker, A. (2004). *Kadınların Seçme ve Seçilme Hakkı Üzerine Kısa Bir Değerlendirme*. Kütüphane Dokümantasyon ve Tercüme Müdürlüğü Araştırma Servisi.
- Aslan, S. (2006). “Osmanlı Devleti’nde Siyasal İktidar unsuru Olarak Harem”. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(1), 1-13.
- Atçıl, M. (2019). “Osmanlı Haremine Dört Farklı Bakış”. *Divan: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, (15),247-258.
- Avaroğulları, M., & Çapar, Z. (2016). “Tarihte Türk kadınları ve ilkler”. *Journal of Inquiry Based Activities*, 6(1), 27-49.
- Avcı, M. (2016). “Osmanlı Devleti’nde Kadın Hakları ve Kadın Haklarının Gelişimi İçin Mücadele Eden Öncü Kadınlar”. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (55), 225-254.
- Avcı, Y. (2007). “Osmanlı Devleti’nde Tanzimat Döneminde “Otoriter Modernleşme” ve Kadının Özgürleşmesi Meselesi”. *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*,21(1), 18.
- Aydınör, F. (2006).*Tanzimat döneminde (1839-1876) kadın yaşamındaki modernleşme*. (Yüksek Lisans Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi.
- Aydın, M. (2017). “Namık Kemal’de “Terakki” ve “Maarif” Düşüncesi”. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*,53(2).
- Durakbasi, A. (1988). “Cumhuriyet Döneminde Kemalist Kadın Kimliğinin Oluşumu”. *Tarih ve Toplum Dergisi*, 51, 39-43.
- Bakırcı, K. (2012). *Cinsiyet Ayrımcılığı Yasağı ve Türkiye*, Ankara: Seçkin Yayınları.
- Bakacak, A.G.(2009).“Cumhuriyet Dönemi Kadın İmgesi Üzerine Bir Değerlendirme”. *Atatürk Yolu Dergisi*,11(44), 627-638.
- Bars, M. E. (2014). “Türk kahramanlık destanlarında kadın tipleri”. *International Journal of Languages Education and Teaching*, 3, 122-140.

- Baskın, B. (2008).“II. Meşrutiyet'te Kadın Eğitime Yönelik Bir Girişim: İnas Darülfünunu”. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (38),106.
- Belenlioğlu, T.,Avaroğulları, A. (2017). “20. Yüzyılda Türkiye’de Kadın Konusunun Tarih Derslerinde Öğretimine Yönelik Bir Değerlendirme: Türk Kadınlar Birliği ve Faaliyetleri”. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(2), 287-310.
- Berkes, N. (2003).*Türkiye’de Çağdaşlaşma*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Berktaş, F. (2006).Yeni Kimlik Arayışı, Eski Cinsel Düalizm: Peyami Safa'nın Romanlarında Toplumsal Cinsiyet. *Kadın Araştırmaları Dergisi*, (9), 77-90.
- Bozkurt, G. (1996).*Batı Hukukunun Türkiye’de Benimsenmesi Osmanlı Devleti’nden Türkiye Cumhuriyeti’ne Resepsiyon Süreci (1839-1939)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Çaha, Ö., Özensel, E. (1996). *Sivil kadın: Türkiye’de sivil toplum ve kadın*. İstanbul: Vadi Yayınları.
- Çaka, C. (1948). *Tarih boyunca harp ve kadın*. As. Fb. Basımevi.
- Çakır, S. (2011). *Osmanlı kadın hareketi*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Çankaya, N. (2003). *Tarihi Süreç İçerisinde Türk Kadını*. İstanbul: MKB Halk Kütüphanesi Yayınevi
- Çimen, L. K. (2008). *Türk Töresinde Kadın ve Aile*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Çiydem, E. (2017) *Toplumsal Modernleşme Projesi Olarak Tanzimat Dönemi (Eğitim Islahatı Bağlamında)(1839-1876)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Davulcu, E., Temel, M. (2017). “Osmanlı Devleti’nde Yayımlanan İlk Kadın İlavesi Terakki-i Muhadderat’taki Kadın Mektuplarının Tahlili”. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 1(44).
- Demir, N. Ö. (1999). “II. Meşrutiyet Dönemi Osmanlı Feminizmi”. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 16(2).
- Demir, Z. (2015). “Kadınların Siyasete Katılımı ve Katılımı Artırmaya Yönelik Stratejiler”. *Kadın Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 35-47.

- Doğramacı, E. (1989). *Türkiye’de Kadının Dünyü ve Bugünü*. Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Görür, E. (2015). “İnas Rüşdiye Mektepleri: Yanya Hamidiye İnas Rüştiye Mektebi Örneği”. *Journal of International Social Research*, (8), 36.
- Demirtaş, B. (2008). “Atatürk Döneminde Eğitim Alanında Yaşanan Gelişmeler”. *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, (02), 155-176.
- Derya, K., Yurdakul, M. (2007). “Türkiye’de ve dünyada ebelik eğitimi”. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 23(2), 233-241.
- Dilek, D. (2002). *Tarih Derslerinde Öğrenme ve Düşünce Gelişimi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Dilek, D. (2007). *Tarih Derslerinde Öğrenme ve Düşünce Gelişimi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Dilek, G. (2012). *Tarih Öğretiminde Toplumsal Cinsiyet: 6. Sınıf Öğrencilerinin Perspektifinden Tarihsel Süreçte Kadın Hakları ve Kadın İmgesi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Doğanay, A. (2002). *Sosyal bilgiler öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Öztürk, C., Dilek, D. (2005). *Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Doğanay, A. (2008). “Çağdaş Sosyal Bilgiler Anlayışı Işığında Yeni Sosyal Bilgiler Programının Değerlendirilmesi”. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(2), 77-96.
- Dönmez, C. (2003). *Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgiler*. C. Şahin, (Ed.). *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu Sosyal Bilgiler içinde* (31-42) Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Dulum, S. (2006). *Osmanlı Devleti’nde kadının statüsü, eğitimi ve çalışma hayatı (1839-1918)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Durakbaşı, A. (1988). “Cumhuriyet Döneminde Kemalist Kadın Kimliğinin Oluşumu”. *Tarih ve Toplum Dergisi*, 51, 39-43.

- Ekin, Akşit, E. (2015). *Kızların sessizliği: Kız enstitülerinin uzun tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Eliuz, Ü.(2007). “Muhaderat’ta Feminal Söylem”. *Icanas*, (38), 619.
- Erdem, A. (2015). “Atatürk’ün Kadına ve Kadın Eğitimine Verdiği Önem”. *Belgi Dergisi*, (9), 1266-1277.
- Erdem, Y. (2007). *II. Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e kızların eğitimi*. İstanbul: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Erdem, Y., Yiğit, H. (2010). *Bacıyân-ı Rûm’dan günümüze Türk kadınının iktisadî hayattaki yeri*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- Ergin, M. (1970). *Orhun Abideleri*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Ergün, M. (1997). *Atatürk Devri Türk Eğitimi*, Ankara: Ocak Yayınları.
- Enginün, İ. (2007). Halide Edip Adıvar’ın Eserlerinde Doğu ve Batı Meselesi. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Feyzioğlu, T. (1986). “Atatürk ve Kadın Hakları”. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 2(6), 585-602.
- Göle, N. (1998). “Modernleşme Bağlamında İslami Kimlik Arayışı,” *Türkiye’de Modernleşme ve Ulusal Kimlik*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Gökmen, E. (2006). “Aydın Vilayetinde Sıbyan Mekteplerinin İptidai Mekteplere Dönüştürülmesi”. *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi OTAM*,(20),149-173.
- Güzel, Ş.(1985). “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Toplumsal Değişim ve Kadın”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, 3. Cilt. İstanbul: İletişim Yayınları, 858-864.
- Güzelce, I. (2006). *Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Romanlarında Kadın ve Eğitim*. (Doktora Tezi), DEÜ Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Gündüz, M. (2008). “İkinci Meşrutiyet İdeolojilerinde Sosyoloji ve Geleceğin Toplum Tasavvuru”. *Doğu Batı Dergisi*, (45), 149-170.

- Harmankaya, N. (2020).*Düşünce-Edebiyat ve Tarih Araştırmaları*. “Osmanlı’nın Hayırsever Kadın Banisi: Hürrem Sultan”. İstanbul: Mikyas Basım Yayıncılık.
- Işın, E. (1988). “Tanzimat, Kadın ve Gündelik Hayat”. *Tarih ve Toplum Dergisi*, 9(51), 150-155.
- İbiş, Ş. (2017). *Şer’i Hukuktan Medeni Hukuka Evlilik: Çorum örneği (1840-1930)* (Yüksek Lisans Tezi), Çorum: Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İçli, T. (1998) “Cumhuriyet Döneminde Kadının Konumu”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cumhuriyetimizin 75. Yılı Özel Sayısı, Ankara.
- İlgürel, M. (1966). “Kösem Sultan’ın Bir Vakfiyesi”. *Tarih Dergisi*, 16(21), 83-94.
- İlhamoğlu, E. (2019).*Uluslaşma Bağlamında Kadının Özgürleşmesi Tartışmaları ve Türk Devrimi*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İlkhan, S. (2018). “II. Meşrutiyet Döneminde Türk Kadını”. *Bayterek Uluslararası Akademik Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 56-76.
- İnan, R. (1983). “1920’lerde Türk Millî Eğitimi”, *Cumhuriyet Döneminde Eğitim*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Kanter, B. (2010). Osmanlı Basın Hayatında Kadın Yazarlar. *Tercüman-ı Ahvâl’in 150. Yılında İstanbul’da Fikir Gazeteciliği Sempozyumu*, 17.
- Karabulut, M. (2013). “Tanzimat Dönemi Türk Romanında Kadın Üzerine Tematik Bir İnceleme”. *Erdem Dergisi*, (64), 49-69.
- Karaca, Ş. (2011). “Modernleşme Döneminde Bir Kadın Yazarın Portresi: Emine Semiye Hanım”. *Bilgi Dergisi*, (57), 115-134.
- Karakışla, Y. (1999). "Enver Paşa'nın Kurduğu Kadın Birinci İşçi Taburu: Osmanlı Ordusunda Kadın Askerler", *Toplumsal Tarih Dergisi*, 66: 15-24.
- Kaplan, L. (1998). *Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını(1908-1960)*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Kaşıkcı, O. (1997).*İslâm ve Osmanlı Hukukunda Mecelle*. İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları.

- Kazıcı, Z. (2014). *Osmanlıda Vakıf Medeniyeti*. İstanbul: Kayıhan Yayıncılık.
- Kazmaz, S.(2004). *Yeni Bir Güneş: Atatürk ve Anadolu Medeniyeti*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi.
- Keçe, A., Merey, A. (2011). “İlköğretim Sosyal Bilgiler Kazanımlarının Sosyal Bilimler Disiplinlerine ve Disiplinlerarası Anlayışa Uygunluğunun Belirlenmesi”. *Yüzyüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*,8(1), 110-139.
- Kemal, İ. (1982). *Son Sadrazamlar-II*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Kırzioğlu, F. (1977). *Türk İnkılâp Tarihi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Mediko-Sosyal Merkez Müdürlüğü Yayınları.
- Kırkpınar, L. (2001). *Türk Kurtuluş Savaşı'nda Türk Kadını*. Yedinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri II. Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Kocatürk, U. (1984). *"Atatürk ve Aile", Atatürkçülük*. İstanbul: MEB Basımevi.
- Kocatürk, U. (1984). *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*. Ankara:Turan Kitabevi.
- Koçak, D.(2019).“17 Şubat 1926’da Kabul Edilen Türk Medeni Kanunu’na Göre Türk Kadınının Hak ve Özgürlükleri”. *Atatürk Dergisi*, 8(1), 79-98.
- Koçak, D.(2018).“Türk Sinema Tarihine Bir Katkı: Tarihsel Süreç İçerisinde Milli Mücadele Konulu Üç Film”. *Atatürk Dergisi*, (2), 97-118.
- Koyuncuoğlu, Y. S. (2018). Hak ve Özgürlük Arayışında Osmanlı Kadın Dergi ve Gazeteleri. *ICPESS (International Congress On Politic, Ekonomik and Social Studies*, (14), 23.
- Köksel, B. (2011). Orhon Yazıtları'nda Kadın.*Humanities Sciences*, 6(2), 331-341.
- Köse, M. (2011). *Tarih Öğretiminde Kadın İmajının Yeniden İnşası*.(Yayınlanmamış Doktora Tezi).Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Kurnaz, Ş. (1991).*Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını*. Ankara: Millî Eğitim Basımevi.
- Kuşçu, A. D. (2016). “Selçuklu Devlet Yönetiminde Kadının Yeri ve Altuncan Hatun Örneği”. *Selçuklu Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, (1), 173-191.
- Küpeli, Ö. (2015). “Kösem Sultan’a Ait Bir Muhallefât Kaydı”. *Cihannüma: Tarih ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 131-142.

- Latifoğlu, A. (1999). *Kadınlar Dünyası Gazetesinde Eğitim ve Öğretim*.(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Malkoç, S., Vefikuluçay, Y .D. (2019). “Osmanlı Dönemi Kadın Dergileri”. *Journal of International Social Research*, (12),63.
- Maydaer, S. (2006). “Osmanlı Klâsik Döneminde Kadınların Servet Edinme Yolları (Bursa Örneği)”.*Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15(2), 30-46.
- Mumcu, A.(1981).“Atatürk'ün Ankara Hukuk Fakültesi'nin Açılışında Yaptığı Konuşma (5 Kasım 1925)'nın Sadeleştirilmiş Şekli”. *Yargıtay Dergisi*, (7), 1-2.
- Okur, M. (2005). Milli Mücadele ve Cumhuriyetin İlk Yıllarında Milli ve Modern Bir Eğitim Sistemi Oluşturma Çabaları. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5 (1), 199.
- Öksüz, M. (2012). “Tesettür Tartışmalarının Dünü: II. Meşrutiyet Dönemi”. *Electronic Turkish Studies*, (7), 4.
- Öymen, H. R. (1991). *Cumhuriyet Eğitimine Geçişte Atatürk'ün Etkisi, Atatürk Konferansları (1973-1974)*. Ankara: TTK Kurumu Basımevi.
- Özcan, M. (1992). “Hürrem Sultan'ı Anlatan Oyunlar”. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (1), 11-23.
- Özdener, K. (1988). “İslam öncesi Türklerde kadının içtimai yeri”. *Istanbul Journal of Sociological Studies*, (22), 225.
- Özen, H. (1994). *Tarihsel Süreç İçinde Türk Kadın Gazete ve Dergileri (1868-1990)*.İstanbul: Graphis Matbaa Yayınları.
- Özger, Y. (2012). “Osmanlı'da Kadınların Memuriyette İstihdamı Meselesi ve Sicill-i Ahvâlde Kayıtlı Memurelerin Resmi Hal Tercümeleri”. *History Studies International Journal Of History*, 4(1), 419.
- Özgüç, A. (1990).*Başlangıcından Bugüne Türk Sinemasında İlkler*. İstanbul: Yılmaz Yayınları.
- Özkiraz, A., Arslanel, M. N. (2011). “İkinci Meşrutiyet Döneminde Kadın Olmak”.*Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 3(1), 1-10.

- Özden, Y. (2005). *Öğrenme ve Öğretme*. Ankara: Pegem Akademi.
- Öztuna, Y. (1988). *Osmanlı Hareminde Üç Haseki Sultan*. İstanbul: Ötüken Neşriyat Yayınevi.
- Otluoğlu, R., Öztürk, C. (2003). *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Edebi Ürünler ve Yazılı Metinler*. Ankara: Pegem Yayınevi.
- Öztürk, Ç. (2007). Sosyal Bilgiler, Sınıf ve Fen Bilgisi Öğretmen Adaylarının ‘Coğrafya’ Kavramına Yönelik Metafor Durumları. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(2), 55-69.
- Parlatır, İ.(2018).Osmanlı Sosyal Hayatından Köleliğin Kaldırılışı. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*. (31), (1-2).
- Peker, N. (1955).1918-1923 İstiklal Savaşının Vesika ve Resimleri: İnönü, Sakarya, Dumlupınar Zaferlerini Sağlayan İnebolu ve Kastamonu Havalisi: Deniz ve Kara Harekâtı ve Hatıralar. İstanbul: Gün Basımevi.
- Sakaoğlu, N. (2008).Bu Mülkün Kadın Sultanları: Vâlide Sultanlar, Hâfunlar, Hasekiler, Kadınefendiler, Sultaneferendiler. İstanbul: AlfaYayıncılık.
- Sarıhan, Z. (2006). *Kurtuluş Savaşı Kadınları*, Ankara: Cumhuriyet Kadınları Derneği Yayınları.
- Sarpkaya, R. (2002). “Atatürk’ün Eğitim Politikasının Kaynakları ve Temel İlkeleri”. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, (27),126).
- Saymen, F. H., Elbir, H. K. (1960). *Türk Medeni Hukuku*. İstanbul: İsmail Akgün Matbaası.
- Seggie, F. N., Bayyurt, Y. (2015). *Nitel Araştırma*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Selvi, E. B. (2019). *Kadınların Siyasete Katılımı: Türkiye Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi). Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sevin, N. (1990). *Onüç Asırlık Türk Kıyâfet Tarihine Bir Bakış*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Söylemez, F. (1996). “Milli Mücadele Döneminde Kastamonu'da Kurulan Cemiyetler”. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 12(34), 159-170.

- Smits, A. (2017). *Türk Mitleri Yok Etmek: Kadınlar Saltanatı Örneği Üzerinde Avrupa'da Osmanlı*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Medeniyetler İttifakı Enstitüsü.
- Şafak, N. (2019). "Ali Akyıldız, Haremin Padişahı Valide Sultan: Harem' de Hayat ve Teşkilat". *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, (13), 505-510.
- Şanal, M. (2011). "Osmanlı Devleti'nde Kız Öğretmen Okulu'nun (Dârülmuallimât) Kuruluşu, Okutulan Dersler ve Kapatılışı". *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*, (26), 222-244.
- Şahin, C., & Şahin, M. (2013). "Osmanlı Son Dönemi ile Milli Mücadele Yıllarında Türk Kadınının Sosyal, Siyasi ve Askeri Faaliyetleri". *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 2(2), 53-72.
- Şen, F. (2017). "Padişahların Cariyelerle Evlenmesi". *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(4), 45-50.
- Tarakçı, M. (2008). *Milli Mücadele ve Mücadeleci Kadınlar*. İstanbul: Başlık Yayınları.
- Taş, M. (2014). "Saray Kadınlarının Osmanlı Devlet Yönetiminde Çeşitli İşlevleri". *Electronic Turkish Studies*, (9), 10.
- Tekeli, Ş. (1990). *1980'ler Türkiye'sinde Kadınlar, Kadın Bakış Açısından 1980'ler Türkiye'sinde Kadın*. İstanbul: İletişim Yayınları
- Tekeli, Ş. (1982). *Kadının Siyasal Hayattaki Yeri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma*, İstanbul: Birikim Yayınları.
- Tezer, Ş. (1972). *Atatürk'ün hatıra defteri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Torun, A. (1999). "Dede Korkut Destanlarında Kadın Hakkındaki Telakkiler ve Bunun Eski Türk Kültüründen Taşındığı İzler". *Sosyal Bilimler Dergisi*, (1), 2-20.
- Toska, Z. (1994). "Çağdaş Türk Kadını Kimliğinin Oluşumunda İlk Aşama: Tanzimat Kadını". *Tarih ve Toplum Dergisi*, (21), 5-12.
- Toprak, Z. (2014). *Türkiye'de Kadın Özgürlüğü ve Feminizm (1908-1935)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

- Uğurlu, A. S. (2014). Hakimiyet-i Milliye Sayfalarından İşgal Altındaki Antep. *Social Sciences Review of the Faculty of Sciences & Letters University of Uludağ/Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (16), 2.
- Unat, F. R. (1964). *Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış*. Ankara: MEB Yayınları.
- Unat, N. (1981).“Toplumbilim Açısından Atatürk’ün Kadın Devrimi Üzerinde Düşünceleri” Uluslararası Atatürk Konferansı, *Boğaziçi Üniversitesi, Tebliğler Cilt III*.
- Uyanık, E. (2009). “II. Meşrutiyet Dönemi’nde Toplumsal Mühendislik Aracı Olarak Eğitim: İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin Eğitim Politikaları (1908-1918)”. *Amme İdaresi Dergisi*, 42(2), 82.
- Ünal, S. (2014) Türk Kadınının Seçme ve Seçilme Hakkını Kazanması ve Basın, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9(7), 525-559.
- Suzan, Ü. (2014). “Türk Kadınının Seçme ve Seçilme Hakkını Kazanması ve Basın”. *Journal of Turkish Studies*, 9,(7).
- Velidedeoğlu, H. V. (1968). *Türk Medeni Hukuku, Umumi Esaslar*. İstanbul: Sermat Matbaası.
- Yapıcı, G. (2006).“Kadın Tarihine Yer Açmak: Oluşturmacı Sosyal Bilgiler Programında Kadın Haklarının Tarihsel Gelişim Süreci Üzerine Bir Kazanım”. *Kadın Çalışmaları Dergisi*, 1(2), 50-57.
- Yıldırım, A. Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Yılmaz, A. (2013). Halide Edip’te Kadın Hakları. *Türkoloji Dergisi*, 20(1), 119-134.

EKLER**Ek.1 Özgeçmiş****ÖZGEÇMİŞ**

Kişisel Bilgiler	
Adı ve Soyadı	Ayşe YAYLI
Doğum Yeri ve Tarihi	
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği
Y. Lisans Öğrenimi	Sinop Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce ve Arapça
Bilimsel Faaliyetleri	-
İş Deneyimi	-
Stajlar	-
Projeler	-
Çalıştığı Kurumlar	-
İletişim	
E-Posta Adresi	
Tarih	